

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Rozvod rodičů z pohledu jejich dnes již dospělých dětí

Bc. Nicola Skalická

Diplomová práce

2020

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Nicola Skalická**
Osobní číslo: **H18404**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Rozvod rodičů z pohledu jejich dnes již dospělých dětí**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce pojednává o dnes velice diskutovaném tématu rozvodů, avšak z dosud nedostatečně zpracovaného pohledu dětí z rozvedených rodin. Cílem práce je zjistit, jak vnímají rozvod svých rodičů dnes již mladí dospělí, jakým způsobem rozvod rodičů probíhal, jaká byla komunikace v rodině a následná péče o dítě. Práce se dále zabývá vlivem rozvodu rodičů na jedince, ať už v následném navazování vztahů s druhými lidmi či například v adaptaci na nové rodinné prostředí, včetně možného nového partnera svého rodiče. Základní metodou kvalitativního výzkumu je polostrukturovaný rozhovor s mladými dospělými z rozvedených rodin.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. Sociologické studie/Sociological studies., 07:7. ISBN 978-80-7330-124-8.
KLIMEŠ, Jeroným. Partneři a rozchody. Praha: Portál, 2005. Psychologie. ISBN 80-7367-045-3.
LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
MATĚJČEK, Zdeněk. Dítě a rodina: v psychologickém poradenství. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
SMITH, Aimee. The Impact of Divorce and Parental Conflict on Children. University of Wisconsin-Platteville. University of Wisconsin-Platteville, Education. 2018.
ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

L.S.

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 20. dubna 2020

Bc. Nicola Skalická

Poděkování:

Ráda bych poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Adrianě Sychrové, PhD., za její odborné vedení a cenné rady. Dále děkuji všem respondentům za jejich ochotu a sdílnost, bez které by nebylo možné výzkum realizovat.

ANOTACE

Diplomová práce pojednává o dnes velice diskutovaném tématu rozvodů, avšak z dosud nedostatečně zpracovaného pohledu dětí z rozvedených rodin. Cílem práce je zjistit, jak vnímají rozvod svých rodičů dnes již mladí dospělí, jakým způsobem rozvod rodičů probíhal, jaká byla komunikace v rodině a následná péče o dítě. Práce se dále zabývá vlivem rozvodu rodičů na jedince, ať už v následném navazování vztahů s druhými lidmi či například v adaptaci na nové rodinné prostředí, včetně možného nového partnera svého rodiče. Základní metodou kvalitativního výzkumu je polostrukturovaný rozhovor s mladými dospělými z rozvedených rodin.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, rozvod, průběh rozvodu, vliv rozvodu, mladí dospělí, názor na rozvod

TITLE

Retrospectively perceived divorce by mature children

ANNOTATION

The diploma thesis deals with the topic of frequently discussed divorces but from the point of view of emotionally affected children. This phenomenon has not been successfully analysed yet. The aim of the thesis is a retrospective analysis of the process of divorcing and its subsequent impact on communication and child care within the family. The thesis also shows how children have been influenced after their parents' divorce in terms of adaptation to a newly-created family background and communicating with other people outside family. The semistructured interview with young adults from divorced families has been chosen as the main method of qualitative research.

KEYWORDS

family, divorce, divorce course, the influence of divorce, young adult, the opinion to divorce

OBSAH

ÚVOD	9
1 RODINA A MANŽELSTVÍ	11
1.1 Manželství	11
1.2 Rodina	12
2 ROZVOD	16
2.1 Rozvodovost	17
2.2 Rozvodové záležitosti rodičů	20
2.3 Rozvod z právního hlediska	23
2.3.1 Rozvod před úpravou novým občanským zákoníkem	24
3 POROZVODOVÁ PÉČE O DÍTĚ	27
3.1 Společná péče	31
3.2 Střídavá péče	32
3.3 Výhradní péče jednoho z rodičů	35
4 DÍTĚ A ROZVOD	41
4.1 Reakce dítěte na rozvod	43
4.2 Průchod dítěte systémem rozvodu	44
4.3 Vliv rozvodu na dítě	48
4.4 Dlouhodobý vliv rozvodu	51
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	54
5.1 Metodologie výzkumu	54
5.1.1 Formulace cíle a výzkumných otázek	54
5.1.2 Typ výzkumu, metody a nástroje získávání dat	54
5.1.3 Výzkumný vzorek a podmínky výzkumu	55
5.1.4 Procedura sběru dat a analýza dat	56
6 INTERPRETACE VÝSLEDKU	58

6.1 DVO1: Jakým způsobem probíhal rozvod rodičů pohledem dnes již mladých dospělých?	58
6.2 DVO2: Jaká byla komunikace a následná péče o dítě v rodině pohledem dnes již mladých dospělých?.....	66
6.3 DVO3: Jakým způsobem ovlivnil rozvod rodičů dnes již mladé dospělé, a to v dětském i dospělém věku?	73
6.4 HVO: Jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí?.....	82
7 SOUHR VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	85
8 DISKUZE	90
8.1 Limity výzkumu	95
ZÁVĚR.....	96
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	98
PŘÍLOHY	104

ÚVOD

Svět, ve kterém žijeme, se radikálně mění. Následkem zásahů lidstva se zhoršuje prostředí, ve kterém žijeme a Země, která je nejenom našim lidským domovem, ale také domovem nejrůznějších živočichů a rostlin, je v důsledku nevhodného zacházení ničena. Tento zničující proces však nezasahuje pouze Zemi, ale také bytosti, které ji obývají – lidstvo. Pod nátlakem společnosti a radikálně se rozvíjející doby lidé mění chování jak k sobě samým, tak k sobě navzájem. Dříve důležité lidské hodnoty z naší dnešní kultury pomalu mizí a člověk je nucen a často i učen myslet především sám na sebe. Ztrácí se lidskost v chování člověka a důležitost rodinné sounáležitosti.

Rodina, dříve tvořená několika jejími členy, žijícími pospolu a pomáhajícími si, ztrácí svou stabilitu. Děti se ne vždy rodí do úplných či funkčních rodin, a na manželství začíná být pohlíženo jako na nechtěný závazek. S moderní dobou se mění také rodina sama, která přestává být tradiční. V některých ohledech je pokrok k moderní rodině dobrý – rodiče dostávají možnost podílet se na výchově svého dítěte rovnoměrně, vychovávají ho především podle svého vlastního přesvědčení a získávají nové možnosti. Rodiny tvořené matkami samoživitelkami nejsou nic neobvyklého a s čím dál menšími předsudky je pohlíženo na partnerství homosexuálních lidí. S příchodem neuvěřitelného počtu možností však přichází zmatení lidské mysli, která občas neví, kterou z mnoha nabízených cest se vydat. Tím se narušuje jedna z nejzákladnějších potřeb člověka – jistota.

Každý člověk ve svém životě potřebuje jistotu. A to platí i pro dítě. Dítě potřebuje mít jistotu, že žije v bezpečném prostředí. Že má kolem sebe lidi, kteří se o něho starají, podporují ho a dávají mu lásku. Že se má při jakémkoliv problému na koho obrátit. Pokud ale nastane konflikt uvnitř rodiny, dítě ztrácí jak pozornost svého pečovatele, tak pocit bezpečí a jistoty. Dostává se do bludného kruhu, ze kterého neví, jak ven. Jak by mohlo? Je to jenom dítě. A podobným způsobem na něj nahlíží jeho rodiče, kteří mezi sebou vyvíjejí tlak a vytvářejí agresivní a nepříznivé prostředí domova. Neuvědomují si závažnost svých činů, které mohou dítě dlouhodobě ovlivnit i poškodit. Dětská duše je však citlivá a každá emoční rána a negativní zážitek jí může způsobit bolest. A tak je tomu i s rozvodem rodičů.

V dnešní době se 50 % českých manželství rozpadá. V roce 2018 se rozvedlo 24 tisíc manželských párů, jejichž rodiny byly tvořeny 22 tisíci nezletilými dětmi. Takto vysoký počet

dětí za pouhý jeden rok muselo projít rozvodem rodičů, adaptovat se na novou rodinnou situaci a s rozpadem rodiny se vypořádat (Český statistický úřad, 2019, s. 25-26).

Přestože existuje spousta vědeckých studií zabývajících se rozvodem manželství, v českém prostředí chybí dostatečné prozkoumání rozvodu rodičů z pohledu dítěte. To bývá rozpadem rodiny krátkodobě i dlouhodobě ovlivněno a během rozvodu rodičů se potýká se silnými emocemi. Rozvod rodičů pro něj může být negativní, ale po skončení rodičovských neshod a zamezení možného negativního vlivu rodičů také pozitivní. Z důvodu zmíněného nedostatku vědeckých prací, předpojatého negativního pohledu společnosti na rozvody a autorčiny vlastní zkušenosti s rozvodem rodičů bylo jako téma diplomové práce zvolen rozvod rodičů z pohledu jejich dnes již dospělých dětí.

Teoretická část práce představuje definici rodiny, manželství i rozvodu, seznamuje s rozvodovostí posledních desetiletí a zaměřuje se na dítě v rozvodu. Předkládá jeho nejčastější reakce na rozvod, průchod systémem rozvodu, druhy porozvodové péče a vlivy rozvodu. Ve výzkumné části se prostřednictvím hloubkových rozhovorů s mladými dospělými zabývá jejich retrospektivním pohledem na rozvod rodičů, jejich pocity, vzpomínky a názory. Zjišťuje, jakým způsobem mladý dospělý v dětství rozvodem prošel, jak moc byl svými rodiči zahrnut do soudního řízení a vzájemných konfliktů, s jakými pocity se potýkal a jak se se změnou ve svém životě vypořádal. Dále zkoumá roli dítěte a jeho spokojenost v porozvodové péči, vztahy v rodině a krátkodobé i dlouhodobé vlivy rozvodu. Zjištění završuje celkovým pohledem mladého dospělého na rozvod svých rodičů, který i přes zmíněnou stereotypizaci rozvodu může být pozitivní.

1 RODINA A MANŽELSTVÍ

Rodina je základní stavební jednotkou státu a života jedince. Každý člověk se rodí do rodiny, kterou si nevybírání a stává se jejím členem. S ohledem na zkušenosti, které sbírá dospíváním, v dospělém věku zakládá rodinu, která se již týká jeho vlastního výběru. Ten je odvozen od osobnosti jedince a prostředí, ve kterém vyrůstal. Rodina je zakládána partnerským soužitím a možným zplazením potomků. Partnerství bývá stvrzeno institutem manželství.

1.1 Manželství

Manželství je partnerskou vazbou mezi dvěma jedinci, která je charakteristická vzájemnou láskou a touhou založit rodinu.

Pojem manželství se v průběhu let mění. Dříve bylo manželství zakládáno za účelem určitého sociálního statusu, a protože pomocí manželství vzniká rodina, která je základní stavební jednotkou státu, bylo vyžadované a nemanželské vztahy byly netolerované. Dnes se však jedná o institut stanovující práva a povinnosti manželů, které často vykonávají partneři i v nesezdaných partnerstvích. Manželství je vnímáno především jako dohoda lásky, která je legalizovaná státem.

Vzhledem k proměně vnímání manželství je na něj často nazíráno jako na nedůležité a příliš zavazující. V době volnosti a svobody se manželství stává závazkem, který není spousta lidí schopna dodržet. Přesto se však jedná o nejrozšířenější formu společného soužití a pokud se partneři rozhodnou stvrdit svou lásku manželstvím, předpokládá se, že se milují a jsou ochotni pro sebe udělat téměř cokoliv. S tímto pohledem se tak mění i nároky na spokojené manželství, které vyžaduje s proměnou mužských a ženských rolí ve společnosti mnohem více pozornosti, péče a práce k jeho uchování. Funkční partnerství si nárokuje jak lásku, shodu v názorech na chod rodiny a výchovu dětí, tak shodu v oblasti sexuální, citové a rozumové (Šťastná a Paloncyová, 2011, s. 18 a 19).

„Konstatuji (Pavlát 1990), že v dnešní době se manželství zakládá převážně na citovém svazku, není tedy od začátku budováno jako ekonomická a sociální, vnitřně upořádaná jednotka. Od počátku dnešního manželství není zřejmé, co bude kdo dělat a v čem bude kdo rozhodovat. Nejsou jasné ani povinnosti, ani práva a ani strategie v rozhodování. Tradiční mužská a ženská role je neudržitelná, jiné přijatelné řešení není v dohledu. Ženy jsou proto zmatené a muži nejistí. Není zřejmé, kdo má jakou mocenskou pozici, tedy autoritu pro řešení

problémů přesahujících oblasti kompetencí (pokud jsou vůbec vymezeny). Žena se stala rovnoprávnou muži; rovnoprávnost ovšem ochromuje rozhodování“ (Pavlát, 2007, s. 9).

Od roku 2012 upravuje manželství Občanský zákoník, č. 89/2012 Sb. a definuje ho v § 655 jako *trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.*

Manželé by se měli, jak ustanovuje předchozí zákon, vzájemně podporovat, měli by si pomáhat a být si oporou a radostí. Také by se měli neustále poznávat, pracovat na svém svazku, učit spolupracovat a předcházet možným manželským problémům a krizím. Přestože je manželství formou jistoty, nikdy by si neměl být partner jistý tím druhým natolik, až by zapomněl na plnění úkolů manželství. Manželství by nemělo být pouze svazkem vzniklým z lásky, ale také vyplývajícím z rozumu. Partneři by si měli navzájem důvěřovat, umět spolu trávit čas, zajímat se o sebe navzájem a vyjadřovat si lásku způsobem, jaká je pro druhého partnera nejvhodnější.

Matoušek a Uhlíková (2005, s. 57-58) vnímají manželství nejen jako smlouvu mezi partnery, ale jako mnohočetné smlouvy napříč rodinami obou partnerů a možných potomků. Sňatkem se přijímá do dvou rodin nový člen, který může ovlivnit vztahy a dění ve skupině. Dalo by se říci, že tak vzniká jedna velká rodina, jejíž členové by měli být vůči sobě navzájem solidární a měli by se snažit o zachování rodu. Toho dosahují jak pomocí zajišťování ekonomicky stabilní situace rodiny, tak pomocí rozmnožování.

1.2 Rodina

„Rodina je nejpůvodnější, nejpřirozenější a nejdůležitější lidská skupina a instituce, jako ekonomická jednotka i jako základní stavební prvek sociálních struktur“ (Reichel, 2004, s. 193).

Člověk je tvor společenský a možnost patřit do skupiny tvořené lidmi je pro něj neocenitelná. Skupina dává jedinci určité místo ve společnosti a poskytuje mu pocit jistoty, důvěry, sounáležitosti a vzájemné lásky. Lidé se v průběhu života dostanou do několika různých skupin, které plní důležité a navzájem se prolínající funkce. Jednou z nejdůležitějších sociálních skupin je skupina primární – rodina. V ideálním případě provází členové rodiny dítě prvními roky jeho života, předávají mu hodnoty a kulturní tradice a splňují jeho základní potřeby.

Být součástí rodiny, mít stálého partnera a mít děti je jednou ze základních hodnot života jedince. Téměř každý člověk v naší společnosti dospívá s pocitem touhy založit vlastní rodinu (Matoušek, 2003, s. 10). Rodina je domov, láska, přijetí a bezpečí. Pomocí rodiny jedinec realizuje své touhy a přání a těší se z nich společně s dalšími členy.

„Rodina je společnost lidí seskupených na základě biologické příbuznosti. Mezi členy rodiny vzniká trvalá citová vazba, která vyplývá z jejich dlouhodobého soužití a je rozvíjena vzájemnou závislostí: děti jsou odkázány na péči a pomoc rodičů, pro rodiče jsou děti náplní a smyslem života“ (Marádová, 2000, s. 55).

Rodina se primárně skládá ze tří či více členů, rodičů a dítěte, avšak s ohledem na rozmanitost dnešních rodin a její rizikovou nestabilitu lze shledávat jako rodinu i bezdětné vztahy s partnerem či samotného rodiče s dítětem. V dnešní společnosti zaniká tradiční pohled na rodinu, která je tvořena manželem, manželkou a jejich dětmi. Tento model se v průběhu několika let rozrostl do různých variant. Novou variantou jsou nesezdaná partnerství, při kterých spolu partneři sdílejí domov a vychovávají děti bez tendence k uzavření manželství a nátlaku společnosti. Další možností jsou neúplné rodiny, při kterých vznikají dítěti dva odlišné rodinné světy, tvořící otce na jedné straně a matku na straně druhé. Tyto světy bývají často doplněny novými partnery rodičů, kteří jsou zpočátku pro dítě cizí. Někdy tvoří rodinu pouze samostatný rodič s dětmi. Nově bývají také více tolerována partnerství homosexuálních osob, která vychovávají děti z předchozích partnerských vztahů či se reprodukuje formou dohody s jinou homosexuální rodinou tvořenou lidmi opačného pohlaví. Odklon od tradiční rodiny má svá pozitiva i negativa. Pozitivní stránkou je větší svoboda partnerů, důraz na vlastní rozhodnutí a postupné vymizení předsudků k jiným rodinám než tradičním. Negativní stránkou je křehkost rodiny, více rizik ohrožujících rodinu a zmatenost, která doprovází jedince v důsledku nekonečných možností, které mu jsou umožněny. Člověk se tak často stává obětí vlastní touhy a vydává se za jejím naplněním, ke kterému dnešní doba přímo vybízí. Svými činy narušuje stabilitu rodiny a často ji i ztrácí, za účelem nových a lákavých dobrodružství.

Ze světa se ztrácejí vzory funkční rodiny a jedinci bývají neuvědomělí ke svým povinnostem partnera a rodiče. Po různých partnerských neshodách se vzdávají a opouští svůj dosavadní život. Rodina ztrácí svou jistotu a v tomto důsledku se její členové občas i při spokojených chvílích cítí v paranoidním nebezpečí. Pocity a chování lidí jsou odrazem dnešní křehké doby.

Partner, který dobrovolně či nedobrovolně opouští svou rodinu, mění život všech jejích členů. Změna se týká nejenom rodiny, ale také blízkých přátel, kteří s manželi trávili společný

čas a jejich separace znemožňuje společná setkávání. Svoboda, která panuje v dnešní době, tak v navazování udržitelných vztahů není až tak přínosná, jak by se mohlo zdát.

O nestabilitu rodinného prostředí se také zapříčinila **změna rolí v rodině**. Tu Kraus (2008, s. 82 a 83) hodnotí jako znak odlišnosti dnešní rodiny od té tradiční. Pojmenovává ji jako **demokratizaci uvnitř rodiny**, která je charakteristická zrovnoprávněním muže a ženy. Mezi další znaky Kraus řadí **izolovanost rodiny, zmenšování rodiny, dezintegraci**, označující čím dál méně společných chvil uvnitř rodiny, **zatížení rodičů pracovními aktivitami a časovou zaneprázdněností**, které z důvodu demokratizace působí na matku i otce, **a snižování rodinné stability**.

Nutno poznamenat, že na rodinu nemusí být nutně pohlíženo jako na skupinu tvořenou lidmi biologicky příbuznými. Spousta rodin je tvořena na základě sympatií, lásky, pozornosti a péče, bez pokrevní příslušnosti. V dnešní době zaleží na člověku samém, koho vnímá jako součást své rodiny. Mnoho dětí vyrůstá v náhradní rodinné péči a je milováno lidmi, kteří se o ně starají. Vazba mezi jedinci a láska, kterou si navzájem dávají, je nejdůležitější pro budování pozitivního pohledu na svět a vytváření fungujících mezilidských vztahů. Stejně jako pro dospělé, tak i pro vyrůstající dítě je důležité, aby mělo ve svém okolí blízkého, který mu pomáhá s prvními kroky a socializací a věnuje mu péči, lásku, jistotu a pocit bezpečí. Tím si dítě vytváří model opatrovníka a vstupuje do dospělého života s určitým vzorem. Vzor z rodiny může být jak negativní, tak pozitivní. V některých případech, kdy dítě vyrůstá v nefunkční rodině, se dítě adaptuje na prostředí takovým způsobem, že se nevědomky identifikuje se svými rodičem, opakuje jeho chyby i ve svém životě nebo vyhledává partnera vykazující stejné charakteristiky jako jeho rodič. Jindy si je dítě nevědomky rodiny vědomé, postupně se distancuje od toxického chování vychovatele ve všech jeho podobách a ze zkušeností těží i ve svém dospělém životě a vlastní rodině.

Pro spokojený a plnohodnotný život by rodina měla splňovat základní funkce, které se dotýkají všech jejích členů. Ve vztahu k dítěti by rodina měla naplňovat **výchovnou funkci**, zajišťující socializaci dítěte. Výchovná funkce je nezastupitelná, její náhrady formou institucí státu jsou nedostatečné a následkem nedostatku osobité lásky a péče se děti vyrůstající mimo prostředí rodiny častěji setkávají s psychologickými a sociálními problémy (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 14). Další důležitou funkcí je **funkce emocionální**, pomocí které rodiče dávají dětem najevo svou lásku, prohlubují v nich vědomí o vlastních emocích a učí je se svými emocemi pracovat (Kraus a Poláčková, 2001, s. 79). V případě nenaplňování emocionální funkce rodiči se dítě může stát emocionálně labilní a ve svém životě se v oblasti emocionality

setkávat se značnými problémy. Mezi další potřebné funkce patří **funkce ekonomicko-zabezpečovací**, prostřednictvím které rodiče zajišťují dítěti vhodné prostředí k růstu. Rodič dítě vychovává v trvalém a stabilním domově, stará se o jeho potřeby, zajišťuje mu stravu, ošacení, potřeby pro docházení do školy a poskytuje mu možnosti v rozvíjení volnočasových aktivit (Reichel, 2008, s. 187). K poruchám této funkce dochází při materiálním strádání rodiny a při výchově samoživitelem, kdy se rodič setkává s problémy s výdaji za své dítě a nemůže mu poskytnout dostatek možností. Dítě se tak může setkávat s předsudky okolí a mnohem dříve se za účelem zajištění rodiny zapojuje do pracovního průmyslu. Poslední funkcí je **funkce ochranná**, spočívající v poskytnutí ochrany dítěti před všemožným nebezpečím a v poskytnutí pocitu bezpečí a jistoty (Kraus a Poláčková, 2001, s. 80). Ke značnému poškození dítěte dochází v případech, kdy rodič nejenom že nenaplnuje ochranou funkci, ale sám se stává negativním členem života dítěte a ohrožuje ho uvnitř rodiny.

Pro zdárný vývoj dítěte je nutné naplňovat všechny zmíněné funkce. Pokud k tomu nedochází, dítě může nalézt jejich naplnění v jiné skupině lidí a ze špatných zkušeností se stát odolnějším. V případech, kdy je dítě traumatizované a dlouhodobě frustrované, je pro jeho začlenění do společnosti většinou nutná resocializace a psychická pomoc.

2 ROZVOD

„Lze konstatovat, že téměř každé první manželství musí nutně prodělat různě dlouhé období adaptace, kdy jeden si zvyká na druhého, na společný život, ale také na drobné, či větší střety zájmů a vytváření nutných kompromisů. V některých rodinách dochází postupem času k odcizování partnerů a k nenaplnění jednotlivých důležitých funkcí, které každá rodina má. Pokud tuto situaci partneři nejsou schopni zvládnout, dochází k rozvodu“ (Matějček a Dytrych, 1999, s. 28).

Rozvod, separace muže a ženy, je významnou životní událostí pro každého jedince. Často se stává traumatickým zážitkem a osobě, která si jím prošla, trvá i několik let, než se z rozvodu vzpamatuje a dokáže navázat nový partnerský vztah. Jedinec je sužován strachem, výčitkami, cítí se osamocen a hledá důvody a příčiny, proč k rozvodu došlo. Nemá rád sám sebe a má obavy, že další vztah dopadne podobně. Tyto důsledky však nejsou pravidlem. Často je rozvod úlevou, ať už pro oba či jen pro jednoho z partnerů. Jedinec se dostává z nefunkčního vztahu, ve kterém byl nešťastný, a má možnost začít svůj život jinak. V tomto případě může být traumatickým zážitkem ne rozvod, ale ono manželství.

Život partnerů, kteří si navzájem nerozumí se stává velice komplikovaným. Komunikace vážne, fyzický kontakt je nepříjemný a volný čas tráví každý z partnerů odděleně. Domov již pro ně není místem bezpečí, jistoty, pozornosti a lásky, ale místem napětí, které jde cítit již při příchodu domů.

Spousta rodin se stává až patologicky nefunkčními, když v prostředí domova dochází k domácímu násilí, zanedbávání či závislostem. Bývá však neuvěřitelně těžké se z těchto negativních spárů vymanit a požádat o rozvod, který může být osvobozením.

Rozvodem nejsou ovlivněni pouze manželé, ale všichni členové rodiny a nejbližší přátelé. Dalo by se říci, že dochází k rozvrácení třech rodin. Rodiny, která vznikla manželstvím muže a ženy a jejich primárními rodinami. Mění se vztahy napříč těmito rodinami a často jsou úplně ukončeny. Tak je tomu i u společných přátel manželů, kdy již není možné účastnit se schůzek společně. Dochází k dilematům a nepříjemným situacím, kdy se lidé nemohou rozhodnout, koho z páru pozvat. Tím také dochází k většímu osamocení rozvedeného jedince a k frustraci.

Často opomíjeným účastníkem rozvodu je dítě. V moci dítěte není rozhodovat o průběhu rozvodu, ani o jeho ukončení. Bohužel si jeho pozici neuvědomují ani samotní rodiče, a tak ho zatahují do svých hádek a problémů. Dochází tak ke krizím rodiny, kdy nejsou

zajišťovány její důležité funkce. Dítě je touto situací natolik ovlivněno, že může být následky rozvodu poznamenáno i v dospělém životě.

„Všichni účastníci rozvodu něco ztrácejí – dospělí ztrácejí partnera, děti přicházejí o stálou přítomnost otce, někteří účastníci rozvodu musejí v souvislosti s ním změnit bydliště, ekonomické ztráty jsou pravidlem, rozvedená žena je daleko více zatížena provozem rodiny, protože je na něj sama, může se negativně měnit i vztah dětí k tomu rodiči (obvykle k matce), s nímž žijí. Toto nebezpečí hrozí zejména tehdy, když rodiče popouzejí děti proti svému rozvodovému odpůrci“ (Matoušek, 2003, s. 135).

Manželé se většinou dostávají do krize po 3 až 4 letech společného soužití. Obecně lze říci, že manželství je nejvíce ohroženo rozvodem v prvních 10 letech. Manželé ztrácejí iluze, se kterými do vztahu vstupovali, a jsou na ně kladeny požadavky vyplývající z nových rolí v rodině. Často jsou zklamáni, navzájem se nepoznávají a touží po vzrušení, které zažívali na začátku vztahu. Nutným uvědoměním si je skutečnost, že na každém mezilidském vztahu se musí pracovat. Bohužel jsou však v dnešní době mnozí mladí dospělí přesvědčeni, že ten pravý partnerský vztah je funkční bez jakéhokoliv úsilí. Jeho nefunkčnost následně přisuzují tomu, že se nejedná o vhodný partnerský vztah a s vidinou nového, lepšího, ho opouští (Vágnerová, 2007b, s. 149).

Dle výzkumu Schüllera, Dytrycha a Prokopce (1987, in Pavlát, 2007, s. 13) bývají rozvodem více traumatizováni muži než ženy. Vzhledem k roku prováděné studie lze říci, že traumatem byli více zasaženi muži především z důvodu odchodu od dítěte a nemožnosti společné výchovy.

2.1 Rozvodovost

V první polovině 20. století bylo na území dnešní České republiky obtížné naleznout rozvedený pár. Příčinou bylo především převládající křesťanství v české společnosti, spojené s odlišnými hodnotami a postoji. V době první republiky se na rozvod jedinců pohlíželo jako na osobní selhání, a rozvedenými tak bývalo opovrhováno. Rozvody se však postupem let zvyšovaly a v 50. letech bylo rozvedených 11 % manželství (Zeman, 2014).

Druhá polovina 20. století je charakteristická komunistickým režimem v Československu. Protože viděl stát v rodině a manželství především prospěch společnosti, zákony byly stanovené takovým způsobem, aby bylo apelováno na snižování počtu rozvodů. Zákon č. 94/1963 Sb. nařizoval organizacím napomáhat k funkčnosti rodin a předcházet

problémům, které by mohly vyústit v rozvod. Matoušek (2003, s. 13) uvádí, že soudy byly nuceny k prověřování příčin rozpadu manželství, hledání viníka a výjimečnému rozvedení manželství.

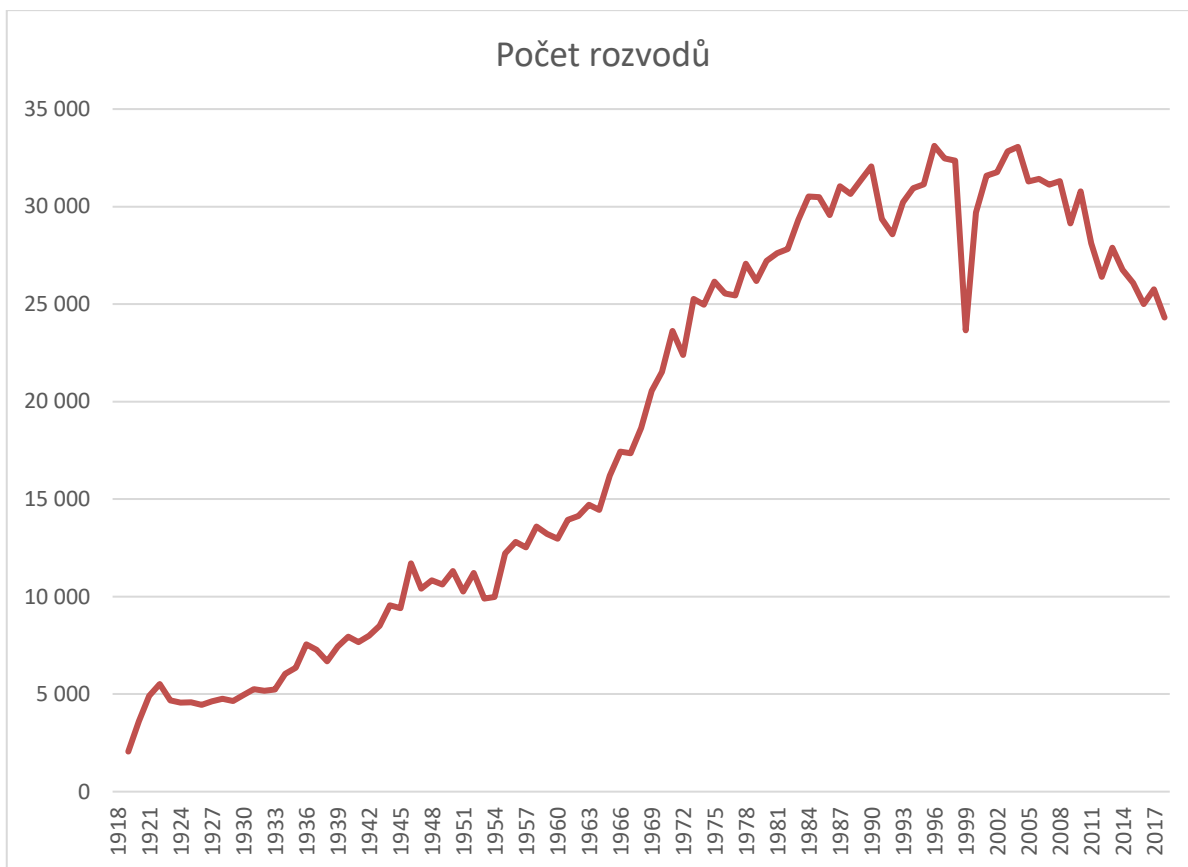
Do šedesátých let rozvodovost mírně stoupala. V roce 1960 se uskutečnilo 12 970 rozvodů, tedy 13,5 % manželství bylo rozvedeno. Během 15 let však došlo ke zdvojnásobení počtu rozvodů, kdy v roce 1975 končilo rozvodem 26 154 manželství, tedy 30 % (Století statistiky, 2019).

V roce 1990 rozvodovost přesáhla 32 000 manželství, tedy 38 %. Novelizací zákona o rodině došlo k rozšíření možností rozvodu a ke snadnějšímu provedení. Jelikož došlo k výraznému úbytku uzavřených manželství, od roku 1995 se postupně zvyšovala úhrnná rozvodovost. Od roku 2005 do roku 2010 se rozvodovost pohybovala mezi 48-50 %. Vlivem nově neuzavíraných manželství byla v roce procentuálně zaznamenána nejvyšší hodnota rozvedených manželství, 50 %. Důležité je však poznamenat, že 50 % v roce 2010 obsahuje 30 783 rozvedených manželství, zatímco v roce 1990, kdy více párů bylo manželských, byla hodnota 32 000 rozvedených manželství procentuálně významně nižší, a to 38 % (Zeman, 2014 a Století statistiky, 2019).

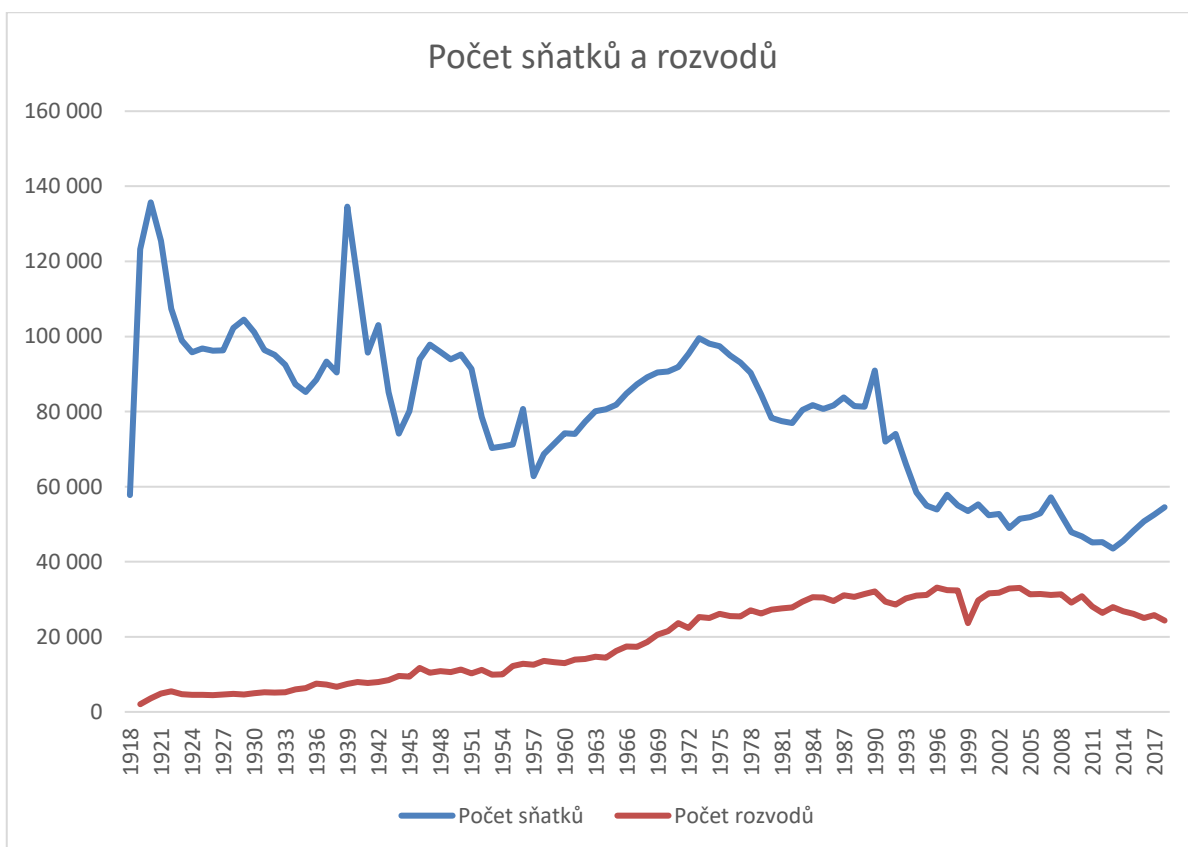
Od zmíněného hraničního roku 2010 se však počet rozvodů opět snižuje, už v roce 2012 bylo zaznamenáno 44 % rozvedených manželství (Století statistiky, 2019).

V roce 2018 bylo rozvedeno 24 313 manželství, což je nejmenší hodnota od roku 2000. Během 10 let se počet rozvodů snížil o 10 tisíc a počet sňatků zvýšil. V roce 2018 bylo uzavřeno celkem 54 470 nových manželství, nejvíce za posledních 10 let (ČSÚ, 2019, s. 17 a 25).

Následující grafy, vytvořené ze zveřejněných dat portálu Století statistiky spolupracujícího s Českým statistickým úřadem, zobrazují počet rozvodů a názorný počet rozvodů a sňatků od roku 1918 do roku 2018.

Graf 1 Počet rozvodů 1918-2017

Graf 2 Počet sňatků a rozvodů 1918-2017

Z celkového počtu rozvedených manželství v roce 2018 tvořilo 58,4 % rodiny s nezletilými dětmi. 22 294 nezletilých dětí zažilo ve zmíněném roce rozvod svých rodičů. Historicky nejnižší počet nezletilých dětí, které si prošly rozvodem rodičů, byl zaznamenán v roce 2011. Hodnota činila 56,3 % (Český statistický úřad, 2019, s. 25-26).

	2008	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Rozvody bez nezletilých dětí	13 104	11 974	11 557	11 090	10 270	10 559	10 120
Rozvody s nezletilými dětmi	18 196	15 921	15 207	14 993	14 726	15 196	14 193
v tom s 1 dítětem	10 358	8 591	8 265	7 830	7 523	7 680	7 114
s 2 dětmi	6 989	6 436	6 133	6 310	6 415	6 635	6 211
s 3 a více dětmi	849	894	809	853	788	881	868
Počet nezletilých dětí při rozvodu	27 034	24 335	23 119	23 187	22 855	23 752	22 294
Prům. počet dětí v manželstvích s dětmi	1,49	1,53	1,52	1,55	1,55	1,56	1,57
Prům. počet dětí v manželství při rozvodu	0,86	0,87	0,86	0,89	0,91	0,92	0,92
Rozvody s nezletilými dětmi (%)	58,1	57,1	56,8	57,5	58,9	59,0	58,4
v tom s 1 dítětem (%)	56,9	54,0	54,3	52,2	51,1	50,5	50,1
s 2 dětmi (%)	38,4	40,4	40,3	42,1	43,6	43,7	43,8
s 3 a více dětmi (%)	4,7	5,6	5,3	5,7	5,4	5,8	6,1

Obrázek 1 Rozvody podle počtu nezletilých dětí, 2008-2018 (Český statistický úřad, 2019, s. 26)

2.2 Rozvodové záležitosti rodičů

Rozvody mají několik druhů, odlišných důvodů, průběhů a také následků. Nemusí být na ně pohlíženo stereotypně negativně, ale pravdou je, že dítě bývá ve většině případů rozvodem poznamenáno.

K rozvodům dochází zjevně, ale i překvapivě a jsou ovlivněny nejrůznějšími faktory (Plaňava, 2000; Klimeš, 2005 in Vágnerová, 2007b, s. 152). Mezi **příčiny manželského rozvratu** patří:

- **neexistující silná vazba mezi partnery**, provázející předčasně uzavřená manželství a nedostatek vzájemného poznání;
- **projevení se dříve málo zřetelných partnerových rysů**, které při navázání vztahu nebyly zřejmé z důvodu zamilovanosti a osobně stanovených hranic chování, díky kterým se každý jedinec za účelem a také z důvodu okouzlení chová, jak nejlépe dovede, a až po uplynutí nějaké doby se uvolní a nechá projevit svou pravou osobnost;
- **první velká krize**, která je doprovázená požadavky na dospělého v oblasti výchovy dětí, zajištění obživy, vedení domácnosti a udržení partnerského vztahu, které se pro některé jedince stávají nadměrnými a neúnosnými;

- **nespolupráce partnerů**, při které manželé nekomunikují, nerozvíjejí se a nejsou schopni se naučit společnému fungování;
- **rodičovství**, které je spojeno s nadměrnými požadavky při výchově dítěte a možným nedostatkem vzájemného času mezi partnery, či případnou žárlivostí na jednoho z partnerů nebo na dítě;
- **nevěra**, ke které dochází z důvodu nespokojeného vztahu, sobeckých potřeb jednoho či obou partnerů, stereotypu či nenaplňování potřeb a která ničí důvěru mezi manželi a traumatizuje jedince, který se nevěrou nepochybil;
- **psychické problémy** jednoho či obou partnerů, které silně narušují funkčnost rodiny a její spokojenost;
- **vliv z dětství**, které se vyznačují emočními problémy partnera, jeho nenaplněnými potřebami v dětství a vzory partnerského vztahu od rodičů, které mohou být pro druhého z partnerů nerealistické, obtížné či dokonce ubližující;
- **stereotyp a vyčerpání vztahu**, které postihuje dlouholeté vztahy s již odrostlými dětmi (Matoušek a Uhlíková, 2005, s. 61 a 62; Vágnerová, 2007b, s. 149 a 152; Smith, 2004, s. 16-20).

Na příčiny rozvodu manželství lze nahlédnout z pohledu statistik. Jelikož je při soudních řízeních nutné uvádět příčinu rozvratu (s výjimkou nesporného rozvodu), jsou k dispozici data uváděná manželi, kteří žádají o rozvod. Na výsledky je však nutné pohlížet s uvědomováním si skutečnosti, že spousta jedinců nepřiznává pravý důvod rozvodu a často za účelem rychlého vyřízení rozvodu uvádějí nejjednodušší příčiny. Někteří manželé také pomocí lživě uvedeného důvodu usilují o neoprávněné obvinění a ponížení partnera. Příčiny rozvodu jsou vysoce závislé na době rozvodu a politickém systému v České republice. Dle *Demografické příručky 2018* (ČSÚ, 2019) byla v druhé polovině minulého století nejčastěji uváděnou příčinou rozvodu nevěra, a to na straně muže i na straně ženy. Od 80. let přibýval počet jedinců, kteří jako důvod rozvodu uváděli rozdílnost povah, názorů a zájmů. Současně se jedná o nejčastěji uváděný důvod při rozvodech manželství. Statistické údaje jsou podrobněji uvedeny a rozebrány v příloze č. 2.

Délka trvání rozvodu je velice individuální záležitostí. Odvíjí se od komunikace v rodině, příčin rozvodu a situace mezi manželi. V některých rodinách dochází k jednotnému názoru na rozvod manželství a díky tomu k urychlenému procesu. Někdy je však rozvod dlouhodobý a vůbec rozhodnutí k ukončení manželství může trvat i několik let. Spousta lidí si neuvědomuje,

že rozvod se netýká pouze soudního řízení, ale také přípravy k rozvodu a adaptace na porozvodovou situaci.

Rozvod se dělí na **právní rozvod** a **psychorozvod**. Právním rozvodem rozumíme oficiální a formální separaci manželů při soudním řízení. Psychorozvod je vnitřní proces odehrávající se uvnitř jedince, který vede ke zvnitřnění si nového sociálního statusu a vyrovnání se s rozvratem a jeho důsledky (Poupětová, 2009, s. 16 a 17).

Plaňava (2000, s. 156) rozděluje průběh předrozvodového, rozvodového a porozvodového dění, včetně dítěte jako účastníka, do čtyř fází:

- 1. Protahovaná manželská krize s narůstajícím rozvodovým potenciálem,** charakteristická rostoucími problémy mezi manželi, negativní atmosférou v rodině a tendencí k uvažování nad rozvodem. Děti mohou pociťovat konflikty mezi rodiči a bývají jimi ovlivňovány a manipulovány.
- 2. Rozvodové rozhodování a rozhodnutí** je fází, při které manželé uznávají nefunkčnost manželství a usilují o změnu, ať už v podobě rozvodu či snahy o udržení manželství. V této etapě často dochází k vzájemné nespolečnosti, kdy jeden z partnerů dojde k rozhodnutí a chce se nechat rozvést, zatímco druhý žádá další šanci. Děti mohou být do rozhodovací fáze zahrnuty v podobě manévrování a usilování rodičů o získání dítěte na svou stranu.
- 3. Rozvodové jednání** se týká seznámení okolí s rozhodnutím k rozvodu a podání návrhu na rozvod k soudu. Děti mohou být v případě rodičovského nesouladu přímými účastníky rozvodu a přicházet do kontaktu se sociální pracovníci, která zpracovává vztah dítěte ke každému z rodičů. Tato fáze může být pro dítě velice traumatizující, pokud se musí rozhodnout pro jednoho ze svých rodičů, přestože by rádo bylo s oběma. Dítě bývá rodinou manévrované, přehlížené v oblasti emočního citění a někdy pojímané jako sobě rovný jedinec, kterým však není. Na dítě je vyvíjen nátlak. V důsledku situace se dítě cítí vinné, nejisté a pociťuje strach a nebezpečí.
- 4. Dokončení manželské separace (psychologické i prostorové) a utváření porozvodového životního stylu** zahrnuje porozvodovou péči o dítě, vyrovnání se s rozvodem a sociální fungování. Dospění k této fázi může trvat i několik let. Délka se odvíjí především od charakteru rozvodu, jeho příčin, důsledků a důvodů a také od osobnosti jedince.

2.3 Rozvod z právního hlediska

Návrh na rozvod je podáván jedním či oběma manželi na okresní soud, který přísluší k trvalému bydlišti manželů. Pokud je návrh podán pouze jedním partnerem, řízení probíhá na okresním soudě v místě bydliště manžele, který je odpůrce. Při podání návrhu je nutné uhradit soudní poplatek ve výši 2 000 korun českých.

Soud bere v úvahu příčiny rozpadu manželství a ukončuje jej, je-li manželský svazek trvale a hluboce rozvrácen, bez očekávání opětovného fungování. Z hlediska právního řádu České republiky jsou vymezeny dva typy rozvodů. Jedná se o sporný a nesporný rozvod (Novák a Průchová, 2007, s. 28).

Při sporném rozvodu jsou dle §755 zákona č. 89/2012 Sb., zjišťovány příčiny rozvratu manželství. Manželství nemůže být rozvedeno, pokud je rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů či v rozporu se zájmem jednoho z manželů, který se na rozvratu manželství nepodílel a s rozvodem nesouhlasí. Dítěti nebo nesouhlasujícímu manželi by následkem rozvodu vznikla závažná újma. Jedná se například o případy, kdy zmíněný manžel trpí těžkou nemocí, je invalidní nebo kdy by následkem rozvodu dítě zůstalo bez prostředků. Pokud však spolu manželé nežijí (manželsky nežijí, nejedná se o žití manželů ve společné domácnosti) déle jak 3 roky, soud manželství rozvede. Závažnou podmínkou pro rozvod manželství je rozhodnutí o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů, ke kterému dochází v jiném soudním řízení s ohledem na zájem dítěte a zajištění plnohodnotné péče. Dokud není rozhodnuto, nelze manželé rozvést.

Při nesporném rozvodu nejsou zjišťovány příčiny rozvratu a rozvod je založen na vzájemné dohodě obou manželů. Oba dva manželé musí souhlasit s rozvedením manželství. Podmínkami nesporného rozvodu jsou délka manželství nejméně 1 rok a manželské nežití více jak 6 měsíců, dohoda manželů týkající se majetkového vyrovnání, bydlení, a v případě nezletilého dítěte dohoda na úpravě poměrů dítěte po rozvodu a stanovení výživného. Soud musí akceptovat dohodu rodičů týkající se porozvodové péče o dítě, pokud ji však odmítne, z nesporného rozvodu se stává rozvod sporný (Zákon č. 89/2012 Sb.).

Nesporný rozvod je méně komplikovaný, méně konfliktní a zejména pro dítě je přínosný. Na dítě není vyvíjen nátlak, rodiče se dokáží domluvit a celá situace se stává méně bolestnou. Při vzájemné dohodě má dítě možnost pravidelně trávit čas s každým rodičem. V horších případech se dohodou stává zodpovědný především jeden z rodičů a druhý se dítěti postupně odcizuje. Dítě následně strádá po rodiči, který není k dispozici, a dochází k vytváření

a prohlubování propasti mezi rodičem, se kterým dítě nežije, a dítětem. V takové situaci dítěti chybí vzor druhého rodiče a jeho nepřítomnost vnímá jako ztrátu.

Často se stává, že manželé nejsou schopni se dohodnout jak na rozvodu, tak na úpravě poměrů k nezletilým dětem. Průběh rozvodu se vleče a mezi manželi vznikají hádky, do kterých bývá dítě zataženo jako prostředník. Nezletilé dítě je vyslýcháno opatrovnickými soudy a musí se rozhodnout pro jednoho z rodičů. To je však pro dítě natolik šokující situací, že vzhledem ke své potřebě přítomnosti a péče obou rodičů nemusí být schopné se rozhodnout. Z domácího prostředí, které by mělo být plné lásky, péče a pozornosti, se stává válečné pole. Nezřídka se stává, že se o sobě rodiče navzájem před dítětem zmiňují urážlivě. Následkem toho může dítě upadat do depresí a z celého rozvodového procesu vzniká traumatická událost, kdy dítě z rozvodu rodičů viní především sebe.

Při rozvodu manželství, které vytváří nefunkční rodinu, je událost možným osvobozením jak pro dítě, tak pro rodiče. Dítě si je v takových situacích většinou jisté, se kterým z rodičů chce žít. Dle Matouška (2015, s. 80) je dítě starší 12 let, dokonce i dítě mladšího věku, schopné vyjádřit svůj názor a přijmout informace týkající se rozvodu. Je pravdou, že v současné době vzhledem k vysokému výskytu rozvodů bývá dítě většinou seznámeno s rozvodem rodičů již od svých vrstevníků a tato skutečnost mu tak bývá větší oporou při překonávání těžké životní situace.

2.3.1 Rozvod před úpravou novým občanským zákoníkem

V dětském období dnešních mladých dospělých upravoval rozvod manželství Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. Do roku 1998, kdy byla přijata zákonem č. 91/1998 Sb., novela zákona o rodině, nebylo možné se rozvést sporným či nesporným rozvodem. Existoval pouze jeden způsob rozvodu, při kterém soud zvažoval, zda je zánik manželství nejen v zájmu manželů, ale také v zájmu společnosti.

Lehkomyslný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech (§ 23, Zákon č. 94/1963 Sb.).

Novela přinesla podstatnou změnu, díky které se rozvod stal soukromou záležitostí. Důsledkem toho přestalo být dáno zákonem, aby se státní orgány a společenské organizace povinně angažovaly do upeňování manželství a rodiny (Zákon č. 91/1998 Sb. upravující zákon č. 94/1963 Sb.).

Novelizací zákona se začal více upřednostňovat zájem dítěte a bylo ustanoveno, že manželství nemůže být rozvedeno, dokud nebude rozhodnuto o poměrech nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a dokud toto rozhodnutí nenabude právní moci. Tím se začalo více pohlížet na dítě jako účastníka rozvodu a posilovat jeho ochranu v rozvodovém řízení (Henyš, 1998).

V rozhodnutí, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu (§ 26, Zákon č. 94/1963 Sb.)

Zákon č. 91/1998 Sb. nahradil slova „*V rozhodnutí*“ a upravil znění zákona:

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu... (§ 25, Zákon č. 91/1998 Sb. upravující zákon č. 94/1963 Sb.).

Dříve se tedy rozhodnutí o porozvodové péči řešilo přímo při rozvodovém řízení, kdy soud jako samozřejmost přidělil péči o dítě matce. Novela svým zněním otevřela tehdy téměř tabuizované téma střídavé a společné výchovy a nastínila možnost výchovy dítěte otcem.

Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby (§ 25, Zákon č. 91/1998 Sb. upravující zákon č. 94/1963 Sb.).

V původním znění zákon neupravoval rozhodnutí o poměrech dětí po rozvodu s největším ohledem na dítě. Novelizací byl přidán odstavec týkající se přímo nejlepšího zájmu dítěte.

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci dítěte a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (§ 25, Zákon č. 91/1998 Sb. upravující zákon č. 94/1963 Sb.).

Henyš (1998) kritizoval samozřejmost svěřením dítěte do péče matky, kterou přijala téměř celá společnost jako naprosto běžnou záležitost. Otec zůstával ve většině případů zavržený a měl možnost vidět dítě pouze několikrát do měsíce. Zajímavostí je, že i po 20 letech bývají děti svěřeny do péče především matce. Postupem let se však pomalu ale jistě mění přístup k rodičovské odpovědnosti, a tak v některých případech bývá výchova dětí svěřena otci. Rodiče se také čím dál častěji snaží dohodnout na střídavé péči a zajistit tak dítěti výchovu obou rodičů.

Zajímavostí také je, že v části druhé hlavě první zákona č. 94/1963 Sb. byl nadpis „*Výchova dětí*“ nahrazen nadpisem „*Rodičovská zodpovědnost*“, kdy je dříve pojímaná vhodná výchova dítěte pro zájem společnosti upravena na práva a povinnosti rodiče usilovat o plnohodnotný vývoj dítěte v rámci jeho nejlepšího zájmu (Zákon č. 91/1998 Sb. upravující zákon č. 94/1963 Sb.).

3 POROZVODOVÁ PÉČE O DÍTĚ

Po rozvedení manželství dochází k obrovským životním změnám. Partneři, kteří spolu tvořili domov, se rozcházejí a učí se znovu žít jako samostatný článek. V případě přetrvávající lásky u jednoho z partnerů zažívá jedinec muka doprovázející zlomené srdce. Lidé se z rozvodu vzpamatovávají těžko a může trvat i několik let, než dokáží navázat nový vztah.

Rozvod není těžkým rozhodnutím pouze sám o sobě. Týká se také rozhodnutí péče o dítě pro období po rozvodu. Nejen, že manželé ztrácejí sebe navzájem, ale jeden z nich, často otec, ztrácí i své děti. Jedná se o nepředstavitelnou bolest, která je často doplňována špatnou komunikací, nesnášenlivostí a nemožností stýkat se se svým dítětem. Těmto situacím se snaží současná právní úprava zabránit, a umožnit tak péči o děti oběma rodičům.

V současném českém právním prostředí rozlišujeme tři uspořádání porozvodové péče o dítě: **výhradní péči jednoho z rodičů, střídavou péči a společnou péči** (Zákon č. 89/2012 Sb.).

Dříve se předpokládalo, že po rozvodu rodičů budou děti přiděleny do péče matky a otec se stane pouze takovým návštěvníkem, platící alimenty. Do roku 1998, kdy byl zaveden institut společné a střídavé péče, bylo ve více jak 90 % soudních řízeních rozhodnuto, že primárním pečovatelem bude matka. Přestože se novelizace snažila zabránit znevýhodňování otců, i nadále panuje především výhradní péče matky (Matoušek a Pavlát, 2015, s. 32).

V roce 2002 bylo poprvé do výhradní péče matky svěřeno méně než 90 % dětí, do péče otce bylo svěřeno 7,99 % dětí a do střídavé péče 2,14 %. O 8 let později bylo v péči matky 87 % dětí, v péči otce 7,8 % dětí a ve střídavé péči 5,2 % dětí (Pavlát, 2012b, s. 89).

Přehled o rozhodnutích soudů v řízení o nezletilých dětech Okresní soudy - počet věcí (spisů)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Výchova a výchovná opatření								
první rozhodnutí o výchově dítěte								
- svěřeno (ponecháno)								
matce	10879	10679	12736	15723	17520	18231	19978	21369
otci	779	743	800	892	1071	1219	1399	1474
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	-	13	140	174	218	305	305
jiné fyzické osobě než rodiče	575	582	584	455	656	519	559	494
- pro případ rozvodu (po rozvodu) svěřeno								
matce	21111	20665	20161	17915	19791	19929	20415	20203
otci	1610	1641	1500	1411	1613	1612	1809	1807
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	-	28	304	416	444	488	506
jiné fyzické osobě než rodiče	97	114	105	86	127	100	105	89
další rozhodnutí o výchově dítěte (změna výchovného prostředí)								
- svěřeno								
matce	628	580	646	617	674	758	803	829
otci	834	815	805	898	967	1057	1150	1174
oběma rodičům	29	29	32	21	30	41	29	23
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	-	7	86	75	67	80	104
poručníkovi	-	-	-	-	-	141	75	61
jiné fyzické osobě než rodiče	503	565	572	461	564	559	554	592

Obrázek 2 Přehled o rozhodnutích soudů v řízení o nezletilých dětech, 1996-2003 (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2014, s. 78)

Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v řízení o nezletilých dětech Okresní soudy - počet věcí (spisů)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Výchova a výchovná opatření												
první rozhodnutí o výchově dítěte												
- svěřeno (ponecháno)												
matce	19978	21369	22820	20881	21195	18971	18840	19763	20059	19260	19187	20649
otci	1399	1474	1510	1458	1417	1477	1451	1494	1507	1362	1470	1484
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	305	305	323	404	516	599	635	774	867	1053	1135	1456
jiné fyzické osobě než rodiče	559	494	585	532	619	574	564	560	571	548	540	500
- pro případ rozvodu (po rozvodu) svěřeno												
matce	20415	20203	19845	18064	17867	16630	16672	16204	15148	14274	13253	13630
otci	1809	1807	1791	1660	1668	1736	1708	1622	1597	1371	1363	1312
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	488	506	539	584	759	860	896	1085	1220	1344	1464	1703
jiné fyzické osobě než rodiče	105	89	97	74	60	77	70	79	80	74	52	50
další rozhodnutí o výchově dítěte (změna výchovného prostředí)												
- svěřeno												
matce	803	829	819	900	907	911	966	1008	1068	1017	944	1159
otci	1150	1174	1245	1285	1284	1318	1377	1482	1488	1466	1467	1591
oběma rodičům	29	23	24	28	26	22	0	39	26	45	56	65
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	80	104	76	123	137	142	159	176	198	270	291	324
poručníkovi	75	61	53	51	34	21	32	27	16	16	16	20

Obrázek 3 Přehled o pravomocných rozhodnutích soudů v řízení o nezletilých dětech, 2002-2013 (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016, s. 166)

Čím dál více otců bojuje o přidělení dětí do své či alespoň střídavé péče, čímž se však oba dva manželé dostávají do rozvodových i porozvodových sporů, jejichž účastníky jsou i samotné děti. Pro zamezení traumatizování dítěte těmito konflikty může soud dle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních nejdéle na dobu tří měsíců uložit rodičům účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání, rodinné terapii či nařídít schůzku s odborníkem v oblasti pedopsychologie.

Dle Coatesovy studie z roku 1999 existuje z celkových 10 000 rozvodů 35 % případů, kdy alespoň jeden z rodičů toho druhého nenávidí a není schopen s ním po rozvodu vycházet, přestože se jedná především o zájem jeho vlastního dítěte (Matoušek a Pavlát, 2005, s. 32).

Dokud není rozhodnuto o úpravě péče o dítě pro období po rozvodu, manželé nemohou být rozvedeni. Existují páry, které se snadno dohodnou na porozvodové péči a soudní řízení nijak neprotahují. Občas v důsledku bolesti a agrese se však manželé dohodnout nedokážou a soud musí vyšetřovat v péči jakého rodiče bude dítěti nejlépe. Rodiče v těchto případech manévrují s dítětem a u soudu se prezentují mnohem lépe, než jací ve skutečnosti jsou. Druhého rodiče osočují, navzájem se urážejí a snaží se o získání dítěte do své plné péče, což však již poukazuje na jejich opravdový zájem o dítě. Pokud by bylo v jejich nejlepším zájmu vychovávat dítě v podmínkách, které by byly nejvhodnější pro dítě samotné, nikdy by se do sporu nedostali. Bohužel, lidské bytosti jsou plné emocí, které jejich jednání ovlivňuje a úsudek zamlžuje. Rodiče tak často zapomínají, že se již nedohadují o to, kde se bude mít dítě nejlépe, ale o to, kdo z rodičů se bude mít nejlépe, a nad tím druhým vyhraje. V soudních sporech se tak jedná ne o právu dítěte, ale spíše o právu na dítě (Barvíková, 2016).

Problémem se stává, že soud rozhoduje o péči dítěte právě ve chvíli, kdy je rodinná atmosféra velice negativní. V období rozvodu, kdy se rozhoduje o svěřeni dítěte, se může zdát nejvhodnějším pečovatelem ten rodič, který má pro výchovu nejlepší podmínky. Po rozvodu však dochází ke změnám, které souvisí také s finančním rozpočtem rodiny a výchovou primárně jedním člověkem, která byla původně rozdělena do povinností dvou lidí. Na primárního pečovatele je vyvíjen nátlak a výchova dítěte může být mnohem těžší, než bývala.

„Soud by měl přihlídnout k citové orientaci dítěte a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů“ (Dudová, 2007, s. 73).

Při rozhodování soudu o typu péče o dítě po rozvodu by měla být zvažována **schopnost rodiče poskytnout dítěti adekvátní péči**, týkající se zdravotního, psychického a materiálního stavu rodiče, s ohledem na doposud vykonávanou péči a navázanou vazbu s dítětem. Měli by být zkoumány případné překážky ve výchově a vztah rodiče k závislostem a návykovým látkám. Dále by měl být podroben zkoumání **životní styl rodiče**, jeho zázemí v nukleární rodině a postoj ke styku dítěte s druhým rodičem, kterému by neměl bránit. Pozitivní okolností v životě rodiče a dítěte je neměnnost dosavadního místa bydliště a navštěvované školské instituce. V neposlední řadě by měl být kladen veliký důraz na **přání dítěte**, obzvlášť pokud je dítě staršího věku. Problémem však zůstává, jak rozpoznat, co je přáním dítěte, a co rodiče, který

potomkem manipuluje. Těžké je také rozpoznat, kdy dítě mluví ze strachu ztráty rodiče. Nezřídka se stává, že je dítě zmatené a v důsledku touhy po péči obou rodičů se zmíní o tom rodiči, se kterým má nejčerstvější zážitek či nejvíce strávených zábavných chvil (Matoušek a Pavlát, 2015, s. 41 a 42).

Bakalář (2006, s. 20) vymezuje základní kritéria, na která je nutno se ohlížet v případě rozhodování soudu o porozvodové péči o dítě. Podle závažnosti se jedná o **osobnost rodiče, vztah rodiče k dítěti, charakter, morálku, strukturu mravních norem rodičů** (rozvodové chování, řešení konfliktů), **respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem, vztah dítěte k rodiči, vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, úroveň vzdělání a inteligence rodiče, šíře rodinného zázemí, kontinuitu prostředí pro dítě a socioekonomický status**. K uvedeným kritériím lze však poznamenat, že při soudním řízení je velice těžké odhalit většinu požadovaných vlastností, a to především osobnost rodiče.¹

Rozhodnutí o péči o dítě před soudem se často nemusí slučovat s péčí o dítě po rozvodu. Co se zdá být nejlepším možným řešením může být nakonec horším. Je však následně těžké dokázat opak. Je mimořádně důležité přistupovat ke každému případu porozvodového uspořádání individuálně a vyvarovat se předpojatosti. (Pavlát, 2012b, s. 91)

¹ K tématu kapitoly stojí za zmínku jeden případ týkající se porozvodové péče o dítě, tvořený manželským párem, společným dítětem a dítětem matky z předchozího manželství. Žena se v manželství cítila neuspokojovaná a nešťastná, našla si milence a rozhodla se pro rozvod. Nabídl svému manželovi dvě možnosti: zůstat ve společném bytě či odejít pryč. Manžel, vědom si negativní atmosféry působící na děti a vlastního emočního rozpoložení, odešel z bytu. Jelikož neměl zařízené žádné jiné bydlení, přespával různě u přátel, případně na ubytovnách. Vzhledem k úrovni svého života, přestože se jednalo o člověka s trvalým zaměstnáním a vysokoškolským titulem, nebyl schopen dítěti poskytnout zázemí a souhlasil s výhradní péčí matky, dokud si nezajistí vhodné bydlení. Byl mu stanoven styk s dítětem v podobě dvou víkendů v měsíci. Jelikož druhé dítě nebylo jeho vlastní, neměl na něj žádný nárok, přestože ho po několik let vychovával. Jakmile si našel bydlení v podobě spolubydlení, protože ve velkém městě je pro jednoho člověka, který platí alimenty, těžké financovat byt sám, pokusil se o získání většího množství času se svým dítětem. Protože ale neměl byt sám pro sebe, střídavá výchova by mu nebyla povolena. Pokusil se tak s bývalou manželkou domluvit, avšak ta nesouhlasila. Podal návrh k soudu a chystal se na boj. Na OSPODu byl však informován o Cochemské praxi, a po několika neshodách se oba dva rozvedení zúčastnili setkání. Díky vzájemné spolupráci se dokázali domluvit, a otec získal mimosoudní dohodou nárok na trávení času se svým dítětem každý druhý víkend v měsíci, každé druhé úterý v měsíci, a každou středu, od ranního odvedení dítěte do školy až po rozloučení se s dítětem u školy následující den. Přestože se jedná o dobrý konec, dohoda s sebou nesla okolnosti, které pro život otce již nebyli tak příznivé. Přestože začal se svým dítětem trávit víc času a platit tak výdaje spojené s těmito společnými chvílemi, bylo rozhodnuto, že částka alimentů musí být vyšší. I když se jedná téměř o střídavou výchovu, z hlediska času stráveného s dítětem, platí matce na dítě větší část peněz, než když s dítětem netrávil čas skoro žádný. Zní to, jako by otec za čas se svým dítětem musel platit. Další otázkou k zamyšlení je co dělat v situaci, kdy dítě onemocní. Místo vzájemné dohody a péče o dítě otcem, který tuto možnost nabízel, matka sehnala hlídání cizí osoby. Pokud by se o dítě staral otec, nedostal by od zaměstnavatele plnou mzdu a nemohl zaplatit celou část alimentů. Peníze pro matku byly důležitější než zájem jejího dítěte, a tak bylo rozhodnuto. Zajímavým poznatkem je, že šestileté dítě trpělo zánětem kyčlí. Z hlediska psychosomatiky se mohlo jednat o skutečnost poukazující na zmatenost dítěte a frustraci z nedostatečné pozornosti a péče rodičů. Závěrem lze dodat pouze výrok Zdeňka Matějčka (1992) pocházející ze stejnojmenné knihy: „Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči“.

Montalvo (1982, in Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 159) vypracoval užitečnou typologii porozvodového interpersonálního uspořádání v rodinách, zabývající se také postavením dítěte v rodině po rozvodu. Teorie je více rozpracována v kapitole *Dítě a rozvod*.

3.1 Společná péče

„Společná výchova předpokládá, že dítě bude mít s oběma rodiči stejný kontakt. Toho lze dosáhnout v případě, že i po rozvodu žijí rodiče v jednom bytě anebo naopak v případě, kdy dítě už je blízké věku zletilosti a s rodiči už fakticky nežije“ (Dudová. 2007, s. 74).

Dítě je svěřeno do společné výchovy svých rodičů, pokud soud nevydá přesné rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů či do střídavé výchovy. Se společnou výchovou musí souhlasit oba rodiče a soud pro ni rozhoduje pouze v tom případě, že se jedná o nejlepší zájem dítěte. Pokud by jeden z rodičů trval na ujednání výživného, poukazovalo by to na neschopnost rodičů se společně dohodnout a nedůvěru vůči sobě navzájem. V takovém případě by bylo chybou svěřit dítě do společné péče (Tomešová, 2017).

Společná výchova je vhodná pro rodiče, kteří spolu pro zájem dítěte dokáží i po rozvodu správně komunikovat, sdílet společný prostor a nekonfliktně se rozhodovat v otázkách týkajících se plnohodnotného vývoje dítěte.

Dítě ve společné péči rodičů nemusí čelit změnám a odloučení od jednoho z rodičů. Je o něj pečováno stejně jako před rozvodem a je tak chráněno před konflikty a soudními spory. Přesto však uvnitř rodiny dochází k přeměnám rolí, kdy se z manželského páru stává pár rozvedený. Mezi rodiči neprobíhá partnerský vztah, doprovázený fyzickým kontaktem a jiným vyjádřením lásky, a dítě si při dospívání v rodině bez společné emočnosti rodičů může nevědomky přivlastnit jejich chování a setkávat se problémy při navazování a udržování partnerských vztahů, kdy by pro něj nebylo přirozené dávat partnerovi svou lásku najevo.

Přestože se při společné výchově jedná především o prospěch dítěte, lze říci, že dítě, které v ní vyrůstá může být zmatené. Například nemusí pochopit, že rodiče již nejsou pospolu, anebo, v případě staršího věku dítěte se může dostat do zátěžové situace, kdy si je nejisté svou rolí a z rodičovského neodloučení viní samo sebe. K větším komplikacím dochází v případě seznámení s novým partnerem rodiče, kterého může dítě vnímat jako narušitele a svého rodiče jako zrádce.²

² Jeden příklad společné výchovy, při které žili rodiče se dvěma syny i po rozvodu nadále pospolu, přestože činili v nejlepším zájmu dětí, poukazuje na skutečnost, že děti staršího věku nechápali činy svých rodičů. Přestože

I přes mnohá negativa lze předpokládat, že společná výchova může být pro dítě příznivou možností. Musí se však jednat o případ, kdy se rodiče nerozvádí z důvodů, které silně narušují jejich komunikaci a vzájemnou důvěru. Pro neovlivnění dítěte by tak příčinou rozvodu mohlo být vyprcháání lásky na straně obou partnerů, kteří i nadále dokáží být přáteli a chtějí se společně věnovat svým dětem.

3.2 Střídavá péče

„Střídavá výchova znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Zákon neuvádí, po jaké době by ke střídání mělo docházet. V praxi soudů se uplatňuje model střídání po měsíci, soudy však schvalují i dohody o střídavé výchově po týdnu. Podmínky pro svěřeni dítěte do střídavé a společné výchovy jsou totožné. Oba rodiče tedy musí být výchovně způsobilí, musí mít o střídavou výchovu zájem, svěřeni dítěte do střídavé výchovy musí být v zájmu dítěte a střídavou výchovou musí být lépe zajištěny jeho potřeby“ (Dudová, 2007. s. 75).

Střídavou péčí se rozumí, že dítě v soudně nařízené délce žije s jedním z rodičů, a po uplynutí této doby žije s druhým rodičem. Znamená to, že dítě žije ve dvou domovech, přičemž v jednom z nich je opečováváno matkou a v druhém zase otcem.

Zpravidla se jedná o týdenní či dvoutýdenní intervaly, při kterých dítě střídá prostředí domova, a v některých případech také školu, město a blízké přátelé. Délka pobytu u jednoho z rodičů může být v případě života rodičů v jiné zemi i šestiměsíční. Pokud je časový úsek péče nerovnoměrný, jedná se o asymetrickou střídavou péči (Spoustová, 2017).

Přestože je při rozhodování o porozvodové péči o dítě v případě společné výchovy nutný souhlas obou rodičů, při střídavé výchově tomu tak není. Často tak dochází k situacím, kdy jeden z rodičů je schopen se domluvit na střídavé péči o dítě, zatímco druhý trvá na péči výhradní. V takových případech je nutné, aby soud prozkoumal vztah mezi rodiči a jejich možnou spolupráci. Pokud by se jednalo o rodiče, kteří nejsou schopni se dohodnout, střídavá výchova by nebyla správným rozhodnutím. Ohrožovala by výchovu nezletilého, který by byl účastníkem rodičovských neshod. Rodiče by se o dítě pravděpodobně přetahovali

si matka našla jiného partnera, kterého se svými dětmi navštěvovala, zůstávala ve společné domácnosti s bývalým manželem. Jelikož se jednalo o otce, který neměl k dětem úplně dobrý vztah, a rozvíjel především jejich negativní sebepečení, děti se dostávali do situací, při kterých měli zlost na své rodiče a na matku, která nebyla schopna od otce odejít. Tím pádem byly děti v péči, která nebyla nejlepším možným řešením, a pro její změnu, i když si ji přáli, nemohli nic udělat.

a jedinec by se tak nacházel ve stresové situaci, která by mohla poškodit jeho zdárný vývoj (Spoustová, 2017).

Dle Nováka (2013, s. 33) se počet rozvedených rodin se střídavou výchovou zvyšuje. Zatímco v roce 2005 bylo 432 dětí svěřeno do střídavé výchovy obou rodičů, v roce 2010 se jednalo o 867 dětí. V roce 2014 bylo zaznamenáno 1 413 případů střídavé péče a v roce 2016 o 2 805 (ČT24, 2018).

Mezi **základní podmínky dobrého fungování střídavé péče** patří dle Špaňhelové (2005) **schopnost obou rodičů vzájemně komunikovat a domlouvat se na výchově dítěte, vzájemný respekt a snaha o nejdárnější vývoj dítěte**. Rodiče by se **neměli před dítětem navzájem očerňovat**, ale měli by **spolupracovat** a dítěti **vytvářet příjemná prostředí** k dospívání.

Při střídavé péči dítě neztrácí kontakt s rodiči, ale má možnost s každým z nich trávit určitou část svého života. Pobytem dítěte u každého z rodičů je posilňován vztah mezi dítětem a rodičem. Dítě většinou nemá důvod obávat se ztráty jednoho z rodičů a má možnost se s rodiči dělit o každodenní radosti i starosti. Jelikož je péče o dítě rozdělená, u rodičů nedochází k přetížení či k zavržení dítětem. Střídavá výchova se tak stává pro vztah rodiče s dítětem přínosnou (Pavlát, 2012b, s. 91).

Podle Špaňhelové (2005) se při střídavé výchově dítěti nebrzdí emocionální vývoj, dítě si vytváří model rodičovské výchovy a má představu o roli matky i otce v rodině. Zároveň neztrácí důvěru k rodičům a do budoucna má méně problémů s navazováním vztahů s druhými lidmi. Jelikož dítě vyrůstá ve dvou rodinných prostředích, do svého vlastního manželství vstupuje více zkušené, s vlastními pozitivními i negativními zážitky.

Na druhou stranu je střídavá péče znakem nestability. Dítě žije ve dvou domovech, ve kterých často dochází k odlišné výchově a jinak nastaveným pravidlům. Dítě se většinou musí přizpůsobit novým členům rodiny a střídavě měnit své chování a postoje v závislosti na tom, u jakého rodiče zrovna pobývá. Obrovská zátěž nastává ve chvíli, kdy je dítě nuceno navštěvovat dvě různé školy a přebývat v navzájem vzdálených bydlištích. Musí podmiňovat své plány s kamarády, volnočasové aktivity a docházet do rozdílných škol, ve kterých učivo nebývá propojené. Následkem střídavé výchovy se rozvojuje život dítěte, které v budoucnu nemusí být prospěšné a může se potýkat s emočními problémy, poruchami chování a nestabilitou (Johnston, 1994 in Pavlát, 2012b, s. 91).

Výzkumy zabývající se působením střídavé výchovy na dítě prezentují odlišné výsledky, a to především z toho důvodu, že každá rodina je ve své výchově zcela individuální. Výzkumníci při zkoumání většinou nezohledňují odlišně dlouhodobé intervaly pobytu dítěte u rodiče, místo bydliště těchto rodin a souhlas rodičů se střídavou výchovou. Dítě tak může být vychováváno rodiči, kteří pro tento druh péče nejsou vhodní a jejich chováním může být poznamenáno. Různí odborníci se tak vyjadřují ke střídavé péči odlišně a vyzdvihují buď její pozitiva, či její negativa.

Pruettová (2005 in Pavlát, 2012b, s. 91) ve své studii zkoumala dětské reakce na odloučení od matky v případě přenocování u otce. Zjistila, že děti do tří let z nočního pobytu u otce prosperují, a díky střídavému kontaktu s rodiči mají méně problémů v sociální sféře, méně poruch osobnosti a u děvčat dochází méně často k vyhubavému chování. U dětí ve věku tří až šesti let odhalila méně adaptačních problémů.

Kline et al. (1989 in Pavlát, 2012b, s. 91) při zkoumání prosperity dítěte v různých druzích porozvodové péče neshledal žádný rozdíl. Oproti tomu Cloutierova a Jacquesova (1997 in Pavlát, 2012, s. 91) longitudinální studie zjistila, že porozvodové uspořádání péče o dítě formou střídavé výchovy je nestabilní a děti, především mladšího věku, většinou během dvou let přecházejí do péče výlučné.

V mnoha případech dochází k zatížení dítěte střídavou výchovou, a to i tehdy, kdy spolu rodiče vychází a o dítě se výborně starají. Skutečností zůstává, že každý lidský jedinec, bez ohledu na věk, potřebuje jistotu, stabilitu a bezpečné zázemí. Pokud je však nucený své prostředí měnit, nemusí si být vůbec jistý svým domovem a v procesu dospívání může být zmatený a unavený. Dle Nováka (2013, s. 68-69) děti zažívají stres ne z důvodu střídavé péče, ale z důvodu rozvodu rodičů. Tomu lze oponovat tím, že spousta dětí vnímá rozvod pozitivně či neutrálně, někdy si dokonce z důsledku předchozí nedostatečné přítomnosti jednoho z rodičů neuvědomují jeho odchod. Pokud se dítě při střídavé péči cítí ve stresu, je nutné zvolit jinou alternativou a zabývat se tím, zda se dítě například při výhradní péči necítí lépe.

S ohledem na nejlepší zájem dítěte se zdá být střídavá péče nejlepší možnou variantou, avšak pouze v tom případě, pokud spolu rodiče navzájem spolupracují, nezatahují dítě do negativních sporů a dítě má s oběma rodiči výborný vztah. Je také důležité se při střídavé péči ohlížet na nové partnery rodičů a jejich děti, kteří pro dítě mohou znamenat narušení zóny. Dítě je v případě doplněné rodiny nuceno přizpůsobit se odlišné výchově, naučit se fungovat

s cizími vrstevníky ve stejné domácnosti a případně se i vypořádávat problémy mezi těmito dětmi, ke kterým mnohdy dochází.

Při rozhodování o porozvodové péči je nutné vnímat potřeby a touhy každého dítěte individuálně. A pokud dítě žije v péči, ve které se mu nedostává zdárný vývoj, je nezbytné tuto výchovu přeměnit, přestože nemusí být ve prospěch rodiče. I když se může jednat o ztrátu dítěte rodičem, při rozhodování o péči je vždy nejdůležitější dítě samotné.³

3.3 Výhradní péče jednoho z rodičů

Při výhradní výchově je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, zatímco s druhým rodičem se stýká po domluvě či dle soudní úpravy styku s rodičem. Nejčastější porozvodovou péčí o dítě v České republice je výlučná výchova matkou. Jelikož bylo dříve samozřejmostí, že bude po rozvodu o dítě pečovat matka, otcové se většinou podřídili a s rozhodnutím souhlasili. Naštěstí přestává být česká společnost k výhradní výchově otcem předpojatá a tento druh výchovy mu začíná být umožněn. Přesto se bohužel otcové setkávají s nespravedlností, kdy bývají před matkami znevýhodňováni. Někteří zaměstnanci soudů a OSPODů i nadále zastávají konzervativní názor, že dítě patří do péče matky a promítají ho do soudních rozhodnutí, a to i v případech, kdy otcové vykazují lepší výsledky než matky (Prokopová, 2016, s. 5).

Při výhradní péči jedním rodičem zůstává rodičovská odpovědnost oběma rodičům. Oba dva mají právo rozhodovat o důležitých záležitostech v životě dítěte a podílet se na jeho výchově. Rozdíl je v tom, že rodič, se kterým dítě žije má povinnost o dítě každodenně pečovat a starat se o jeho plnohodnotný vývoj, zatímco druhý rodič má povinnost platit výživné. Jelikož není v jeho povinnostech o dítě pečovat, nemůže být k péči nijak nucen. Pokud však

³ Labusová (2007) ve svém článku zveřejnila názor dvanáctiletého chlapce, který ve střídavé péči žije již čtyři roky: „Když se moji rodiče rozvedli, byla to pro mne velká rána. Nejdřív se pořád hádali a nějaký čas jsem bydlel s mámou v bytě její kamarádky a tátou jsem skoro neviděl. Pak se ale všechno nějak uklidnilo, a táta, který jako podnikatel hodně vydělává, mámě nabídl, že jí nechá náš starý byt. Sobě koupil jiný o pár stanic tramvaje dál a nabídl mi, ať u něho každých čtrnáct dní bydlím. Nejprve mi to připadalo bláznivé - to mám jako pořád přebalovat kufry? No, vlastně mi je zpočátku balili rodiče a se vším všudy si mě předávali jako balík. Měl jsem pokojík jak ve starém domě, tak i nový u táty, bylo to zvláštní. Ale tím, že jsem pořád chodil do stejné školy a mohl se stýkat s kamarády, jsem si nakonec zvykl. Sice bylo hloupé, že jsme už nebyli pohromadě jako rodina, ale s mámou i tátou zvlášť byl větší klid. Po dvou letech se táta znovu oženil a teď mám i malinkou mladší sestru. Máma je zatím sama, tedy se mnou. Nelíbí se jí, když od ní co čtrnáct dní odcházím, ale nic neříká, a vždycky se těší, až zase přijdu. A já se na ni taky těším. Ale na tátou a na tu jeho rodinu taky. Je to divný život a chvíli trvalo, než jsem si na něj zvykl, a třeba moji spolužáci z normálních rodin mi to vůbec nezávidí, ale já už si nestěžuji a jsem docela v pohodě. Svým dětem bych to ale takhle nezařídil, spoustu energie člověk ztratí cestováním a přeorientováváním se na jeden nebo na druhý domov.“

o kontakt a péči zájem má, nemůže mu být z hlediska práva styk s dítětem znemožňován (Kutnarová, 2018).

Jestliže spolu rodiče komunikují a dokáží spolupracovat, není nutné, aby byl stanoven styk druhého rodiče s dítětem. V tom případě se otec s matkou samostatně domlouvají na podmínkách a dnech předání dítěte. Pokud spolu rodiče nekooperují, je na žádost jednoho či obou rodičů vhodné soudně upravit styk rodiče s dítětem. Vytváří se tak pevné schéma rodičovské péče a výchova o dítě je při dodržování stanovených dní více stabilní. Úprava styku je však značně neflexibilní, dny péče o dítě jsou pevně stanovené a rodiče musí své aktivity a budoucí plány podřizovat danému schématu. A protože může dítě chtít trávit určité víkendy u prarodičů, přátel nebo na soustředěních, může docházet ke konfliktům, kdy jeden z rodičů přijde o víkend, který měl strávit s dítětem. K tomu se někteří dospělí staví negativně a snaží se vydobýt své právo na čas s dítětem, čímž už však omezují jeho svobodu a rozhodnutí (Dudová, 2007, s. 76).

Nejčastější úpravou styku rodiče s dítětem je každý druhý víkend v měsíci a maximálně dva týdny o letních prázdninách (Novák, 2015, s. 94-95). Jedná se však o individuální záležitost, která se odvíjí od věku dítěte, schopnosti rodiče se o dítě postarat a od celkového vztahu rodiče s dítětem (Dudová, 2007, s. 76).

Rodič, který má výlučnou péči o dítě nemá nárok na zamezování styku druhého rodiče s dítětem. Pokud tak činí, jedná protiprávně a rozhodnutí o výchově může být přehodnoceno. Dle výzkumů, zabývajících se omezováním styku otce s dítětem matkami, existuje asi 40 % matek, které kontaktu zabraňují za účelem potrestání bývalého partnera (Kressel, 1985 in Pavlát, 2012b, s. 90). Arditti (1992) se dokonce zmiňuje o celé polovině otců z celkových 125, kterým byly matkami návštěvy s dítětem znemožňovány (Pavlát, 2012b, s. 90).

Existují také případy, kdy otec, který nemá dítě ve výhradní či střídavé péči po rozvodu ztrácí zájem o výchovu dítěte a postupně se se svým potomkem přestává stýkat. Je tomu tak například z důvodu pocitu beznaděje, kdy otec cítí selhání a péče o dítě se vzdává. Jindy nedochází k žádné změně, pokud otec s dítětem nenavázal vztah ani před rozvodem. Pro dítě je tak jednodušší přijmout absenci otce v rodině. Někdy otec přestává kontaktovat své dítě z důvodu nového partnerství, kdy přesouvá svůj zájem na novou rodinu a na své dítě z původního manželství již nemá čas. Bohužel dochází k situacím, kdy nová partnerka nutí otce k rozhodnutí mezi ní samotnou a dětmi z předchozího vztahu. Pod nátlakem se většinou otec ze strachu rozhoduje pro novou rodinu. Stejně jako spousta jiných záležitostí, i kontakt otce s dítětem po rozvodu je velice individuální a závislá na povaze člověka. Pokud má člověk

zájem, stará se o dítě za všech okolností. Pokud ho nemá, na potřeby svého dítěte se neohlíží a činí především ve svůj prospěch.⁴

Dle výzkumu Finea a Demoa (2000, in Vágnerová, 2007b, s. 167) až 30 % dětí žijících po rozvodu rodičů se svou matkou otce v posledních 10 letech vůbec nevidělo. Snow (2003) odhalil, že v USA rozvodem rodičů prochází asi jeden milion dětí a že do dvou let po rozvodu přibližně 50 % dětí z těchto rodin se se svým otcem stýká méně než dvakrát za rok. Schüller, Prokopec a Dytrych (1985) hovoří o 40 % případů, kdy se otec s dětmi nestýká vůbec, či o 21 % případů, kdy se otec s dětmi stýká nepravidelně (Pavlát, 2012b, s. 90).

Rodič s výhradní péčí, jehož bývalý partner nemá zájem o výchovu dítěte často zastává funkci matky i otce. V ideálním případě dokáže přijmout obě dvě role, ale protože se jedná o velice náročnou záležitost, stává se, že zastává pouze svou vlastní roli a vede dítě jednostranně. Pokud se s druhou rolí nedokáže sžít, ale před dítětem ji nedokonale předstírá, předává dítěti narušený a zkreslený vzor rodičovské role, jejíž přítomnost ve výchově chybí (Matějček, 1986, s. 67). Osamělý rodič má spoustu povinností i starostí, a z důvodu nedostatku času a nerozdělené péče se může dostávat do stresových situací. Mezi časté problémy osamělého rodiče patří psychické problémy spojené s frustrací, finanční problémy týkající se vedení domácnosti jedním rodičem a nemožnosti pracovat na směny a vztahové problémy, při kterých je pro rodiče těžké nalézt si nového partnera či udržovat vztahy s blízkými lidmi. Z toho důvodu se rodič stává více připoutaný ke svým dětem, zasvěcuje jim svůj život a setkává se se samotou (Vágnerová, 2007b, s. 163-165). Při dospění dětí do fáze, kdy odchází z domova, se rodič může potýkat s existenciální krizí, související s jeho potřebou pečovat o děti a zapomněním na péči o sebe samotného. Pokud rodič při výchově dětí nenavázal či se ani nepokusil navázat vztah s novým partnerem, je pravděpodobné, že se k tomu neuchýlí ani v pozdějším věku. Tím pádem se stává osamocený a může upadat i do depresí.⁵

⁴ Jedním příkladem ze života ztráty rodičovského zájmu je otec, který se se svými dětmi stýkal každý druhý víkend v měsíci, dokud mu jeho nová partnerka nedala ultimátum. Otec si musel vybrat mezi dětmi z předchozího manželství a partnerkou, se kterou jedno dítě již také měl. Protože nechtěl přijít o další rodinu, souhlasil s partnerčinou podmínkou, a o své děti pečoval pouze jeden týden o letních prázdninách. Jeho děti ale nedostatkem kontaktu strádaly a postupně přicházely o vlastní zájem k otci. Styk s otcem se nakonec zúžil na jednorozční návštěvu o Vánocích. Svými finančními příspěvky, kdykoliv děti potřebovaly, otec pravděpodobně ukazoval svou lásku, ale protože se dětem nijak nevěnoval, dá se říci, že je zcela ztratil. Svým občasným zájmem nyní po mnoha letech poukazuje na svou chybu, avšak jeho děti, které mají již vlastní rodiny, k otci žádné citové pouto nemají, a proto se o kontakt nijak nesnaží. Otec tak v důsledku krize, ve které se ocitl, přišel o svou předchozí rodinu, o kterou možná nikdy přijít nechtěl.

⁵ V rámci autorčinych zkušeností je vhodným příkladem matka, která zasvětila svůj život synovi i dceři. Každodenně se o ně starala, otci umožňovala styk s dětmi, a dokonce o něj i žádala, když viděla, že dětem otec chybí. Finančně na tom byla mizerně, ale přesto se snažila, aby děti vyrůstaly v příjemném a láskyplném prostředí. Jelikož veškerá její partnerství zkrachovala, a některá v ní dokonce zanechala trauma, absolutně se uzavřela a s žádným mužem již nechtěla navázat partnerství. Nyní, přestože se i nadále snaží, aby se lidé v jejím okolí měli

Pokud je dítě vychovááno pouze jedním rodičem, neznamená to, že z něj musí vyrůst jedinec s nenaplněnými potřebami. „*Skutečnost, že dítě je vychovááno jen svou matkou, nepůsobí sama o sobě nějaké zvláštní úchylky v jeho vývoji, nezavádí je na scestí, nepřináší mu nějaké nové, specifické vlastnosti, které bychom neviděli u jiných dětí. Působí jenom to, že výchova za takových okolností je náročnější a že přináší určitá nebezpečí, jímž musíme věnovat pozornost*“ (Matějček, 1986, s. 60).

Matějček (1986, s. 61-64) vidí důležitost při výchově dítěte osamělou matkou ve způsobu výchovy a přizpůsobení se matky potřebám dítěte. Dále uvádí čtyři druhy potřeb, jež je nutné naplňovat pro zdárný duševní i společenský vývoj dítěte. Jedná se o potřebu dostatečného přísunu vývojových podnětů, sociálního učení, citové naplněnosti a společenského zapojení dítěte. Jedinou oblastí, ve které může být dítě osamělé matky znevýhodněné, je oblast společenského zapojení, kdy dítě není obeznámeno s rolí otce. Pokud jsou však splňovány zbylé tři okruhy potřeb, je vysoce pravděpodobné, že z dítěte vyroste cílevědomý jedinec, který se i přes ztížené podmínky plnohodnotně vyvine.

Chlapci bývají ke skutečnosti, že jsou vychovááni pouze matkou, citlivější a zranitelnější. Mívají obtíže s nedostatkem autority a možností najít si imponující mužský vzor. Oproti tomu dívky bývají více společenské a setkávají se s menším množstvím výchovných problémů. Mohou se však setkávat s problémy při navazování budoucích partnerských vztahů, protože jim chybí vzor mužské role v rodině. „*Chlapcům i děvčatům vyrůstajícím jen s matkami hrozí určité nebezpečí, že by mohli zůstat příliš dlouho citově nezralými. Znamená to, že ve vztazích k druhému pohlaví pak snáze mohou upadnout do některé z krajností, jakou je např. navázání vztahů bez rozmyslu a bez zábrán, anebo naopak postoj rozhodného odmítání jakýchkoliv kontaktů*“ (Matějček, 1986, s. 62).

K výchově dítěte osamělým otcem se Matějček (1986, s. 66-67) vyjadřuje obdobně jako k výchově osamělou matkou, s tou výjimkou, že jsou otcové ve společnosti často znevýhodňováni a jelikož nemohou osobně prožívat těhotenství, porod a kojení dítěte, nemohou s dítětem navázat dostatečné biologické soužití jako matky. Otec však dokáže vychovávat a reagovat na dítě podobně jako matka, pouze se v rámci této výchovy zesilují jistá nebezpečí

co nejlépe, ve skrytu duše trpí depesemi a pocity samoty, ale na druhou stranu nedokáže mužům věřit a pustit je do svého života. Jelikož ani jedno z dětí nebydlí ve stejném městě, jako ona, upíná se na bytost, která je jí nejbliž. Tou bytostí je pes. Jedná se o velice smutný a osamělý příběh, ke kterému by nemuselo dojít, kdyby se otec o péči s matkou dělil, matka by se nestala na svých dětech závislá, žila by i svůj vlastní život a po odchodu dětí by tolik nestrádala.

plynoucí z otcovské role a někdy ztíženého se naučení a převzetí role matky, která by měla oplývat něžností a jemností.

Oproti rodiči, který se o dítě každodenně stará, se rodič, který s dítětem nežije, přestože by chtěl, může ocitnout v situaci, kdy má až nadmíru volného času a s myšlenkami na své děti ho nedokáže smysluplně využít. Protože se musel odloučit od svých dětí, může se cítit izolovaný a osamocенý. Ve dnech, kdy o dítě pečuje, plánuje co nejúžasnější zážitky a následkem nedostatečného času s dítětem mění svou rodičovskou roli zejména v přátelskou. K dítěti je příliš shovívavý a tolerantní. Dítě se touto nerovnováhou mezi rodičovskou výchovou může upnout na dny strávené s druhým rodičem – většinou s otcem – jelikož jsou oproti dňem stráveným u matky zábavnější. Protože dítě není schopné uvědomovat si důvod této odlišnosti, může požadovat změnu rodičovské péče či se začít nevhodně chovat k matce, která z důvodu nadměrných povinností není schopna věnovat dítěti tolik pozornosti a společného času naplněného hrou (Vágnerová, 2007b, s. 166).

Někdy se stává, že se rodič snaží o porušení vztahu mezi dítětem a druhým rodičem. K tomu využívá různé intriky, vymýšlí si lži, zabraňuje styku a snaží se podsunout dítěti svůj negativní názor na bývalého partnera. Často se tak chovají jedinci, kteří ke svému bývalému partnerovi chovají negativní city. Dítě se v těchto situacích stává zmatené a zraněné. Buďto se identifikuje s názory svého rodiče a druhého zavrhně, nebo se mu naopak zprotiví rodič, který ho proti druhému poštvává. Při neopodstatněném zavržení rodiče se užívá výraz **syndrom zavrženého rodiče**, což je *„proces, kdy je dítěti vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné anebo přehnané... Programující rodič přispívá k odcizení dítěte nejenom vědomě, ale i podvědomě. Navíc, a to je velmi důležité, se na rozvoji syndromu podílí i samo dítě, nezávisle na rodiči. Významnou úlohu tu hraje i prostředí a rodina, v níž dítě žije“* (Gardner, 2006, s. 12).

Neuvěřitelná zátěž musí být na bedrech dítěte, kterému oba rodiče o sobě navzájem vykládají nenávislné výroky. Následkem této negativity se dítě může stáhnout samo do sebe a být dokonce deprivované. Někdy také dochází k rozdělení rolí dítěte, kdy dítě přizpůsobuje své chování a názory dle toho, u kterého rodiče zrovna přebývá.

Balharová a Šporciová (2002, in Vágnerová, 2007b, s. 167) přišly se zjištěním, že *„méně vyhraněný, ale přesto negativní vztah k jednomu z rodičů má každé druhé dítě z rozvedené rodiny.“* Schüller, Prokopec a Dytrych (1985) již dříve poznamenali, že *„každé druhé dítě má vypěstován k jednomu z rodičů více či méně hostilní vztah (většinou k otci), případně se od něj odvrací úplně“* (Pavlát, 2012b, s. 90).

Výlučná péče může být pro dítě stabilnější než péče střídavá. Pokud se rodiče dokáží domluvit a ani jeden z nich neztrácí zájem o dítě, dítěti zůstává péče obou rodičů. Jestliže jeden z rodičů nechce být s dítětem v kontaktu, u dítěte se může projevit nenaplnění potřeb a pocit odmítnutí. V budoucích vztazích se může setkávat se strachem z odmítnutí a s nedůvěrou. Protože ale spousta rodičů – především otců, kteří po rozvodu neudržují kontakt se svým dítětem, nevěnovalo pozornost dítěti ani v období před rozvodem, dítě se na péči pouze jedním rodičem adapтуje snadněji. V některých případech otcové netrávili čas v prostředí domácnosti, takže pro děti nebývá až tak zvláštní, když postupně vymizí. A pokud dítě vyrůstalo s rodičem, který negativně ovlivňoval jeho vývoj, zamezení styku tohoto rodiče s dítětem bývá prospěšnější než setrvání ve společné domácnosti. Bohužel také existují situace, kdy je rodič, který dítěti věnoval péči dítětem zavržen. Jedná se tak o negativní zásáhnutí rodiče s výhradní péčí, který svou „mocí“ ovlivnil nejenom jeden život.

Při rozhodování o výlučné péči je nutné vzít v potaz všechny faktory týkající se osobnosti dítěte i jeho rodičů. Pro snadno přizpůsobivé a společenské dítě, milované oběma rodiči, může být nejvhodnější volbou střídavá výchova, zatímco úzkostné dítě zase může pro svůj nejlepší vývoj požadovat stabilitu neměnného prostředí. Požadavky dítěte se také odvíjí od jeho pohlaví a věku. Je důležité, aby si byli rodiče i interdisciplinární činitelé věnující se rozvodu vědomi této rozmanitosti a rozhodli o porozvodovém druhu výchovy o dítě konkrétně v jeho nejlepším zájmu.

4 DÍTĚ A ROZVOD

„Rozvod představuje masivní změnu v životě chlapce a dívky, nezáleží na jejich věku. Jsou svědky vytracení lásky mezi rodiči a přerušeni manželského závazku. Jsou nuceni nekonečně přecházet z domova jednoho rodiče do druhého a potýkat se s každodenní absencí jednoho z rodičů. To všechno vytváří nové a náročné životní situace, kterým se dítě musí nesnadno přizpůsobit. V životě chlapce a dívky je rozvod obrovskou změnou, která mění jejich vnímání. Život, který po rozvodu následuje, se výrazně liší od života, který předcházel“ (Pickhardt, 2011).

Nejvíce opomíjeným a zároveň nedobrovolným účastníkem rozvodu je dítě. Rozvod představuje obrovský zásah do života dítěte a záleží především na rodičích, jakým způsobem dítě na rozvod bude reagovat a jak ho ovlivní. Přestože se na rozvod nahlíží především jako na negativní událost, nemusí tomu tak být. Jeho úděl v životě dítěte závisí na výchově před rozvodem, chováním rodičů při rozvodu a porozvodové péči.

Montalvo (1982, in Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 159) vymezuje několik variant postavení dítěte při i po rozvodu:

1. Dítě je **o rozvodu dostatečně informováno a rodiči ujištěno, že bude i po rozvodu s oběma rodiči v kontaktu**. Není nuceno k rozhodnutí se pro jednoho z rodičů ani nijak jinak stresováno.
2. Dítě je **nástrojem pomsty**, kdy se jeden z rodičů snaží o zneprátení dítěte s druhým rodičem, bez ohledu na prožívání dítěte. Dochází k syndromu zavrženého rodiče, který je obviňován ze všeho zlého a dítě má z kontaktu s rodičem strach, později dokonce může cítit i nenávisť, převzatou od zavrhujičího rodiče.
3. Dítě je **stěblem poslední naděje** a prostřednictvím jeho života se snaží rodič, který se s rozvodem nevyrovnal, přivolat bývalého partnera, podílet se s ním na výchově a obnovit partnerský vztah.
4. Dítě je **prostředníkem** v nekooperujícím vztahu jeho rodičů. Předává informace a je ovlivněno vzájemnou ignorací rodičů.
5. Dítě je **náhradním partnerem** rodiče, se kterým žije. Rodič se mu svěřuje se svými problémy, komunikuje s ním jako s rovnocenným partnerem a následně se na sebe rodič i dítě upínají, což je překážkou pro možné navázání nových partnerských vztahů rodiče.

6. Dítě je **zanedbáváno**, ani jeden z rodičů mu nevěnuje pozornost a péči. Následkem toho u dítěte dochází k problémovému chování a psychickým problémům.
7. Dítě **zneužívá** svého postavení, snaží se z rodičů dostat to nejlepší, pobývá u rodičů podle vlastního uvážení a v případě nelibosti se přesouvá k rodiči druhému.

Jelikož je dítě zúčastněným rozvodu, je důležité, aby se o něm dozvědělo dříve, než se rodiče rozvedou. Neinformovat dítě a nechat ho nevědomky proplout rozvodem je mylná představa rodičů o nejlepším možném řešení. Dítě je člověk, se kterým je v rámci možností nutné mluvit upřímně a narovinu. Pokud mu budou rodiče lhát a zastírat, pozná to a s budoucími následky se bude vypořádávat mnohem hůř. Jestliže se rodiče ohlíží na zájmy svého dítěte, udělají vše pro to, aby bylo s rozvodem nejlépe seznámeno.

„Děti se lépe adaptují, mají-li k dispozici citlivé vysvětlení odpovídající na jejich otázky, proč k rozvodu došlo, a co bude dál. Většina rodičů bohužel se svými dětmi o svých ani jejich obavách nehovoří, protože v sobě nechtějí žít další vinu. Utrápení rodiče se raději otázkám, obavám i smutku dětí vyhýbají. Dětem však chybí vysvětlení a s rozvodem se hůře vyrovnávají“ (Teyber, 2007, s. 24).

Ideálním řešením je spolupráce obou rodičů, při které společně sdělí dítěti, že se budou rozvádět, a ujistí ho o tom, že se jejich city k němu samému nijak nemění. Protože dítě nemusí rozumět, co to vlastně rozvod znamená, je vhodné mu to zjednodušeně vysvětlit a přidat důvod rozvodu, kterým může být skutečnost, že si rodiče navzájem již nerozumí. Tím ochrání dítě před možnými výčitkami a hledání chyby v sobě samém. Způsob sdělení je však rozdílný a záleží na věku dítěte. Pokud je dítětem rozvádějících se rodičů adolescent, je dost možné, že rozvod již očekává a vnímá jeho důvody. S takovým dítětem je nutné komunikovat zcela upřímně a neskrývat před ním skutečnosti, které mu jsou již známé.

Protože k samotnému rozvodu často směřují hádky rodičů nebo ignorace, i pro malé dítě může být srozumitelné, a v některých případech i útěšné, že se rodiče rozvádí. Je nutné, aby bylo dítě chráněno před možnými negativními vlivy rozvodu, aby se rodiče kontrolovali, nevybíjeli si svůj hněv před dítětem či dokonce na samotné dítě, a aby se o něj nepřetahovali. Rodiče by se neměli vinit navzájem, a především ne své dítě. Čím více problémů se v rodinách při rozvodu naskytne, tím je pravděpodobnější, že si dítě tento průběh zapamatuje a že se u něj budou projevovat různé problémy. Proto je nejvhodnějším způsobem rozvodu rychlý a klidný proces, který nijak zvlášť nenaruší vývoj dítěte a jeho kontakt s oběma rodiči.

4.1 Reakce dítěte na rozvod

„Co se ukazuje jako zcela jisté, je fakt, že rodinným rozvratem a rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvat v manželství rodičů prožívá. Jak ukázaly četné výzkumy, neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Jde pouze o to, že reakce dítěte v určitých obdobích vývoje jeho osobnosti je různá podle věku a také podle pohlaví“ (Matějček, Dytrych, 2002, s. 40).

Reakce dítěte na rozvod jsou odlišné a závisí především na jeho věku, pohlaví, osobnosti a roli v rodině. Avšak všechny děti, a to i v prenatálním období, na rozvod nějakým způsobem reagují. I těhotná žena v rozvodu dokáže svou disharmonií narušit **plod**, který vnímá matčiny reakce. Následkem může být předčasný porod či nízká porodní hmotnost. **Novorozenci** a **kojenci** jsou silně navázáni na matku a dokáží reagovat na změny v jejím chování. Jestliže je matka ve špatném rozpoložení, mohou tuto emoci přijmout za vlastní, hůře jí i spí. **Batoletí** se rozvodem naruší jeho dosavadní systém, a na změny může reagovat vzdorem a doprovodnými problémy (Pavlát, 2012a, s. 225; Novák a Průchová, 2007, s. 53-54).

Děti předškolního věku mají na rozvod nejintenzivnější reakci, bývají nejnešťastnější a často z rozvodu rodičů viní sami sebe (Arandell, 1986 in Pavlát, 2012a, s. 226). Děti reagují smutkem, pláčem, vztekem, vyžadováním zvýšené pozornosti a pocíťováním viny a strachu. Snaží se změnit své chování k lepšímu a doufají, že se rodič, který odešel, vrátí a odpustí mu. Někdy se také stanou závislými na rodiči, s kterým žijí a při každém jeho odchodu se obávají jeho ztráty (Teyber, 2007, s. 13). Děti ve skrytu duše doufají, že se rodiče usmíří a trvá nějakou dobu, než se s rozvodem vyrovnají (Kurdek a Siesky, 1979 in Pavlát, 2012a, s. 226). Děti se v tomto věku následkem rozvodu cítí nemilovány, rodiči bývají o rozvodu zřídka informovány, a tudíž z důvodu nedostatku informací viní z odchodu rodiče především sebe. Někdy následkem stresu dochází k regresi, děti se pomočují, mají záchvaty vzteku, trpí nočními můrami a jsou zranitelnější (Pett et al., 1999; Peretti a Vitorrio, 1993 in Pavlát, 2012a, s. 226).

Děti mladšího školního věku jsou rozumově vyspělejší a již rozumí tomu, co rozvod znamená. Přesto nebo právě i proto na něj mohou reagovat obdobně, jako děti předškolního věku. Protože hraje rodina v mladším školním období ústřední roli, dítě může být rozvodem otřesené, cítit se nejistě a pocíťovat smutek. Ztrácí domov, který doposud znalo a zažívá zmatek, spojený s problémy v chování i školním prospěchem (Smith, 2004, s. 43-44). Dle Hoyta (1990, in Pavlát, 2012a, s. 226) se děti v tomto věku častěji setkávají s úzkostmi a depresemi než děti z úplných rodin.

Děti staršího školního věku nejčastěji na rozvod reagují hněvem. Z rozvodu viní jednoho z rodičů a mají na něho vztek. Tyto emoce doprovází smutek a žal, avšak ne v takové míře, jako v předešlých obdobích (Hingst, 1984 in Pavlát, 2012a, s. 226). Výzkum Bonkowské, Boomhowera a Bequetta (1985 in Pavlát, 2012a, s. 226) potvrdil, že hněv je u dětí mezi 9 až 11 lety nejčastěji vyjadřovanou emocí v souvislosti s rozvodem. Weyer a Sandler (1998 in Pavlát, 2012a, s. 226) zjistili, že 40 % dětí zmíněného věku z rozvedených rodin přemýšlí nad rozvodem alespoň jednou denně.

Adolescenti reagují na rozvod různě. Někteří se vcítí do role rodičů a rozvodu porozumí, ale protože je dospívání velice citlivým obdobím, většina dětí reaguje na rozvod hněvem, smutkem a bolestí. Dle Burnse a Dunlopa (1999 in Pavlát, 202a, s. 226) většina dětí toužila po usmíření rodičů. Protože jsou děti již starší, většina rodičů na ně klade v důsledku rozvodu nadměrné požadavky a staví je do role rodiče, který v rodině chybí. Následkem tohoto nátlaku, či smutku, nepochopení a zlosti, se u dospívajících vyskytuje větší riziko problémového chování, předčasného sexu, užívání drog a alkoholu (Pavlát, 2012a, s. 226-227; Teyber, 2000, s. 13-15).

Děti reagují odlišně na rozvod také z hlediska pohlaví dítěte a pohlaví rodiče, u kterého dítě zůstává. Jelikož děti nejčastěji po rozvodu žijí s matkou, chlapci ztrácí mužský vzor a na absenci otce reagují především externalizovaným způsobem – agresivním chováním, hostilitou a problémy při navazování vztahů. Z toho důvodu bývají svým okolím hodnoceni negativně a nepříjemně. Dívky oproti tomu své problémy spíše prožívají a ukrývají svou bolest, kterou někdy zpracovávají autoagresivně. Dívky se také častěji viní z rozvodu rodičů (Vágnerová, 2007a, s. 281). Na chybějící mužskou roli v rodině reagují až v dospívání, kdy se při komunikaci s opačným pohlavím chovají odlišně než dívky z odlišných rodin, nemají úplnou představu o partnerském vztahu a často navazují předčasné sexuální vztahy (Janošová, 2008, s. 186-189). Dívky mohou reagovat také opačně a z důvodu nevědomosti se kontaktu s opačným pohlavím obávat a vyhýbat.

4.2 Průchod dítěte systémem rozvodu

Dříve se stávalo, že se rodiče rozvedli bez vědomí dítěte a do soudního procesu a rozhodování o následné péči ho nijak nezapojili. Přestože rodiče těmito činy chránili dítě před rozvodovými konflikty, ohrozili ho neočekávanými změnami, se kterými se každé dítě musí po rozvodu vypořádat. Takto nezapojené dítě, které se stalo nevědomým účastníkem

rozvodu, nemělo žádnou šanci k vyjádření vlastního názoru a stalo se předmětem rodičovských debat a následných rozhodnutí. Poněvadž je názor dítěte záležitostí, o kterou by se měli zajímat jak rodiče, tak odborníci, je potřeba, aby se systém v rozvodových řízeních nadále rozvíjel a poskytoval dítěti potřebnou péči, ochranu i zasvěcení.

Standardním postupem při rozvodu rodičů, který se v poledních letech snaží pozměnit Cochemská praxe, je setkání dítěte a **sociálního pracovníka**, který byl určen kolizním opatrovníkem dítěte. Sociální pracovník s dítětem nejčastěji navazuje kontakt v domácím prostředí dítěte a snaží se prostřednictvím komunikace zjistit jeho preference ke každému z rodičů. Kromě komunikace v domově dítěte se sociální pracovník setkává s dítětem také ve školských či zdravotnických zařízeních, na půdě OSPODu a u soudu. Úkolem pracovníka je prostřednictvím hry a rozhovoru zjistit vztah dítěte s oběma rodiči a vyhodnotit, která z možných variant porozvodové péče by byla pro dítě vhodnější. Na dítě by v rámci tohoto rozhovoru nemělo být nijak tlačeno, rozhovor by měl být veden klidně a dítě by nemělo získat pocit, že o rozvodu rozhoduje ono samo a že svými výroky jednomu z rodičů ublíží. Pokud by k něčemu takovému došlo, dítě by se následně mohlo potýkat s výčitkami a pocitem, že jednomu z rodičů ublížilo (Warshak, 1996 in Matoušek a Matoušková, 2005, s. 83).

Děti reagují na kontakt se sociálním pracovníkem odlišně a v závislosti na jejich věku. Menší děti většinou komunikaci nerozumí a na otázky odborníka mohou odpovídat dle očekávání nebo sugescí rodičů (Zakouřilová, 2008 in Matoušek a Matoušková, 2005, s. 83). Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí a nového občanského zákoníku jsou děti starší 12 let schopné vyjádřit svůj osobní názor k porozvodové péči a je nutné brát tento výrok vážně (Matoušek a Matoušková, 2005, s. 80). Starší děti bývají s rozvodem více srozuměné, rozhovoru rozumí a jsou si vědomy moci svého rozhodnutí, kterého se obávají či na kterém trvají.

Ve zvláště vyhrocených a dlouhodobých rozvodových sporech se dítě setkává s **psychologem**, který prostřednictvím rozhovoru a doprovodných technik, jako je například kresba „začarované rodiny“, zjišťuje názory a citění dítěte. Dle Matouška (2005, s. 137) je úkolem odborníka zjistit při komunikaci s dítětem jeho vztahy k rodičům, názor dítěte na péči a přítomnost rodičů v rodině před rozvodem, preference porozvodové péče, možné ovlivnění rodiči, případné citové vazby dítěte k novým partnerům rodičům, psychické či zdravotní problémy dítěte a jejich důvody a změny v chování dítěte od počátku rozvodu.

Dítě může být **soudcem** pozváno k soudnímu řízení. Nadějným trendem v české společnosti je způsob práce s dítětem, kdy se soudce prostřednictvím rozhovoru sám obeznámí

s jeho potřebami a přáními, a ty následně prezentuje a vysvětluje rodičům. To může pozitivně ovlivnit průběh rozvodového řízení a postoj rodičů (Matoušek, 2015, s. 253).

Standardní systém s sebou nese silné nedostatky, které podporují rodiče ve vzájemném sporu, obviňování a snahy o získání dítěte na svou stranu. Rodina bývá zasažena zkoumáním, při kterém se vyhodnocuje, který z rodičů je lepší, a je tím podněcována k vzájemnému nenávistnému chování a nespolupráci. V rámci tohoto postupu se dítě stává vysoce ohrožené chováním rodičů, kteří zapomínají na nejlepší zájem dítěte a soudní rozhodnutí ve věcech svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů vnímají jako osobní výhru či pomstu.

O odstranění těchto nedostatků se snaží **Cochemský model**, jež je alternativou řešení rozvodového a opatrovnického řízení. Jedná se o interdisciplinární spolupráci odborníků, kteří se podílejí na řešení konfliktů mezi rodiči, snaží se je odrazovat od nenávistného jednání, pomáhají jim se naučit spolupracovat, a především se soustředit na **nejlepší zájem jejich dítěte** (Cochemská praxe, 2016; Rogalewiczová, 2015, s. 9 a 10)

„Cochemská praxe se snaží dosáhnout toho, aby rozvádějící nebo rozcházející se rodiče byli opět schopni převzít svoji společnou odpovědnost za společné dítě. Aby se opět chovali jako rodiče, uvědomili si, že ačkoliv jejich společný život je již minulostí, rodiči společného dítěte zůstanou navždy. A že jejich dítě je potřebuje oba. Výsledkem soudního řízení v intencích Cochemské praxe není rozhodnutí soudu, ale společné rozhodnutí rodičů o tom, jak budou nadále společně fungovat jako rodiče. Od soudu by tak měli odcházet rodiče, kteří spolu dokáží komunikovat a dohodnout se alespoň na základních věcech týkajících se jejich dítěte, a to v nejlepším zájmu jejich dítěte“ (Rogalewiczová, 2015, s. 10).

Cochemský model nabízí rodičům podporu a edukaci. Zapojuje je do jednání, apeluje na spolupráci a odstraňuje klasické analyzování, kdo z rodičů je lepším rodičem. Odborníci přistupují ke každé rozvodové záležitosti individuálně a nezasahují do domácnosti a výchovy rodičů šetřením v domácnosti, jako je tomu při standardním rozvodovém řízení. Cílem Cochemské praxe je zajistit blaho dítěte a bezproblémovou komunikaci mezi rodiči, která i po rozvodu podporuje plnohodnotný rozvoj dítěte (Úlehlová, 2019, s. 7).

„Uvedená praxe je jistě smysluplná a jako takovou ji i vnímám. Těší mě větší komunikativnost rodičů, která vede k nastartování jejich vzájemné spolupráce ohledně dítěte. Dítě se od svých rodičů mimo jiné i učí, jak se vypořádat s obtížnými situacemi a životními obdobími. Nejlepším příkladem v období rodičovských sporů však je ukázat dítěti, že rodiče jsou schopni i nadále zůstat spolupracujícími rodiči, pro které je dítě tou nejzákladnější prioritou.“ (Soukupová, 2018 in Netolická, 2018)

Odborníci interdisciplinární spolupráce praxi vykonávají na základě čtyř pravidel, kterými jsou pravidla rychlosti, společné odpovědnosti, přednosti dohody a dobrovolnosti. Pravidlo rychlosti spočívá v co nejrychlejší vyřešení sporu mezi rodiči a dokončení rozvodového řízení v rámci měsíců. Pravidlo společné odpovědnosti se zabývá rozdělením péče mezi rodiče a zachování jejich rodičovské odpovědnosti. Pravidlo přednosti dohody zdůrazňuje dohodu rodičů jako primární rozhodnutí a staví ho před názor soudu. Pravidlo dobrovolnosti staví spolupráci rodičů na jejich vzájemné dohodě a dobrovolnému zúčastnění se. Přestože může být zájem rodiče ze začátku sporu vynucený, postupně se pomocí interdisciplinární spolupráce odborníků přetváří v zájem upřímný (Úlehlová, 2019, s. 10-12). Cochemskou praxí se minimalizuje riziko ublížení dítěti i rodiči a zaměřuje se na tak často opomíjené dobro dítěte.

Přetrvávajícím problémem v České republice je, že spousta manželských párů je s možností Cochemské praxe obeznána nedostatečně, či dokonce vůbec. V důsledku této nevědomosti a negativních emocí mezi manželi se neschyluje k dohodě, ale ke konfliktům, kterých je přítomné i samotné dítě. Aplikování Cochemského modelu v České republice se však postupně rozšiřuje a jeho výsledky mívají 100 % účinnost (Cochemská praxe, 2016). První využití prvků Cochemu v České republice bylo učiněno soudcem okresního soudu v Novém Jičíně. Vzdělávací organizací zabývající se aplikováním Cochemské praxe je Justiční akademie, která pomocí svých členů skládajících se z různých profesí pořádá přednášky a semináře pro soudce z České republiky. Aktuálně je Cochem aplikován v celém Ústeckém kraji, na Okresním soudu v Hodoníně, Okresním soudu v Tachově, Okresním soudu v Chrudimi a částečně na dalších soudech. Protože má soud zásadní postavení, záleží především na něm, zda a v jaké míře bude pracovat podle Cochemského modelu (Úlehlová, 2019, s. 28 a 29; Netolická, 2018).

Rozhodnutí soudu o porozvodové péči musí být vždy na základně nejlepšího zájmu dítěte. Dítě má i po rozvodu nadále právo na péči obou rodičů a na pravidelné styky s oběma rodiči. Povinností soudu je informovat dítě prostřednictvím soudu či pracovníků OSPOD o rozvodu a umožnit mu utvořit si vlastní názor. Dítě má tak právo na informace a na sdělení svých názorů. K zachování participačních práv dítěte patří povinnost odborníků zjistit názor nezletilého dítěte na rozvod rodičů a porozvodovou péči (Zvelebilová, 2015, s. 33-34).

4.3 Vliv rozvodu na dítě

„...dítěti nezpůsobuje problémy samotný rozvod, nýbrž způsob, jakým rodiče reagují na chování dítěte, a také kvalita rodičovství“ (Teyber, 2007, s. 18).

Děti z rozvedených rodin se mohou i po rozvodu setkávat s obtížemi způsobenými rozvodem a následnou péčí. Není to však pravidlem a skutečností zůstává, že na většinu dětí se rozvod žádným extrémním způsobem nepodepíše. Vliv rozvodu závisí především na jeho průběhu, komunikaci v rodině a porozvodové péči (Pavlát, 2012a, s. 227).

Spousta dětí se po rozvodu setkává s částečnou či úplnou ztrátou jednoho z rodičů a s ní spojenou bolestí, podrážděností a strachem. Přesto se v případě pozitivního působení rodiče, u kterého žijí dokáží na novou situaci adaptovat a po nějakém čase je negativní emoce opouštějí (Lamb, 2007 in Pavlát, 2012a, s. 227). Z výzkumu, který se zabýval 1400 rodinami a jejich 2500 dětmi za období téměř třicet let se zjistilo, že 75 % dětí se porozvodové situaci přizpůsobí. Tyto děti se nepotýkají s významnými problémy vyžadujícími zdravotnickou péči a dobře prosperují (Hetheringtonová a Kelly, 2002 in Pavlát, 2012a, s. 228).

Celkem hlasovalo 2127 uživatelů.

Obrázek 4 Anketa „Setkali jste se osobně nebo ve svém okolí se změnou v chování dítěte k horšímu při/po rozvodu jeho rodičů? (Šance dětem, 2012-2020)

Podle ankety, zveřejněné na webu portálu *Šance dětem*, která je již 8 let aktivní, se dle veřejnosti v 1 404 případech z celkových 1 762 případů dítě po rozvodu zhoršilo. Ke zhoršení došlo po zdravotní stránce dítěte, v jeho chování a školních výsledcích. Pouze 358 respondentů odpovědělo, že rozvod dítě nijak neovlivnil.

K velkému ovlivnění života dítěte dochází, když jsou děti rodiči mezi sebou přetahovány a do rozvodových sporů zatahovány. V takových případech má rozvod na děti negativní vliv, a pokud jsou dokonce děti svěřené do péče rodiče, u kterého neprosperují, jejich přítomnost a dospívání v nepříznivé atmosféře výrazně ovlivňuje jejich vývoj a chování.

Dle Emeryho studie (1999 in Pavlát, 2012a, s. 227) existuje v porovnání dětí z rozvedených a dětí z nerozvedených rodin dvakrát až třikrát větší pravděpodobnost, že děti z rozvedených rodin budou mít problémy. Vážné emoční problémy a problémy s chováním se vyskytují u 20 až 25 % dětí z rozvedených rodin (Achenbach, 1991 in Pavlát, 2012a, s. 227).

Děti následkem rozvodu rodičů **ztrácejí bezpečné zázemí, jistotu a důvěru**. Při porovnání dětí z rozvedených rodin a dětí z rodin úplných mají děti s rozvedenými rodiči častěji **poruchy chování, horší školní prospěch, nízké sebevědomí, problémy se socializací a se stresem**. Tyto problémy si mnohdy přenáší i do období dospělosti (Matoušek, 2005, s. 66).

Strádání dítěte se nezřídka projevuje **psychosomatickými problémy**. Děti si stěžují na bolesti hlavy, břicha nebo na další **zdravotní problémy**. Ztrácejí chuť k jídlu a mnohdy se dokonce potýkají s **depresemi, úzkostmi** a s nimi spojenou ztrátou chuti žít. Takovéto děti jsou velice zraněné, a v případě dlouhodobého negativního působení se setkávají s dalšími psychickými problémy a neschopností začlenit se do společnosti (Špaňhelová, 2012).

Dítě se vlivem rozvodu a strachu může potýkat s **nespavostí a nočními děsy**. V některých případech dochází k **degradaci** dítěte na nižší vývojovou úroveň a dítě se nejenom zastaví ve svém emocionálním, sociálním i fyzickém vývoji, ale také se například začne **pomočovat**. Někdy dítě v důsledku rozvodu začne **koktat** (Špaňhelová, 2012).

Stres spojený s rozvodem je častou příčinou **zhoršení školního prospěchu**. Dítě nevnímá realitu, nezajímá ho nové učivo a žije ve vlastním světě, ve kterém však strádá. Má zhoršenou koncentraci, ztrácí motivaci a zájem o školu, která mu přináší jen další negativa (Matějček a Dytrych, 1999 in Vágnerová, 2007a, s. 280). Často začne používat **sprostá slova** anebo se do sebe uzavře a nechce s nikým mluvit. Pro dítě je **těžší navazovat vztahy s vrstevníky**, vnitřně se potýká s emočními problémy, nedokáže s ostatními komunikovat bez obtíží a v kolektivu bývá neoblíbené. Učitelky i matky popisují děti po rozvodu jako méně svědomité, méně ctižádostivé a mnohem více citlivé, dráždivé a nervózní. Děti nemívají problémy pouze ve vztazích se spolužáky a přáteli, ale také s vlastními sourozenci. Rozpadem manželství může dojít buď k posílení **sourozeneckého vztahu**, nebo naopak jeho **zhoršení**, projevující se žárlivostí, rivalitou a hádkami (Špaňhelová, 2012; Matějček a Dytrych, 1999 a Siegler, 2003 in Vágnerová, 2007a, s. 280).

U dětí z rozvedených rodin se vyskytuje riziko, že se začnou **kamarádit s problémovými jedinci**, požijí **drogy** či **alkohol** a začnou **předčasně žít sexuální život** (Špaňhelová, 2012).

Rodiče dítěte si po rozvodu mohou nalézt **nového partnera**, se kterým je mnohdy dítě nuceno žít a spolupracovat. Nového partnera dítě může vnímat jako narušení rodinných vazeb či jako viníka rozpadu manželství. Často je nově příchozí pouze tolerován, nebo odmítán až nenáviděn (Vágnerová, 2007b, s. 175). V některých případech znamená nový partner rodiče pro dítě naději v podobě znovuoobnovení rodiny. Bohužel se stává, že partner se neztotožní s rolí náhradního rodiče a k dětem je odtažitý. Nevěnuje jim péči, lásku ani zájem, čímž dítě opětovně strádá po rodičovské péči.

„Nového partnera, obecně řečeno, lépe přijímají mladší děti, huře děti starší. Ale opět je mnoho individuálních výjimek a každý případ nově doplněné rodiny je vlastně zcela originálním dějem, do kterého vstupuje mnoho těžko kontrolovatelných činitelů. Jedinou osvědčenou zásadou v těchto případech je dopřát věcem čas a nespěchat, neboť u dítěte nejde o zcela přirozené budování citových vztahů, nýbrž o jejich přestavbu, přeměnu, přetvoření. A to je jistě náročná věc“ (Bakalář, Nováková a Novák, 1996, s. 131).

V případě příchodu nového partnera se nezřídka rozšiřuje rodina i o jeho vlastní děti. **Doplněná rodina** tak znamená pro dítě nejen **získání dalších sourozenců**, ale také nucené navázání vztahů a vzájemnou toleranci. Mnoho dětí z rozvedených rodin má se svými nevlastními sourozenci konflikty, navzájem se nepřijímají, dělají si naschvály a vadí jim žít ve společné domácnosti. K neshodám také dochází v případech, kdy se každý z rodičů staví na stranu svého dítěte, dává mu přednost a tím upozaduje děti svého partnera. Rodičům se také mohou v nových partnerských vztazích narodit potomci, na které děti žárlí. Často dochází ke **konfliktům ve výchově**, kdy se dítě musí adaptovat na novou domácnost, vyznačující se novými pravidly. K extrémním problémům dochází, když rodič s výhradní péčí naváže partnerský vztah s člověkem, který ohrožuje zdárný vývoj dítěte. Nový partner může být k dítěti agresivní a dítě může být **zanedbávané, zneužívané a týrané**. Potřebná pomoc od vlastního rodiče nemusí přicházet, a dítě je dlouhodobě traumatizované.

Obrovský porozvodový vliv má **následná péče o dítě**. Pokud dítě žije s rodičem, se kterým být nechce může být nešťastné. Je velice pravděpodobné, že prostředí, ve kterém dítě po rozvodu žije, má mnohem větší vliv než samotný rozvod a může mít také mnohem horší následky. Jelikož je ale následná péče výsledkem rozvodu, lze i nadále nevhodnou porozvodovou péčí hodnotit jako vliv rozvodu.

4.4 Dlouhodobý vliv rozvodu

U některých dětí pocházejících z rozvedených rodin lze nalézt dlouhodobé následky rozvodu, které se projevují i v dospělosti dítěte. Opět se ale jedná o individuální záležitost, která závisí především na průběhu rozvodu a prostředí, ve kterém dítě vyrůstalo. Při vlivu rozvodu se hovoří především o jeho negativěch, avšak je důležité uvědomit si také možná pozitiva, které rozvod jedincům z rozvedených rodin přináší.

Ekonomická prosperita dospělých s rozvedenými rodiči je oblastí, na kterou mívá rozvod silný vliv. Jedinci z rozvedených rodin ve srovnání s dětmi z rodin úplných dosahují nižšího vzdělání, příjmu a bývají častěji závislí na sociální podpoře. Jsou častěji nezaměstnaní a jejich majetek je poloviční (Amato a Keith, 1991; Amato, 1999 a 1994; Amato a Booth, 1991 in Pavlát, 2011, s. 298). V případě pozitivního vlivu lze spatřovat úspěch u těch dětí, které se při růstu ve ztížených podmínkách brzy osamostatnily a začaly pracovat na svém budoucím životě. Takoví jedinci bývají naopak v práci úspěšní a cílevědomí.

Děti si mohou až do dospělosti přenášet **hněv** na rodiče, který je opustil. Potýkají se se **zdravotními problémy**, a to fyzickými i duševními. Mívají deprese, úzkosti, jsou méně průbojní a mají nízké sebevědomí (Burns a Dunlop, 1999 in Pavlát, 2011, s. 299).

Mezi další negativní vlivy rozvodu se řadí **emoční problémy** dospělých. Jedinci jsou emočně labilní, přecitlivělí a trpí chronickou emoční nejistotou. Potýkají se se **sníženými sociálními dovednostmi**, je pro ně těžké navazovat vztahy s vrstevníky a v kolektivu jsou neoblíbení. Mají pouze pár přátel a někdy v nich spatřují nedostatek. Muži se často potýkají s problémy s uvědomováním si vlastních emocí, či jejich projevováním (Amato, Caspi a Eldeer, 1998; Wallersteinová a Blakeslee, 1996 in Pavlát, 2011, s. 298; Fagan a Churchill, 2012, s. 12-14). Vysvětlením může být skutečnost, že při dospívání v péči matky chlapci nezažili projevy emocí mužem, tudíž si nemohli vytvořit model mužské role v partnerském vztahu. Protože děti zažily odmítnutí rodičem, a po nějakou dobu svého dětského života strádaly, je pochopitelné, že si některé bolesti přenášejí až do dospělosti. Opakem však mohou být situace, kdy se děti při konfliktech mezi rodiči uchýlovaly ke kontaktu se svými přáteli a v této oblasti se naopak rozvíjely. Vrstevníci pro ně mohly být novou formou rodiny a těmito vazbami také mohly zvyšovat svou oblíbenost v kolektivu a vlastní sebepojetí.

U dospělých jedinců se může projevit **neschopnost řešení konfliktů**. Stejně jako jejich rodiče, tak i oni mají potíže s úspěšným zvládnutím konfliktu a v komunikaci. To se odráží především na partnerských vztazích, jelikož jsou při hádkách méně racionální, jednají v afektu,

jsou agresivní a někdy násilní (Fagan a Churchill, 2012, s. 11). Pokud však spatřují chování svých rodičů jako negativní vzor, mohou se naučit těmto situacím vyvarovat, a naopak se v řešení konfliktních situací zlepšovat.

Mladí lidé pocházející z rozvedených rodin mívají časté **problémy při navazování a udržování partnerských vztahů**. Bojí se závazků a odmítnutí, nevědí, co to znamená láska a obávají se intimity. Mají za sebou více nefunkčních vztahů, více sexuálních partnerů či naopak v této oblasti stagnují. Potýkají se s **nedůvěrou** a případnou **žárliivostí**. Při hledání svého protějšku jsou více vybíraví. Postrádají model fungujícího partnerského vztahu, lásku, jistotu a bezpečí. Při srovnávání žen z úplných a neúplných rodin jsou ženy z rozvedených rodin méně důvěřivé a mají větší vztahové problémy (Fagan a Churchill, 2012, s. 20-25; McLeod, 1991; Wallersteinová, 2000 in Pavlát, 2011, s. 299). Někteří lidé nechtějí dopadnout, jako jejich rodiče, a tak s pečlivostí vybírají svého partnera, s kterým by rádi navázali a udrželi dlouhodobý vztah. Problémem může být naučit se přijímat fyzický kontakt od opačného pohlaví, z důvodu absence partnerského modelu a možného fyzického vyjádření lásky rodičem.

Jedinci pocházející z rozvedených rodin mívají **nedůvěru v manželství**. Mají pozitivnější postoje k rozvodu než lidé z úplných rodin, ale oproti tomu mají horší mínění o manželství a celoživotním svazku. Vnímají ho jako nedůležité, nepředvídatelné a nestabilní (Fagan a Churchill, 2012, s. 23). Podle opakujícího se výzkumu Amata a Bootha, zaměřeného na 2 000 dospělých žijících v manželství, lidé pocházející z rozvedených nebo disharmonických rodin hodnotili své vlastní manželství jako méně spokojené. Oproti tomu lidé z úplných rodin považovali své vlastní manželství za velice spokojené a úspěšné (Pavlát, 2011, s. 299). To může souviset také se skutečností, že spousta jedinců, kteří zažili vyústění konfliktů svých rodičů v rozvod, mohou i na své vlastní manželství při sebemenším problému pohlížet jako na nefunkční, zatímco lidé, jejich rodiče se nerozvedli, mohli poznávat, že je normální, aby se v partnerském vztahu čas od času objevilo nedorozumění, hádky a krize, ale při vzájemné spolupráci se nejednalo o nefunkční manželství.

U jedinců z rozvedených rodin se vyskytuje **vyšší míra rozvodovosti**. Dle Fagana a Churchilla (2012, s. 25) riziko rozvodu u žen pocházejících z rozvedených manželství o 70-76 % vyšší než u žen, které vyrostly v úplné rodině. Podle Wallersteinové (2000 in Pavlát, 2011, s. 299) pouze 60 % dospělých pocházejících z rozvedených rodin žilo v manželství (v celé populaci se jednalo o 84 % dospělých žijících v manželství). Neženatí muži a nevdané ženy nevěděli, jak má správně láskyplný partnerský vztah vypadat.

U jedinců z rozvedených rodin se vyskytuje **problém s přijutím rodičovské role**. Dochází k obavám z vlastního rodičovství a předpojatosti vůči sobě samému. Muži i ženy si nedokáží představit sami sebe jako dobrého rodiče a obávají se selhání (Fagan a Churchill, 2012, s. 24-26). Může tomu být především z toho důvodu, že zažili selhání vlastních rodičů, a nechtějí, aby se jejich vlastní dítě muselo potýkat s touto bolestí. Vliv v této oblasti však nemusí být pouze negativní, ale také pozitivní. Dospělý se následkem zkušeností z nefunkční rodiny může stát vynikajícím rodičem, který si klade jako jednu z hlavních priorit uspokojení potřeb svého dítěte a zajištění jeho zdárného vývoje.

Pokud si dospělí lidé v dětství prošli rozvedem svých rodičů, existuje vyšší pravděpodobnost, že budou **užívat drogy** či **alkohol**. To samé platí o pro **delikventní** a **problematické chování** (Pavlát, 2011, s. 299). Pokud dítě dlouhodobě strádalo a nebyly u něj naplňovány základní potřeby, je dost možné, že se s následky této deprivace nikdy nevypořádá. Naopak je přijme za své a z původního záměru, kdy různými projevy chování dítě mohlo volat o pomoc, pozornost, péči a lásku, se stane charakteristická osobnost daného jedince.

Z výzkumu Wallersteinové (1998 in Pavlát, 2011, s. 299) vyplývá, že ženy pocházející z rozvedených rodin porodí s asi o 50 % větší pravděpodobností do věku 20 let, že se muži a ženy s asi 48 % pravděpodobností rozvedou, že manželství těchto jedinců je v případě žen impulzivní a v případě mužů odkládané a asi 24 % jich do manželství nikdy nevstoupí (v celé populaci se jedná o 16 %) a že muži i ženy trpí emočními problémy, depresemi a problémovým chováním dvakrát více než zbytek společnosti.

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

5.1 Metodologie výzkumu

Výzkumná část práce se zabývá dosud nepříliš zpracovaným tématem, kterým je rozvod rodičů z pohledu jejich dnes již dospělých dětí a také zkoumá, jakou roli hraje rozvod v rodině v životě mladého dospělého.

5.1.1 Formulace cíle a výzkumných otázek

Hlavním cílem empirického šetření je zjistit, jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů dnes již mladí dospělí lidé. Výzkum se zaměřuje na názory a vzpomínky mladého dospělého, které má v souvislosti s rozvodem rodičů. Dále zjišťuje způsob, jakým podle mladého dospělého rozvod rodičů probíhal, jeho osobní roli a účast v rozvodu, komunikaci v rodině a rodinné vztahy před rozvodem i při rozvodu. Zabývá se také do čí péče byl mladý dospělý svěřen, jak se s tímto rozhodnutím ztotožnil a jakým způsobem nadále fungoval, jaké změny mu rozvod rodičů přinesl a jak se cítil při odloučení se od jednoho z rodičů. Výzkum se také zaměřuje na krátkodobý a dlouhodobý vliv rozvodu v životě dítěte.

Hlavní výzkumná otázka zní: **Jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí?**

Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky jsou stanoveny dílčí výzkumné otázky:

- DVO1: Jakým způsobem probíhal rozvod rodičů pohledem dnes již mladých dospělých?
- DVO2: Jaká byla komunikace a následná péče o dítě v rodině pohledem dnes již mladých dospělých?
- DVO3: Jakým způsobem ovlivnil rozvod rodičů dnes již mladé dospělé, a to v dětském i dospělém věku?

5.1.2 Typ výzkumu, metody a nástroje získávání dat

Výzkumná práce je kvalitativního charakteru, zaměřuje se na „*odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme ... a získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme*“ (Strauss a Corbinová, 1999, s. 11 in Švaříček a Šedřová, 2007, s. 24).

Vzhledem k cíli práce je kvalitativní přístup vhodný, dostává se více do hloubky tématu a snaží se získat co nejvíc informací. Pro tyto účely je technikou sběru dat zvolen hloubkový polostrukturovaný rozhovor.

„Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, kterým disponují členové dané skupiny. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku. Hloubkový rozhovor umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu“ (Lofland, 1971 in Patton, 2002 in Švaříček a Šeďová, 2007, s. 159-160).

Protože se výzkum soustředí na několik případů, jsou data zpracována na základě mnohopřípadové studie, která zajišťuje podrobné zkoumání a snahu o porozumění složitým sociálním jevům. Pomocí mnohopřípadové studie je každý případ analyzován a následně s ostatními případy porovnáván. Vzhledem k cíli práce jsou případy voleny tak, aby se svou charakteristikou odlišovaly, nebo naopak navzájem podporovaly, a rozšiřovaly tak výsledky předchozích zjištění (Švaříček a Šeďová, 2007, s. 97 a 107).

5.1.3 Výzkumný vzorek a podmínky výzkumu

Výzkumný soubor tvoří mladí dospělí, kteří pochází z rozvedených rodin. Věk respondentů byl stanoven na 20 až 30 let, protože se v tomto věku většinou děti od rodičů vzdalují, osamostatňují, mají již zkušenosti s vlastními partnerskými vztahy nebo dokonce zakládají rodiny. Zároveň jedinci stanoveného věku dokáží formulovat své názory a nazírat na zažité události především z vlastní perspektivy.

Pro zodpovězení výzkumných otázek je stanoveno, aby respondent zažil rozvod rodičů v období mezi 6 až 12 lety. Věková hranice zaručuje respondentovy vlastní vzpomínky týkající se rozvodu rodičů a zároveň zajišťuje, že doba od rozvodu až po rozhovor s respondentem čítá několik let. Jedná se o nanejvýš vhodné opatření v případech, kdy je předmětem zkoumání citlivá událost v životě respondenta. Několikaletým odstupem se zamezuje možnému zranění respondenta rozhovorem, otevření ran a poskytuje se tak možnost zkoumat celý jev více do hloubky, bez velkého strachu, že bude respondent rozhovorem negativně ovlivněn.

Pro tvorbu výzkumného vzorku byl použit záměrný výběr, podporující mnohopřípadovou studii. Podmínkou bylo, aby každý respondent po rozvodu rodičů alespoň několik let udržoval

kontakt s oběma rodiči. Pro vytvoření rozdílných i doplňujících se případů byli respondenti vybíráni postupně tak, aby byla ve výzkumu obsažena výhradní péče matky, výhradní péče otce i péče střídavá. Žádoucí bylo, aby se výzkumu zúčastnili také jedinci, kteří s rozhodnutím o porozvodové péči nesouhlasili.

Pro zkoumání pohledu mužů i žen na rozvod svých rodičů byl provedeny rozhovory se 3 ženami a 3 muži, tedy celkem 6 jedinci. 4 respondenti byli vybráni z okruhu známých, všichni s rozhovorem souhlasili a ke skutečnosti, že se s výzkumníkem osobně znají se vyjadřovali pozitivně. 1 respondentka vyjádřila svůj zájem o zapojení se do výzkumu na autorčině pracovišti, kde vykonávala odbornou praxi. Pro výběr posledního informanta byl zveřejněn na facebookové stránce Univerzity Pardubice příspěvek obecně se zmiňující o výzkumu a kritériích hledaných respondentů. Na příspěvek zareagovali 4 lidé, ze kterých byl vybrán informant, který splňoval podmínky a kontrastně se odlišoval od předchozích případů.

Přímo po rozvodu bylo 5 dotazovaných svěřeno do výhradní péče matky, z toho dva z nich toužili po bydlení s otcem více než s matkou. Po rozvodu došlo u 2 respondentů ke změně porozvodové péče. 1 žena dokonce zažila výhradní péči matkou, otcem i střídavou výchovu.

Pro zachování anonymity respondentů jsou uvedena smyšlená jména.

Jméno	Věk	Věk při rozvodu	Následná péče a participace	Změna péče		Spokojenost s péčí
				Péče otce (R=12 let)	Střídavá péče (R=16 let)	
Tereza	24	11	Výhradní péče matky - ano			Ano - Ne - Ne
Nela	21	11	Výhradní péče matky - ano	-		Ano
Adam	27	9	Výhradní péče otce - ano	Střídavá péče (R=16 let)		Ano i ne
Honza	29	6	Výhradní péče matky - ne	Péče otce (R=16 let)		Ne
Samuel	25	12	Výhradní péče matky - ano	-		Ano
Anna	22	9	Výhradní péče matky - ne	-		Ne

Tabulka 1 Základní data o respondentech

5.1.4 Procedura sběru dat a analýza dat

Rozhovory s respondenty probíhaly na předem stanovených místech. Ve všech případech se v rámci domluvy a volby respondenta jednalo o kavárny, ve kterých se lze navzájem slyšet, a které by svou velikostí a rušností nenarušovaly intimitu rozhovoru. Při setkání s každým informantem nejprve probíhala nevázaná komunikace, která pomáhala k odbourání případné nervozity respondenta a k naladění se na rozhovor.

Na začátku rozhovoru byl každý respondent seznámen s tématem výzkumného šetření. Byly zodpovězeny všechny respondentovy otázky a dotazovaný byl ujistěn o anonymitě. Po souhlasu s nahráváním byl informant opětovně vyzván k souhlasu k dobrovolnému zapojení

se do výzkumu, k souhlasu s nahráváním rozhovoru a k souhlasu s použitím výsledků v rámci anonymity respondenta.

Během rozhovorů s respondenty byly sledovány jejich reakce na položené otázky a probírané téma. Žádný z dotazovaných neměl problém s odpovídáním na otázky, rozhovory byly plynulé a velice zajímavé. Polostrukturované rozhovory se odvíjely od předem stanovených otázek a byly doplňovány doptáváním se k tématu a ujišťováním se o pochopení popisované situace.

Rozhovory probíhaly v průměru 80 minut. Nejkratší rozhovor byl dlouhý 71 minut, nejdelší rozhovor trval 123 minut. Všechny rozhovory byly provedeny v období měsíce ledna a února 2020.

Rozhovory byly zaznamenávány na zvukový záznam pomocí mobilního telefonu a následně byly převedeny do doslovné transkripce. Pro analýzu dat bylo využito techniky otevřeného kódování. Jednotlivá data byla okódována a na základě obsahové příslušnosti přiřazena k odpovídajícím kategoriím a podkategoriím. S těmi bylo průběžně pracováno, dokud nevznikla finální podoba uspořádání pro interpretaci výsledků.

6 INTERPRETACE VÝSLEDKU

Následující kapitola předkládá výsledky výzkumu, kterých bylo dosaženo za pomoci otevřeného kódování.

DVO1: Jakým způsobem probíhal rozvod rodičů pohledem dnes již mladých dospělých?

Kategorie č. 1: Neúplná úplná rodina

Kategorie č. 2: Dítě a rozvod rodičů

Subkategorie č. 1: Participace dítěte

Subkategorie č. 2: Pocity dítěte během rozvodu

DVO2: Jaká byla komunikace a následná péče o dítě v rodině pohledem dnes již mladých dospělých?

Kategorie č. 3: Dítě po rozvodu rodičů

Subkategorie č. 1: Změny

Subkategorie č. 2: Pocity dítěte po rozvodu

DVO3: Jakým způsobem ovlivnil rozvod rodičů dnes již mladé dospělé, a to v dětském i dospělém věku?

Kategorie č. 4: Vliv rozvodu v životě dítěte

Subkategorie č. 1: Krátkodobý vliv rozvodu

Subkategorie č. 2: Dlouhodobý vliv rozvodu

HVO: Jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí?

Kategorie č. 5: Zhodnocení zkušenosti s rozvodem

6.1 DVO1: Jakým způsobem probíhal rozvod rodičů pohledem dnes již mladých dospělých?

Kategorie č. 1: Neúplná úplná rodina

Kódy:

- *Konflikty mezi rodiči*
- *Neexistující partnerský vztah mezi rodiči*
- *Pozitivní vztah rodiče a dítěte*
- *Negativní vztah rodiče a dítěte*
- *Trávení volného času s jedním rodičem*
- *Absence vzpomínek*

- *Absence pozornosti*
- *Úzkost*
- *Vina*
- *Spokojenost*
- *Konflikt rolí*

První kategorie představuje vnímání rodiny respondentem před samotným rozvodem, s kterým je vhodné se obeznámit pro úplnější pochopení následného rozvodu rodičů a postoje dítěte. Protože se v ani jednom případě nejednalo o zcela funkční rodinu, kategorie byla pojmenována podle skutečného významu rodiny před rozvodem. Téměř všichni informanti v dětství vnímali, že si jejich rodiče nerozumí. Byli vystaveni konfliktům mezi rodiči, hádkám, vzájemné ignoraci a žádnému nebo negativnímu vztahu mezi rodiči. Roztržky mezi rodiči hodnotili podle jejich intenzity a frekvence. Jestliže dítě nebylo přímo vystaveno častým hádkám, rodičovská nedorozumění byla skrývaná a jejich komunikace spočívala především ve vzájemné ignoraci, dítě si závažnost tíživé atmosféry přímo neuvědomovalo a rozvod rodičů neočekávalo. Pokud byl však vzájemný negativní vztah rodiči silně projevovaný, dítě se v prostředí domova necítilo příjemně, bylo zatíženo konflikty rodičů a vzpomínky na nepříjemné chvíle vytěsnilo. Retrospektivně si každý z respondentů uvědomuje, že mezi rodiči nebyl fungující partnerský vztah. Téměř všichni respondenti vnímají, že s nimi rodiče před rozvodem společně netrávili čas a že byl často jeden z rodičů v domově nepřítomný.

V závorkách je pro snadnější představu situace respondenta v dětství uveden jeho věk před tím, než se rodiče rozhodli k rozvodu a jeho aktuální věk ve formátu (věk respondenta před rozvodem; aktuální věk).

Respondent Adam (6; 27) se cítil v rodině před rozvodem nepříjemně a ani jeden z rodičů se mu dostatečně nevěnoval. Často se snažil konfliktům zabránit, ale před samotným rozvodem neměl žádnou moc cokoliiv změnit: *„Vlastně od školkovéjch let defacto jsem trávil hodiny zavřenej v pokoji, protože se rodiče hádali ... Byly to věci, který se jako postupně stupňovaly ... Občas to bylo tak, že jsem skákal mezi ně, že mě nebavilo sedět v pokoji, když oni se někde hádali ... Spoustu z toho času si jako ani nevybavuju, protože ve mně asi zanechali nějaký větší emoční rýhy ... Ale když se jako snažím vzpomínat na tu dobu, tak nebylo tam moc jiných věcí, který bych si v hlavě vybavil.“*

Napjatost rodinné atmosféry si uvědomoval také respondent Samuel (11; 25), který do hádek rodičů někdy vstupoval. Některé vzpomínky na hádky rodičů vytěsnil. Přesto měl však s oběma rodiči dobrý vztah, ale pociťoval vinu za neštěstí rodičů, kteří setrvali

v manželství kvůli němu: „Mamka nebyla spokojená, trápila se, viděl jsem, že se hádali občas ... Já si myslím, že jsem se do toho párkrát i míchal, že jsem měl takovej ten ochranářskej... jako že jsem se mezi ně třeba postavil, že jsem cejtil, že mám takový slovo, abych řekl svý, a kolikrát jsem to udělal ... Panebože, teď si úplně vzpomínám na věci, který jsem vymazal ... Byl problém v tom, že když se mamce něco nelíbilo, tak táta to nechtěl řešit. A já to cejtil i jako dítě ... (cítil jsem se) sklíčeně... úzkost, odpovědnost za to, že tak nějak tušíš, že to tak nemá bejt, ale je to tak, abys měl ty rodinu, i to, že jsem chtěl mamku podpořit, rozhodně jsem se necejtil dobře, ale tak nějak neúplně ... doma ta atmosféra byla někdy hustější ... Myslím si, že před tím rozvodem nebylo tolik akcí, nejezdilo se tak často ... myslím si, že to se trochu omezilo, takže šlo vidět, že už spolu rodiče nemají takový vztah... a bylo vidět, že (táta) netrávil čas s rodinou ... S tátou jsem měl vztah dobrej a s mamkou vždycky výbornej.“

Respondentka Anna (8; 22) vnímala nepřítomnost matky a svůj čas trávila především s otcem: „Tatka se mnou trávil ten čas, ne mamka, a vím, že jsem se furt tatky ptala „Kde je mamka?“ ... Mamku si pamatuju jako toho tyrana, kterej mě trestal, když jsem něco provedla ... Ale jinak prostě, když si to takhle vezmu, tak si moc z dětství před rozvodem mamku nepamatuju ... Nemám vůbec vzpomínku na rodiče spolu. Ale ani jsem je neviděla se hádat nebo tak, možná z druhýho pokoje nějaký jako lehký vzpomínky ... ale spíš tam nebyl žádněj zápornej ani kladnej vztah mezi něma ... Ve mně je prostě to malý dítě, kterému chybí ta mateřská láska... Protože matka byla jinde, než měla bejt, matka místo aby se věnovala svýmu nejmladšímu dítěti, tak nechala, aby ho hlídal agresivní starší syn, který měl taky komplexy samotnej...“

Respondentka Nela (9; 21) žila již před rozvodem pouze s matkou, proto na otce tolik vzpomínek nemá, a protože svůj vztah s otcem zpětně vnímá jako manipulativní, pravděpodobně některé ze vzpomínek potlačila. Respondentka se z důvodu otcova působení dostávala do konfliktu vlastních rolí, kdy se přetvářela do podoby, kterou otec požadoval a její matka přejímala v rodině zodpovědnou roli matky i otce: „Rodiče nežili spolu asi od mejch 9 let ... Tam nebyl vyloženě nějakěj intimní vztah mezi něma, to určitě ne, spíš se k sobě chovali odtažitě ... Často táta přede mnou hanobil mou matku ... On jako ani při návštěvách domů moc nemluvil s mámou, ale spíš se mnou, bratra zavrhnul už dávno ... Já jsem s ním nikdy neměla nějakěj žádněj takovej fajn vztah, protože fakt si na něj v tom dětství moc nepamatuju ... Je velice manipulativní člověk ... Na něm jde vidět, že když nemá člověka pod kontrolou, tak nemá zájem s ním nadále komunikovat ... Teď, když se zpětně kouknu, tak já jsem vždycky, když jsem věděla, že otec přijde, v tu dobu jsem ho měla ještě za takovej vzor, tak jsem to měla

jako odměnu, že si mě všímá ... takže já jsem pak dělala všechno, co chtěl ... Jako by si ze mě chtěl udělat tu dokonalou partnerku, kterou nikdy neměl ... Máma byla víc otcovský vzor.“

Respondentka Tereza (10; 24) byla sice účastníkem hádek mezi rodiči, které ji vadily, ale celkově byla díky péči matky i otce spokojená: *Rodiče se ke mně chovali krásně, věnovali se mi ... Bylo to jinak fajn, rodiče se mi společně věnovali. Akorát se prostě mezi sebou hádali ... Když jsme jednou jeli v autě, tak se tak hrozně moc hádali, že já jsem si přála, aby se rozvedli.“*

Před rozvodem utkvěly v paměti především hádky rodičů respondentovi Honzovi (5; 29). Přesto byl v rodině spokojený, ale již v dětství cítil, že má s otcem lepší vztah než s matkou. Nedostatek vzpomínek pravděpodobně nespočívá v jejich vytěsnění, ale v nízkém věku respondenta před rozvodem rodičů: *„Tak naši se dost hádali, a často nás prostě se ségrou budili, i když jsme spali ve vedlejším pokoji, tak bylo slyšet, jak na sebe řvou vedle ... Z toho období si pamatuju spíš jen ty hádky ... Já jsem vždycky vycházel o dost líp s tátou než s mámou.“*

Kategorie č. 2: Dítě a rozvod rodičů

Druhá kategorie pojednává o pohledu respondenta na rozvod rodičů. Vzhledem k její šíři je rozdělena na další subkategorie, které se přímo věnují účasti dítěte v rozvodu, jeho pocitům a průběhu rozvodu. Dále se z pohledu dotazovaného zaměřuje na viníka rozvodu a změny, ke kterým rozvodem došlo.

Subkategorie č. 1: Participace dítěte

Kódy:

- *Informování oběma rodiči*
- *Informování jedním rodičem*
- *Vynechání dítěte*
- *Nadměrná účast dítěte*
- *Rozhodnutí dítěte*
- *Nezohledňování dítěte*
- *Spolupráce rodičů*
- *Nespolupráce rodičů*
- *Ovlivňování dítěte*
- *Setkání s odborníkem*

- *Konflikt rolí*

Z pohledu většiny respondentů se rodiče snažili své děti během rozvodu chránit před negativními vlivy. Alespoň jedním z rodičů byli o rozvodu informováni, měli možnost se rozhodnout o následné péči a rodiče zohledňovali jejich přání. Někteří z nich se ale stali příliš aktivními účastníky rozvodu a dostávali se do vnitřních konfliktů. Jiní rodiče naopak nezohledňovali zájem svého dítěte, nevnímali ho jako účastníka rozvodu, a tudíž ho o situaci a jejích okolnostech nijak neinformovali. Tento způsobem se do budoucna projevil jako nefunkční a pro dítě zcela nevhodný. Polovina respondentů přišla během rozvodu do kontaktu s odborníkem – sociálním pracovníkem nebo psychologem.

V závorce je tentokrát pro snadnější orientaci uveden věk respondenta, ve kterém byl rodiči s rozvodem obeznámen anebo sám zjistil, že se rodiče rozvedli a jeho aktuální věk ve formátu (věk respondenta při oznámení rozvodu; aktuální věk). Odlišný věk je uváděn také z toho důvodu, že v rámci následující kategorie, která zmiňuje věk respondenta při rozvodu, se nastiňuje délka trvání rozvodového řízení.

Stejně jako se před rozvodem respondentce Tereze (9; 24) věnovali oba rodiče, stejně tomu bylo i během rozvodu a respondentka měla možnost se rozhodnout, s kým by chtěla po rozvodu žít: *„Řekli mi to dopředu ... Myslím, že mi to i všechno vysvětlovali. Snažili se, abych rozvodem prošla úplně v pohodě ... Nijak mě nepopouzeli ... Já jsem si mohla vybrat, že jo, oni na mě netlačili ... K nám přišla sociální pracovnice ... já jsem jí určitě odpověděla, že mám ráda oba, mamku i tatku ... když jsem se rozhodla, že teda děti většinou chodily k mamce, bylo to takový normální, tak jako já jsem šla k mamce.“*

Rodiče se ohlíželi také na respondenta Samuela (12; 25) a během rozvodu mezi sebou nevytvářeli žádné konflikty. Protože si byl ale respondent s matkou velice blízký, o rozvodu byl až příliš informován. Snažil se ohlížet na matčiny pocity, čímž si přivlastňoval chování dospělého a dostával se tak do konfliktu vlastních rolí, kdy jedna z rolí spočívala v dospělosti a odpovědnosti za štěstí své matky a druhá v pocitech dítěte a tužbě po úplné rodině. O péči o respondenta bylo rozhodnuto v závislosti na jeho vztahu s matkou: *„Já jsem jakoby, tu mamku k tomu, jako dotlačil ... Jsem začal vnímat, že něco není v pořádku, a dostal jsem se do fáze, kdy jsem jí chtěl pomoci, a cejtíl jsem z ní, že ona nechce kvůli mně ten rozvod, že to jako radši přetrpí. A my jsme se v rámci pár chviliek dostali k tomu, že to nemá smysl, aby se ona trápila ... Nevím, jestli jsem třeba vyloženě navrhnul rozvod, ale řekl jsem jí, ať jdou od sebe, protože si myslím, že ona podvědomě ten souhlas prostě potřebovala ... Já měl i stanovisko, že do toho nemůžu mluvit, že to je prostě můj sobeckej důvod, že chci, aby byli*

spolu ... Jsme si sedli všichni spolu a oni mi to řekli ... Neproběhl dialog „s kým by jsi chtěl žít“, to bylo už prostě jasné, já si fakt i říkal, že určitě zůstanu s mamkou, a nemyslím si, že by táta cítil nějakou zradu, to fakt proběhlo v pohodě, nebyly tam konflikty, nic, zvládli to dospěle a respektovali se.“

S respondentkou Nelou (10; 21) o rozvodu hovořila pouze matka, která jí se vším snažila seznámit. O rozvodové péči bylo rozhodnuto v zájmu respondentky: *„Oznámila mi to máma ... Dostatečně mě na to připravovala ... Já si myslím, že to bylo tak nějak jistý ... jsem chtěla zůstat s mámou, protože tím, že jsem k tátovi neměla takovej vztah, tak jsem s ním nechtěla být ... radši bys zůstala radši s tou mamkou, o který víš úplně všechno, třeba co si můžeš dovolit, a ne jako s tátou, to nevíš prostě.“*

Respondent Adam (7; 27) zažíval konflikt rolí, poněvadž byl během rozvodu oběma rodiči ovlivňován a do rozvodu tak příliš zatahován. I přes jeho přání žít s otcem se matka snažila získat respondenta do vlastní péče, s čímž však otec nesouhlasil. Z důvodu konfliktů a nerespektování přání dítěte matkou probíhal více jak dvouletý rozvodový spor: *„Předtím, než to jako všechno vypuklo, tak byly diskuse o tom, že mě táta chce do péče, a tak nějak to se mnou konzultoval ... Bylo spoustu, spoustu rozhovorů, jak s tátou, tak s mámou, jejich úroveň obsahová se dost lišila (poloúsměv) ... Vzhledem k tomu, že začala tahanice o mě, tak vlastně oba dva museli začít působit na mě, o to, s kým chci být ... takže začali takový ty divný rozhovory o tom, kdo má koho rád, a tak ... Šli na to rafinovaně (úsměv). Takže přes nějaký ty skrytý narážky ... My jsme byli vlastně od začátku s tím, že chci být s tátou ... Psychologický posudky, v rámci toho proběhly asi 3. Vlastně on si každé vybral svého psychologa.“*

Podle slov respondentky Anny (8; 22) rozvod spustila ona sama. Následně nebyla do rozhodování nijak zahrnuta, ani jeden z rodičů jí neinformoval o změnách, které ji čekaly a oba rodiče respondentku ovlivňovali. Na respondentky názor se ptala pouze sociální pracovnice a během rozhovoru s ní zažila informantka konflikt rolí, protože se neohlížela na vlastní pocity, ale na matčiny: *„Táta mi pak řekl, že ... přišel ten rozvod, až když já jsem si všimla té smsky, takže jsem to já spustila ... jsem mu přečetla nějakou smsku, kterou jsem neměla ... „miluju tě“, že mu tam nějaká ženská psala ... Najednou přišlo to, že mě mamka sbalila a odvezla jinam ... Mě se ptala až pak sociální pracovnice, a to vím, že jsem jí řekla, že budu s mamkou, protože jí nechci ublížit ... i když to pro mě znamenalo že budu jenom trpět (bolestný smích) ... Mamka, ta prostě, to bylo vidět, že ona se mě snaží získat na svoji stranu.“*

A táta o tom nezačínal sám, ale když už měl situaci k tomu, tak to chtěl trochu využít pro sebe a říct nějaký svůj názor, tak to přede mnou řekl ... Mluvili o sobě škaředě, navzájem.“

Respondent Honza (6; 29) nebyl rodiči o rozvodu nijak informován. Že se rodiče rozvedli zjistil až poté, co se jeho otec odstěhoval. O jeho péči bylo rozhodnuto především matkou, která nezohledňovala přání respondenta žít s otcem: „*S tím tátou bych rád byl, kdybych si mohl vybrat ... Oni to věděli oba dost dobře. Ale máma, ta prostě vždycky řekla, že děti maj bydlet u mámy, a tím to haslo.“*

Subkategorie č. 2: Pocity dítěte během rozvodu

Kódy:

- *Smutek*
- *Pláč*
- *Úzkost*
- *Strach*
- *Hněv*
- *Zmatek*
- *Lítost*
- *Bezmocnost*
- *Utrpení*
- *Potlačení emocí*
- *Potlačení vzpomínek*
- *Vina*
- *Konflikt rolí*

Subkategorie pojednává o emocích, které respondenti v dětství během rozvodu pociťovali, počínaje zjištěním, že se rodiče rozvádí a konče definitivním zánikem manželství rodičů. I přes odlišnost rodin všech informantů byl každý respondent v dětství z důvodu rozvodu rodičů smutný. Smutek a strach byly nejčastěji vyjadřovanou emocí bez ohledu na věk dítěte. Rozdíl mezi respondenty spočíval především ve způsobu vyrovnání se s rozpadem rodiny. Nejčastěji volenou metodou bylo potlačení emocí a následné potlačení vzpomínek. Pokud se rodiče o dítě zajímali a snažili se ho ujistit o tom, že se mu budou i po rozvodu oba dva věnovat a pečovat o něj, dítě se na rozvodovou situaci i přes bolest lépe adaptovalo. Jestliže rodiče naopak dítě s rozvodem nijak neseznámili a nezohledňovali jeho zájem, během rozvodu se setkávalo se silnými úzkostmi, které se projevovaly i po rozvodu.

V závorkách je uveden věk respondenta při rozvodu rodičů a jeho aktuální věk ve formátu (věk respondenta při rozvodu rodičů; aktuální věk). Formát zůstává pro následující kategorie neměnný. Z odlišného věku uvedeného v předchozích kategoriích lze vyčíst, že respondent Adam (9; 27) byl po rozvodu rodičů o 2 roky starší než při jeho oznámení a respondentka Nela (11; 21) o více jak 1 rok starší. Rozvodový spor v rodině zmíněných informantů tak trval déle než 1 rok. Přestože je u respondentky Anny (9; 11) taktéž změněn věk, není to z důvodu protahovaného rozvodového řízení, ale z důvodu respondentčiny narozenin během rozvodu. Rozvod jejích rodičů tedy netrval déle jak 1 rok.

Respondent Adam (9; 27) se z důvodu konfliktního rozvodového řízení snažil vypořádat se svými emocemi metodou potlačení. Protože se snažil být silný a rozvod rodičů zvládnout jako dospělý, dostával se do konfliktu vlastních rolí a uvažoval nad tím, zda za rozvod rodičů nemůže on sám: *„Vybavuju si takový ty prvopočátky z rozvodu ... to bylo asi nějaký moje velmi slabý období, kdy jsem to prostě nedával ... Tenkrát to byla asi jedna z otázek, zda za ten rozvod nemůžu i já ... Spoustu věcí jsem musel překousnout ... to člověk musel brát a musel se srovnat sám se sebou ... Jsem se prostě musel chovat jako velkej ... Přestal jsem se emočně vyjadřovat, až bych řekl, že jsem se z toho nějak odštíhl. Že mám bariéru mezi sebou a ostatníma.“*

Se svými pocity se podobným způsobem snažila vyrovnat respondentka Anna (9; 22), která vzpomínky na rozvod z důvodu bolesti vytěsnila. Od dětství viní z rozvodu matku, zatímco otce vnímá jako oběť: *„Musí tam být asi ve mně něco hodně potlačeného, musela jsem hodně trpět, protože vzpomínky na to nemám ... Nechácala jsem, co se děje ... jsem byla zmatená ... Já mám pocit, jako bych byla labilní v tu dobu, jako bych to k sobě nepustila a začalo to dolíhat až později, ale zase, co jsem se bavila s tou učitelkou ... ta mi říkala, že jsem byla hotová, že jsem ve škole furt brečela jo. Ale to já si nepamatuju. Já si myslím, že mě to muselo tak moc ranit a nikdo to se mnou hrozně dlouho pak neřešil, že já jsem všechny tyhle pocity potlačila ... Vždycky jsem měla za tu špatnou mamku ... Byla jsem naštvaná, na mamku ... Vždycky jsem tatku viděla jako oběť a vždycky budu.“*

Jak už bylo uvedeno, respondent Samuel (12; 25) se potýkal s vnitřním konfliktem, ale i přes přesvědčování sebe samého že je rozvod nutným krokem pro obnovení matčina štěstí pociťoval bolest a některé ze vzpomínek potlačil. : *„Je pravda, že jsem to asi trochu vytěsnil ... Při rozvodu jsem cítil strach, jak to zvládnem s mamkou, smutek, sklíčenost a napětí ... Pamatuju si třeba, že jsem si povídal s brekem se svým osmákem degu, že to pro mě bylo tak silný ... Sžírala mě ta úzkost z rozpadu té rodiny ... Nabíhaly mi takový ty nostalgický vzpomínky, jak to bylo a jak to nebude...“*

Respondentka Tereza (11; 24) pociťovala smutek a strach. Protože si přála zůstat s oběma rodiči a ohlížela se na pocity svých rodičů, prožívala konflikt vnitřních rolí. Bála se, že jednomu z rodičů ublíží, přejímala dospělé pocity a bylo jí líto otce, se kterým nejprve po rozvodu nežila: „*Já jsem brečela potom ... Byla jsem smutná, že nebudou spolu. A že nemůžu být s obouma ... Když se rozvedli, tak mně bylo nejvíc líto tatky ... Mě nejvíc trápilo to, že jsem měla pocit, že když řeknu, že půjdu třeba k mamce, tak dám tatkově najevo, že ho mám míň ráda ... a připadala jsem si hrozně, že jsem si vybrala být u mamky ... Měla jsem strach, že se všechno změní. Že to bude úplně jiný prostě.*“

Respondentka Nela (11; 21) na rozvod reagovala mírněji než předchozí respondenti, a to především z důvodu nepřítomnosti otce v rodině již před samotným rozvedením rodičů. Přesto se však potýkala se smutkem a strachem a některé ze vzpomínek vytěsnila: „*Já mám dost svých přímých vzpomínek v lehký mlze ... Možná jsem měla nějaký negativní pocity, ale nemyslím si, že by to bylo extra silný ... Asi jsem smutná byla ... asi jsem měla strach, že (otec) přestane víc jezdit a prostě zmizí.*“

Jak bylo zmíněno, respondent Honza (6; 29) nebyl o rozvodu rodiči nijak informován. Jeho první reakcí na rozvod byl smutek, a to ve chvíli, kdy se otec od rodiny odstěhoval. Není si jistý, zda obviňoval některého z rodičů, ale pokud ano, vinil by pravděpodobně matku: „*Hodně mě to zasáhlo, hodně jsem z toho byl špatnej a dost mě to mrzelo ... Byl jsem smutnej. Myslím, že jsem chtěl, aby byli (rodiče) spolu.*“ „*Vinil jsi někdy mamku z rozvodu?*“ (Tazatel) „*Je možný, že dřív třeba jo...*“ (Honza, 6; 29)

6.2 DVO2: Jaká byla komunikace a následná péče o dítě v rodině pohledem dnes již mladých dospělých?

Kategorie č. 3: Dítě po rozvodu rodičů

Třetí kategorie se zaměřuje na následnou péči o dítě pohledem respondenta. Zmiňuje se o změnách, se kterými se museli respondenti v dětství z důvodu rodičů vypořádat, o pocitech dítěte a jeho adaptaci na porozvodové prostředí.

Subkategorie č. 1: Změny

Kódy:

- *Změna bydlení*
- *Změna školy*
- *Změna rodiče*

- *Změna chování lidí v okolí*
- *Změna prostředí*
- *Změna způsobu výchovy*
- *Změna ekonomické situace*
- *Změna možností*
- *Nový partner rodiče*
- *Doplňená rodina*
- *Změna v chování rodiče*
- *Nepříliš velká změna*
- *Změna péče*
- *Změna vztahu mezi rodiči*
- *Konflikt rolí*

Všichni respondenti se v dětství následkem rozvodu potýkali se změnami. Přestože k některým změnám došlo již při samotném rozvodu, je subkategorie *Změny* zařazena do kategorie *Dítě po rozvodu rodičů*. Důvodem je skutečnost, že již během rozvodu rodičů žilo dítě s rodičem, kterému bylo v rámci rozvodového řízení svěřeno do péče. Uspořádání v jedné kategorii je přehlednější, nastiňuje pocity dítěte v péči rodiče a zdůrazňuje změny, které ho mohly ovlivnit. Kategorie zároveň hovoří o změně péče, ke které po několika letech u poloviny respondentů došlo. Podrobnějším pocitům dítěte v porozvodové péči a vlivům rozvodu se budou zabývat subkategorie navazující na subkategorii změn. Přestože je v této kategorii obecně zmiňována doplňená rodina, konkrétně se jí bude věnovat až subkategorie *Krátkodobé vlivy rozvodu*.

Respondenti, kteří pociťovali nepřítomnost nerezidenčního rodiče v rodině již před samotným rozvodem se nepotýkali s náhlým zmizením rodiče a na porozvodovou situaci se lépe adaptovali. Nejčastější změnou byl nový partner rodiče, noví sourozenci, nové bydlení a nová škola.

Respondentka Tereza (11; 24) se s matkou přestěhovala k prarodičům. Protože se po roce matka rozhodla přestěhovat do jiného města k novému partnerovi a respondentka stěhování odmítla, začala žít se svým otcem u jeho partnerky a jejích dcer. Musela si zvyknout na novou domácnost, odlišnou výchovu a doplněnou rodinu a postupem let zaznamenala změnu v otcově chování: „*Musela jsem se vypořádat se spoustou změnami ... Hrozně se změnil ... neříkám, že ve všem k horšímu, ale v některých věcech je mně to jako...*“ Matka respondentky se po několika letech přistěhovala zpět do místa Terezina bydliště. Z toho důvodu respondentka

přešla do střídavé péče a začala se potýkat s problémy s každotýdenními změnami a adaptací na odlišná prostředí: „Bylo to na prd, bylo to úplně hrozný. Jakoby střídat to. Měla jsem dva domovy a v každém domově to chodí jinak. A vždycky se musíš přepnout na tu domácnost, v který zrovna jseš.“ Respondentčiny rodiče spolu vycházeli bez problému a jejich před rozvodem problematický vztah se pročistil.

Respondent Adam (9; 25) se během rozvodu s otcem odstěhoval k jeho partnerce a jejím synům. Dva roky žil v jiném městě, ale po rozvedení rodičů se i s doplněnou rodinou přestěhoval do původního bytu. Přestože si toho dříve nebyl vědom, učitelé ve škole zohledňovali jeho situaci a poskytovali mu úlevy. Dříve vysoce afektovaná komunikace respondentových rodičů se změnila k lepšímu. Největší změnu respondent zaznamenal v chování otce, který se mu konečně začal věnovat. Změna k horšímu proběhla ve vztahu respondenta a jeho matky, ale protože respondent v té době potlačoval své emoce, nelze s jistotou říct co bylo hlavní příčinou této změny: „(Otec) se mi věnoval, protože si uvědomoval, že je to změna, velké zásah ... Vlastně všichni věděli ve škole, že se rodiče rozvádějí, a tím pádem brali ohledy.“ Po několika letech se naopak vztah respondenta a otce zhoršil a dotazovanému se změnila péče na střídavou výchovu.

Respondentovi Honzovi (6; 29) se dle jeho vlastních slov kompletně změnil život. Cítil změnu, kterou způsobil odchod otce, přestěhoval se s matkou do nového města a do mnohem menšího bytu, změnil školu a prostředí a musel si zvyknout na výchovu matky, jejího nového partnera a nové sourozence. Dále se mu změnily možnosti v trávení volného času, byl matkou nucen vykonávat většinu domácích prací a pečovat o mladší sestru. Kvůli matce se potýkal s konfliktem vlastních rolí, protože přicházel o možnost chovat se jako dítě: „Prostě jsem komplet změnil prostředí, protože se naši rozvedli, kdyby se nerozvedli, tak vyrůstám jinde, dospívám jinde, mám prostě úplně jinou tu sociální bublinu, než jsem měl ... Bylo to takový náročný, protože jsme měnili všechno, měnili jsme kolektiv ve škole, byli jsme prostě najednou v jiný škole, místo vesnice bylo město ... Táta vychovával děti tak, jak bych je asi vychovával já ... to je úplně šílená rozdílnost ... Když děti něco udělaly, tak dostaly vynadáno, věděly, že udělaly něco špatně a za 5 minut to bylo zase dobrý ... u nás, když se máma někdy kvůli něčemu naštvála, tak byla schopná s náma 3, 4 dny nemluvit ... V mém věku ostatní spolužáci přišli domů, udělali si úkoly a šli si hrát. Anebo šli ven, kamkoliv. My jsme přišli domů, udělali jsme si úkoly a než se šlo spát, tak jsme prostě uklízeli, umejvali nádobí, vařili, všechno, měli jsme to prostě nastavený jinak ... O ségru jsem se ze značné části staral já vlastně. Vodil jsem jí do školky, vodil jsem ji ze školky, a tak...“ Vztah mezi svými rodiči vnímal

respondent hůř než před rozvodem. Matka přestala skrývat své negativní pocity k otci, prezentovala je před respondentem a vytvářela konflikty týkající se výživného. Změna také proběhla v tom, že se z respondenta jako neúčastníka rozvodu stal z důvodu matky účastník rodičovských hádek: *„Komunikace mezi něma byla vždycky docela napjatá, co se týkalo výživného a tak ... Nemluvili o sobě nějak vyloženě kladně ... táta se to snažil úplně vynechat, nechtěl to tahat mezi děti, a máma ta prostě asi nějak reagovala na ty situace ... nám prostě potom řekla, co se děje, co si myslí, co je za problém, ale táta s náma tohle nikdy neřešil.“*

Rozvodem se téměř úplně změnil život také respondentce Anně (9; 22). S matkou se přestěhovala k jejímu partnerovi a jeho synovi, změnila školu, rodinné i sociální prostředí. Přišla o kontakty s rodinou, musela si zvyknout na nepřítomnost obou rodičů, protože se jí matka i po rozvodu téměř nevěnovala a byla nucena se prostřednictvím fyzických trestů podřídit matčiným nárokům a názorům. Změnu zaznamenala také ve vlastním chování, protože se z důvodu negativního působení matky a touhy po matčině lásce identifikovala s jejími názory. Dostávala se tak do konfliktu vlastních rolí, jelikož se snažila být někým, kým nebyla: *„Všichni na mamku zanevřeli, jak taťkova rodina, tak její ... Jak zanevřeli na mamku a já byla s ní, tak když se nevidali s mamkou, jak jsem se s nima mohla vídat já. Já jsem byla uzavřená od všech příbuzných, jenom jsem se mohla vídat s rodinou od taťky, když jsem jezdila k němu ... já s něma třeba pak (sourozencema) ztratila kontakt úplně, jsem byla odstřižnutá ... Já jsem byla hrozně dlouho jako mamka ... jsem na život měla pohled jako ona, názory jako ona, mluvila jsem jako ona, jako prostě, byla jsem mamka ... aby mě měla konečně ráda, chtěla jsem pozornost, snažila jsem se jí zalíbit ... Když jsem to nedělala (to, co chtěla matka), tak prásk prostě, že jo...“* Respondentka zaznamenala pozitivní změnu v ekonomické situaci rodiny a nových možnostech trávení volného času: *„Já jsem si polepšila v tom, že Pavel byl oproti nám bohatej ... kupoval mi novy věci, kolo, všechno.“* Z pohledu respondentky se rozvodem změnil vztah mezi jejími rodiči. Z dřívější vzájemné ignorace se stala nesnášenlivost a popuzování.

Přestože se respondentka Nela (11; 21) s matkou přestěhovala do nového města a změnila školu i prostředí, z důvodu absence otce již před samotným rozvodem nepocítovala tak závažnou změnu jako předchozí respondenti. Důvodem byla především chtěná následná péče, dobrý vztah s matkou a skutečnost, že si matka nenašla nového partnera. Respondentka si tak nemusela zvykat na doplněnou rodinu a případně novou výchovu. Při návštěvách otce musela respektovat jeho novou partnerku a jejich děti, ale ne na dlouho, protože se intenzita kontaktu s jejím otcem postupem let snižovala: *„Mi to nepřišlo jako tak velká změna,*

protože on na víkendy jezdil za náma nebo za mnou furt, to, že se rozvedli pro mě nebyla tak velká změna.“ Protože spolu už před rozvodem rodiče respondentky víceméně nekomunikovali, v jejich vztahu nedošlo k žádné změně.

Podobně na tom byl respondent Samuel (12; 25), který byl zvyklý na to že otec většinu času trávil mimo domov. Protože se o následné péči rozhodlo v jeho zájmu a matka si nenašla nového partnera, kromě nepřítomnosti otce se pro něj změnila ekonomická situace rodiny a možnosti. Také si všimnul odlišného chování u kolegů jeho rodičů, kteří ho kvůli rozvodu litovali: *„Táta byl už před rozvodem pryč, tak to nebylo tak nárazový ... Ale když se odstěhoval, tak jsem cítil, že je to divný, ale on hodně často odjížděl nebo byl v práci do večera, tak to nebyl prostě obrovský skok ... Změnili se možnosti ... i finanční, z toho hlediska, že mamka byla samoživitelka, a já ještě nechodil na brigády, takže jsme museli přemýšlet nad tím, abychom vyšli ... jsme nejezdili tak často na dovolenou, netrávili jsme spolu tolik času mimo domov ... Rodičů kolegové a tak, když mě litovali nebo tak, tak to bylo hodně nepříjemný, a to jsem asi vytěsnil.“* Respondent také vnímal, že se vztah jeho rodičů zlepšil. Rodiče se přestali hádat, a naopak spolu začali spolupracovat. Nedošlo ke změně pouze v jejich vztahu, ale také ve vnímání viny otcem: *„Taťka potom tam měl takovou tu morální kocovinu a výčitky svědomí, že chtěl, aby se třeba vrátili k sobě, ale nic pro to nedělal, žádná extra změna tam nebyla ... Spolu měli po rozvodu dobrý vztah a byli dobří přátelé...“*

Subkategorie č. 2: Pocity dítěte po rozvodu

Kódy:

- *K nevydržení*
- *Utrpení*
- *Úzkost*
- *Samota*
- *Opuštěnost*
- *Strach*
- *Hněv*
- *Nezájem*
- *Bezmocnost*
- *Lítost*
- *Útěk k rodiči*
- *Útěk od reality*
- *Zrada*

- *Myšlenky na sebevraždu*
- *Spokojenost*
- *Potlačení emocí*
- *Potlačení vzpomínek*
- *Vina*
- *Konflikt rolí*
- *Ztráta domova*

Subkategorie pojednává o pocitech dítěte v porozvodové péči. Více jak polovina respondentů se po rozvodu trápila, což bylo způsobené špatným vztahem informanta s rezidenčním rodičem nebo problémy s doplněnou rodinou. Obsah subkategorie dokládá, že pokud je dítě proti své vůli v péči rodiče se kterým být nechtělo, bolest v jeho životě rozvodem nekončí ale pokračuje. A pokud si dítě nerozumí s doplněnou rodinou, i přes výborný vztah s rodičem se trápí a strádá. Pozitivním zjištěním je, že jestliže dítě zůstane v péči rodiče, se kterým chce žít a rodič si nenajde nového partnera, dítě je dlouhodobě spokojené.

Respondent Samuel (12; 25) po rozvodu přestal žít v domácnosti plné napětí, neviděl svou matku se trápit a díky ukončení konfliktu mezi rodiči se začal cítit mnohem lépe: *„Paradoxně bych ti řekl, že ta atmosféra začala dýchat až po tom rozvodu, se to prostě zlepšilo, když šli od sebe, mnohem sklíčenější jsem byl před rozvodem než po ... Byl jsem spokojeněj. Ten rozvod jsem si vůbec neřešil už, jako ano, bylo to tam někde ve mně vzadu, ale tak čtvrt roku po rozvodu to už bylo všechno stabilizovaný ... Fungovalo to normálně, ale bez mužského elementu, ale já jsem se s ním vídat.“* Respondent po odchodu otce zažíval konflikt svých rolí: *„Já jsem tam pak byl ten chlap a musel jsem se o to postarat, aby ve škole bylo vše v pohodě, abych mohl mamku podpořit finančně, abych jí byl oporou a tak dále ... jsem se snažil v některých věcech jí být tím partnerem ... hodně jsem se snažil být přítomnej a mluvit s ní.“*

Po rozvodu se v péči matky cítila dobře také respondentka Nela (11; 21). Při návštěvách otce však zažívala úzkosti, cítila se opuštěná a v chování otce viděla jeho rostoucí nezájem: *„Popravdě jsem se cítila odstrkovaná, že si mě sice vzal, ale že byl spíš s ní (partnerkou). Jedna z věcí, která mě zasáhla, bylo to, že otec mi dřív říkal Ovenka, jako ovečka, teď jsem přijela a najednou tak říkal jí, jo ... Bylo to takový, že jsem byla vždycky na druhý koleji ... já byla ta, jakože, tak tady bud', ale nebud' na obtíž.“*

Ostatní respondenti se po rozvodu nedočkali dlouhodobého zlepšení. Respondentka Tereza (11; 24), která začala rok po rozvodu žít s otcem u jeho nové partnerky se dostávala do problémů s jejími dcerami. Ztratila jistotu a bezpečný domov. Při obzvlášť vyhocených

konfliktech utíkala k matce: „*Já jsem fakt brečela, bylo to tam špatný ... jsem se naštvála a brečela jsem a šla jsem spát k mamce, protože já už jsem nemohla ... Já jsem se tam nikdy necítila jako doma, já se tam ani teďka necítím jako doma.*“ Po návratu matky do místa respondentčina bydliště začala litovat své rodiče stejně jako při rozvodu a cítila nutkání oběma rodičům dokázat, že je má ráda. Tím se dostávala do vnitřních konfliktů, protože se nechovala podle toho, co si ona sama přála, ale naopak se především ohlížela na pocity svých rodičů: „*Prostě mně bylo líto bejt u jednoho rodiče ... Já nechtěla bejt zlá, že bych furt zůstala u táty, tak jse chtěla zůstat u obou ... tak už jsem prostě přecházela týden a týden ... A pak jsem se cítila blbě, že prostě taťka si myslí, že jsem radši s mamkou, a mamka, že jsem radši s taťkou ... A já se snažím furt, aby to bylo rovnoměrně, že někdy prostě spím u mamky, jindy u taťky, kvůli tomu, aby prostě jednomu to nebylo blbý. Já to prostě dělám kvůli tomu, aby jim to nebylo líto ... Mám furt nutkání ukázat tátovi, že prostě ho mám hrozně ráda.*“

Respondent Honza (6; 29) se již od rozvodu v péči matky trápil. Po celou dobu, co žil s matkou, si přál přestěhovat se k otci, ale jeho matka nezohledňovala jeho přání, a to i přesto, že k respondentovi neměla takové city jako k ostatním dětem. Respondent se v novém domově nikdy necítil jako doma, a když měl možnost utíkal k otci: „*Nemáme prostě s mámou nějaký lepší vztahy. Neměli jsme je nikdy, my dva, a se ségrou měla, vždycky si rozuměli víc, takže ta domácí atmosféra trpěla tady tím no. Já jsem tam nebyl nikdy moc rád a kdykoliv byla možnost být u táty, tak jsem k němu jel ... Cejtil jsem se s ním mnohem líp než s mámou ... Táta jí navrhl, že si nás vezme k sobě, když ona nemůže vyjít, a máma se hrozně naštvála, práskla telefonem a řekla nám to, a já jsem vlastně byl v tu chvíli hrozně šťastnej a doufal jsem, že to klapne. Ale pak to neklaplo ... Nebylo jinej možnosti, než to přijmout ... Pak mi jednou máma přímo řekla, že měla vždycky radši ségru než mě ... Tenkrát mi to fakt hodně ubližovalo ... se to tam prostě nedalo vydržet ... prostě tam to bylo neustále nějaká nepřijemná a problémová atmosféra, a když už to chvíli bylo všechno v pohodě, tak člověk akorát přemýšlel, jako co se posere dál a kdy to zas bude na prd ... a pak už se to právě stupňovalo do toho, kdy jsem se přestěhoval úplně, protože jsem věděl, že to nikdy nemělo šanci ... Když už to pak jako nebylo o tom, co chce máma, tak jsem šel k němu (tátovi).*“

Podobně na tom byla respondentka Anna (9; 22), která se po přestěhování k matčině partnerovi necítila bezpečně, měla strach, úzkosti a svůj život vnímala jako utrpení. Snažila se potlačit své emoce a od bolesti utíkala k počítačovým hrám nebo k bezpečným dnům strávených u otce: „*Nebylo mi tam hezky ... Já jsem párkrát chtěla utýct z toho domu ... Nikdy jsem se tam jako doma necítila, nikdy to pro mě nebyl a nebude domov ... Prostě tam bylo jedno*

velký utrpení, nebylo mi tam dobře ... Když jsem byla v určitým věku, tak ta sebevražda byla jako každý den jo, že už jsem nechtěla být na tom světě vůbec.“ Respondentka se po rozvodu nejvíc trápila kvůli nedostatku pozornosti a péči matky a kvůli samotě: *„Jak jsem od malička byla v tom zasaným životě sama. Jak prostě, jsem musela tak strašně rychle dospět, i když mi bylo blbých 10 nebo 11 ... nedostávala jsem tu lásku ... i když se rozvedli a ona měla nového chlapa, tak ona mě furt zanedbávala ... tam byl ten problém, že tam byla ta zrada ... jakože mamka s cizím chlapem.“* I přes svůj špatný vztah s matkou cítila potřebu jí chránit a několikrát jí zmíněné myšlenky na sebevraždu napadly v souvislosti s pomocí matce: *„Jsem se i mamky ptala, jestli by nám to finančně pomohlo, kdybych se zabila, že bychom mohli od pojišťovny dostat ... já nad tím přemýšlela možná i proto, aby se měla ona líp a nemusela toho Pavla potřebovat. Ona na něm byla hrozně závislá, platil všechno.“* Respondentka se musela starat především sama o sebe a z matčiny strany se jí nedostávalo žádné pomoci: *„Mamka je ta, která od nás vždycky něco potřebovala, ne pro nás něco dělala.“*

Přestože se respondent Adam (9; 27) nejprve v péči otce cítil dobře, jejich vztah se – jak již bylo zmíněno – postupem let zhoršoval. Respondent vnímal rostoucí problém v komunikaci s otcem, který později již nezvládl a přešel do střídavé péče. Respondent i nadále od rozvodu potlačoval své emoce: *„...během střední, jsem byl dost doma sám ... Já si myslím, že tam se začaly věci zhoršovat, protože ta komunikace nebyla taková ... že tam jsme spolu moc nemluvili ... ten náš vztah jako postupně gradoval, až jsem se jednoho dne sbalil a odešel k mámě ... Od té střední školy to šlo vlastně hůř, vlastně jsem ho už nezvládl vystát právě kvůli takovejším těm lekcím ... takovej ten skrytej význam lekcí je, že vlastně člověk je úplně blbej ... Když ho něco naštvě, tak to strašně dlouho nedokáže překousnout ... Dokáže několik dní mlčet, nikomu nic neříct, ale je to prostě v absolutně nevhodných chvílích ... když se chytne týhle nálady, tak to je prostě k nevydržení ... a nemůžeme se vystát.“*

6.3 DVO3: Jakým způsobem ovlivnil rozvod rodičů dnes již mladé dospělé, a to v dětském i dospělém věku?

Kategorie č. 4: Vliv rozvodu v životě dítěte

Čtvrtá kategorie se zabývá krátkodobým i dlouhodobým vlivem rozvodu v životě dítěte. Protože je jako vliv rozvodu vnímána i péče jednoho rodiče, ovlivnění respondenta následnou péčí je taktéž vnímáno jako vliv rozvodu. Vše je silně propojené, což výstižně vyjádřila jedna z respondentek: *„Rozvod spustil všechno to, co následovalo, takže je hrozně těžký říct,*

co způsobil ten rozvod a co až ta následná výchova, protože ta byla jiná právě kvůli tomu rozvodu. Takže jo, všechno v mém životě ovlivnil rozvod ... Protože všechno to začalo tím, že mamka začala tatku podvádět, našli si jiný partnery, a to všechno spustilo ten kolotoč, kterej se doteďka točí.“ (Anna, 9; 22)

Subkategorie č. 1: Krátkodobý vliv rozvodu

Kódy:

- *Psychosomatické potíže*
- *Zdravotní problémy*
- *Sociální problémy*
- *Zhoršení sourozeneckých vztahů*
- *Ztráta domova*
- *Zhoršení školního prospěchu*
- *Zlepšení školního prospěchu*
- *Zlepšení vztahu s rodičem*
- *Zlepšení rodinné atmosféry*
- *Odtažitost partnera rodiče*
- *Upřednostňování vlastních dětí*
- *Problém s dětmi partnera rodiče*
- *Problém s nevlastními sourozenci*
- *Získání sourozenců*

Většina respondentů si všimla, že je v dětství rozvod ovlivnil především negativně. Ti, kteří se však po rozvodu cítili lépe, jak bylo zmíněno v předchozí subkategorii, vnímali zlepšení rodinné atmosféry či vztahu s rodičem. Pozitivní vliv pocítil respondent Samuel (12; 25): *„Paradox je, že jsme spolu (s otcem) měli lepší vztah po tom rozvodu, kdy jsme spolu mnohem víc začali mluvit a on mě začal brát víc jako sobě rovnýho.“*

Respondentka Nela (11; 21) se díky rozvodu rodičů začala rozvíjet a nebyla pod tak velkým manipulujícím tlakem otce jako dříve: *„Já si myslím, že jsem dostala takovou lehkou volnost, protože když už otec nebyl pak vůbec doma, tak prostě jsem se těšila z té výchovy mámy...“* Protože však i nadále cítila negativní vliv otcova chování, potýkala se s psychickými problémy. V nové škole se jí zhoršil prospěch, což bylo způsobeno především respondentčíným strachem z nového kolektivu a rozdílností učiva v městské a vesnické škole. Respondentka sama sebe vnímá jako divného člověka: *„Jsem začala mít problémy tam, protože jsem to trochu hůř nesla, protože jsem takovej člověk, kterej se hned ze všeho sesype ... na starý základce*

mě šikanovali a já se bála že to přijde znova ... ten strach z toho, že budu zase, já jsem byla jako vždycky divná ... ale předtím jsem byla magor ... Nová škola, městská, já jsem byla to hloupý dítě z vesnický školy, protože tam samozřejmě ta výuka probíhá lehce oploštěle, takže jsem neměla moc dobrý známky.“ Negativním vlivem rozvodu byla pro respondentku doplněná rodina otce, se kterou si nikdy nerozuměla a cítila se jí být nahrazená: *„Já jsem jako nikdy jeho novou partnerku nemusela ... Ona si stěžovala, že s ní nechci moc mluvit, ale to nebylo o tom, že bych ji neměla nějak ráda, ale já neměla o čem mluvit ... Ten zájem opadnul, velice rychle, když se narodil ten první ... Měl nové dítě a prostě taková nová hračka, no, takže ty starší odsunul na druhou kolej.“*

Protože byla respondentka Tereza (11; 24) ve stresu z rozvodu rodičů, začala přibírat na váze. S doplněnou rodinou matky ani otce si nerozuměla a ve společné domácnosti s dcerami partnerky jejího otce se trápila. Vlivem rozvodu ztratila domov: *„...když se rodiče rozváděli, tak jsem začala kynout, jsem byla velká koulička. Mně přijde, že to bylo, protože jsem byla jako ve stresu ... To je něco, na co se nezapomíná. Nechtěli mě vůbec přijmout (dcery otcovy partnerky). Dělalý naschvály. Alena se snažila, třeba ze začátku mi přišlo, ale prostě nejsem její dcera, její holky jsou pro ni na prvním místě, a s holkama jsme nevycházely ... já jsem se pak bavila s Luckou, ale prostě ona mě pak zradila ... hrozně mě pomlouvaly ... a od té doby prostě Lucce nevěřím ani slovo ... Já si prostě myslím, že holky na mě, že jsem jejich ségra, ale že stejně proti mně zbrojej a to mi přijde doted'ka, jo. Já si myslím, že ony mě berou, chápou to všechno, ale prostě, nemyslím si, že by mě měly jako fakt upřímně rády ... (Matky přítel) byl pěkný idiot ... Já jsem se snažila ho mít ráda, já jsem to brala, že budu mít dalšího tátu, že ze mě bude nadšenej, ale on vůbec neměl vztah ke mně...“* Respondentku ovlivňovalo násilné chování partnera matky a dny a necítila se v jeho přítomnosti dobře. Když si matka našla nového partnera, respondentka si s ním opravdu rozuměla. Jediným pozitivním vlivem rozvodu je pro ni získání sourozenců od matky i otce: *„...předtím jsem neměla sourozence a bez toho rozvodu by jich nebylo, žejo ... Miluju je.“*

Respondenta Adama (9; 27) rozvod psychosomaticky ovlivnil. Začal trpět emočními problémy a z důvodu stresu se začal v noci pomočovat. Problém se u něj pravděpodobně vyskytl i v souvislosti s potlačením emocí, protože si nepřipouštěl psychické strádání a jeho psychika potřebovala nějakým způsobem uvolnit napětí v dětském těle: *„Vlastně v té době toho rozvodu jsem měl problém s tím, že jsem prostě nevydržel třeba celou noc bez toho, aniž by se člověk pomočil. Což si myslím, že je asi stav, kterej tím byl jako, nějak tím vnitřním traumatem, jako nějak začal, a s tím prostě, s tím, že se tyhle věci děly, tak s tím nejsem*

srovnanej... Je to děsně nepříjemný.“ Z důvodu stěhování a nepříznivé atmosféry se respondent více uzavřel sám do sebe, ztratil kamarády a určitou schopnost navazování sociálních kontaktů. Respondent sám sebe vnímá jako divného: *„První roky na základní škole, to jsem ještě nebyl tak divnej, to jsem měl i kamarády, takže jsem lítal po venku a tak, domů jsem se vracel pozdě žejjo, což tou změnou, tím rozvodem, se dost změnilo tohleto ... jsem stavěl takovou tu bariéru, abych se vystavěl do toho osamělého vlka ... Takže co se týká kamarádů, díky tomu, že jsme najednou bydleli jinde, tak to byl taky problém.*“ K nevlastním sourozencům i dětem partnerky otce neměl žádný vyhraněný vztah, ale všiml si, že se k němu partnerka chová jinak než ke svým dětem. Pokud se vyskytl nějaký problém, téměř vždy za něj musel pykat on sám: *„Já si myslím, že jako celkově v pohodě, žádnéj nepřátelskej vztah to nebyl ... byl jsem vlastně odsouzen k trestu, nejenom obviněn.*“ Během rozvodu měl respondent ve škole špatné známky, které však díky pozornosti otce po rozvodu zlepšil: *„A měl jsi při rozvodu horší známky než před rozvodem?“* (Tazatel) *„Určitě ... Jak tam byl ten konflikt, tak to bylo horší ... Ale tím, jak se to měnilo, jak probíhal proces té změny, tak se to vlastně lepšilo ... Takže spoustu času jsme věnovali škole...“* Oproti respondentce Tereze (11; 24) respondent Adam (9; 27) nevnímá nové sourozence z matčina partnerství jako pozitivní vliv rozvodu.

Respondent Honza (6; 29) nejenom, že ztratil domov, ale vlivem rozvodu přišel o kamarády a kontakt s vrstevníky. V péči matky si přestal rozumět se svou sestrou a vlivem nepříznivé domácí atmosféry nebyl schopen navazovat přátelské vztahy. Protože se necítil dobře s rodinou, u které bydlel, necítil se dobře ani v kolektivu ve škole. Tyto negativní vlivy, které byly způsobené rozvodem a následnou výchovou matky se mu povedlo překonat až ve chvíli, kdy začal žít s otcem: *„Když jsem žil u mámy, tak já jsem se měl fakt špatně, a tak to vypadalo i ve škole, nikdo se se mnou nebavil, nezajímal jsem je, a až potom, co jsem se odstěhoval k tátovi a vlastně nežil v té špatný atmosféře, tak jsem se zlepšil, a začal jsem se kamarádit s lidma, kteří si o mně předtím mysleli, že jsem divnej. Takže ta výchova na mě měla velkej vliv, nebylo to dobrý ... Se ségrou třeba teď vycházíme hodně dobře, prostě když jsme venku z toho prostředí, tak jsme spolu úplně v pohodě. Ale předtím, si myslím, že dokud jsme byly děti, tak to hodně trpělo ... já jsem asi i často dost žártil na to, že oni jsou (s mámou) v pohodě a že tam ten vztah je úplně jinej než se mnou.*“ Respondentovi se rozvodem významně rozšířila rodina. Partner matky byl nerezidenčním rodičem třech dětí a s matkou respondenta měl dvě děti. Respondent si ale s prvním nevlastním sourozencem nerozuměl a měl s ním problémy. V chování partnera matky vnímal odtažitost a rozdílnost v chování k jeho vlastním dětem: *„S tím partnerem jsem neměl nějakej problém, tam jako, úplně*

jsme si v tej době asi nesedli, ale nebylo to nic zásadního nebo špatného, jen jsme nebyli na stejnej vlně ... On dost často hrál víc na stranu těch svých vlastních dětí, a dost často to tam potom dřelo ... ale měli jsme vztah, on se mi věnoval ... ale byl tam prostě znát ten rozdíl. Nějakej odstup ... A s bráchou, co se narodil mamce, tak jsem si nikdy moc nerozuměl ... on tam byl prostě ten stresor, ten spouštěč, i ségra s ním měla problémy.“ Otec respondenta si našel partnerku a měl s ní dvě děti až po několika letech, tudíž si na ně respondent nemusel zvykat ve věku dítěte. Přesto si s nimi vždy rozuměl: „S těma od táty mám vztah úplně perfektní si myslím, to jsou zlatý děti oproti tamtům.“

Rozvod v dětství opravdu ovlivnil respondentku Annu (9; 22), a to v několika oblastech. Z důvodu stresu a potlačování emocí se začala potýkat s psychosomatickými problémy, trpěla nespavostí, psychickými problémy a úzkostmi. Ve škole se jí zhoršily známky, ztratila domova a kontakt s rodinou a nového partnera matky a jejího syna nikdy neměla ráda. Spousta problémů byla způsobena následnou péčí a sexuálním životem její matky, který pro ni byl s ohledem na žádný vztah jejich rodičů v dětství něčím naprosto novým. Protože si uvědomovala, že jde o něco intimního a matka jí to nikdy nevysvětlila, bylo jí z přílišné blízkosti dospělých zle: „Oni byli schopní si to rozdávat s otevřenýma dveřma, dělali bordel, a mě to prostě vzbudilo ... doted' si to pamatuju, jak se tam volizuju a další den jsem se mamky zeptala, co to jako bylo a ona mi řekla, že jí Pavel hladil. A já prostě jenom, věděla jsem, že to bylo něco jinýho ... Já pak 6 let každou noc usínala se sluchátkama, pohádkama, písničkama, protože jsem se bála, že je zase uslyším ... A takhle jsem nemohla jako malá spát, nebo jsem celou noc probrečela, že mi nejde spát, a pak jsem se bála že je uslyším znovu, pro mě prostě bylo trauma to, že je zase uslyším, usínala jsem s polštářem na hlavě, sháněla jsem si špunty do uší ... znepríjemňovalo se mi to čím dál víc ... pamatuju si doted'ka, jak jsem ležela v posteli, a prostě takovej traumatickej strach, a úplně taková beznaděj přišla, když se rozsvítilo na chodbě, že už jde Pavel nahoru, a to pro mě znamenalo utrpení, bolest, úzkost, a už jsem věděla, že prostě nebudu spát ... já jsem všechny tyhle pocity potlačila a pak se mi to začalo projevovat na těle, že jsem začala mít zdravotní problémy ... jsem byla hrozně zasekaná, trpěla jsem výtoky, zácpy, na záchodě jsem brečela ... (Ztratila jsem) Hodně kamarádů. Na určitý období sourozence ... Byla jsem úplně sama ... Určitý období jsem měla ty známky hrozně špatný ... bylo to převážně tou psychickou nepohodou doma ... i ta škola ve městě byla náročnější než ta škola na vesnici, takže to mohlo být i to ... Já jsem se snažila nevědomě naštvat mamku, aby si mě všímala. A tohle nefungovalo, a tak jsem si začala ubližovat ... Začala jsem být sebedestruktivní, polámaný nohy, do všeho jsem šla po hlavě

... oni se mnou byli každou chvíli v nemocnici, žejjo. Abych měla tu jejich pozornost.“ Jak bylo řečeno, doplněnou rodinu vnímala negativně a stejně jako předchozí respondenti si byla vědoma odlišnosti v chování matčina partnera k ní samé a k jeho synovi: „Pavla jsem vůbec nerespektovala, ten když mi něco řekl, tak to pro mě bylo jako by ani nemluvil, já jsem ho ignorovala ... (syn matčina partnera) mě pouštěl na jeho počítač na internet, ale jinak mi dělal naschvály, on je nebo byl takovej zmetek ... Když jsem byla malá, tak on vždycky něco provedl, hodil to na mě, Pavel nevěřil mně, ale svému synovi, protože jeho syn, žejjo, a mamka se vždycky musela postavit na stranu Pavla.“

Subkategorie č. 2: Dlouhodobý vliv rozvodu

Kódy:

- *Zdravotní problémy*
- *Problémy s navazováním partnerských vztahů*
- *Nedůvěra*
- *Žárlivost*
- *Nevěra*
- *Vztah nemusí vydržet*
- *Pozitivní/ negativní vzory z rodiny*
- *Podoba v rodině*
- *Být lepším rodičem*
- *Ochránit své vlastní děti*
- *Problém s přijmutím rodičovské role*
- *Vyvarovat se chybám rodičů*
- *Ponaučení*
- *Osamostatnění se*
- *Seberozvoj*
- *Rozvod rodičů neznamená rozvod vlastního manželství*
- *Obavy z vlastního rozvodu kvůli rozvodu rodičů*

Dlouhodobého vlivu rozvodu si na sobě všimli všichni respondenti. Může se zdát, že rozvod působí především negativně, ale není tomu tak. Všichni respondenti vnímají pokrok ve vlastním seberozvoji, ponaučili se z chyb rodičů a dávají si pozor v oblastech, ve kterých z jejich pohledu rodiče selhali. Kromě pozitivního ovlivnění většina respondentů vnímá také vliv negativní, a to nejčastěji v problémech souvisejících s partnerskými vztahy a zakládáním rodiny. Některým respondentům chybí funkční vzor partnerského vztahu. Spousta z nich

má za sebou několik partnerství nebo naopak téměř žádná, ale v dnešní době se dle autorky nejedná o žádnou abnormalitu, která by musela být nutně způsobena nefungujícím partnerstvím rodičů. Při analýze však bylo možné vyzorovat jistou spojitost mezi dlouhodobými partnerstvími rodičů a partnerství jejich dětí. Pokud dítě v rámci dospívání nezažilo ani u jednoho z rodičů dlouhodobě fungující partnerský vztah, má v dospělosti i ono samotné problémy s udržením či navázáním partnerství.

Respondentku Terezu (11; 24) rozvod dlouhodobě ovlivnil především pozitivně. Už v dětství se více osamostatnila, z problémů rodičů se ponaučila a při výběru partnera si dávala pozor na vlastnosti, které jí vadily v partnerství jejich rodičů. Mezi ty patřilo násilí, agresivita a kritizování. I přes negativní zkušenosti vidí budoucnost v založení vlastní rodiny. Negativní vlivy, které jí zasáhly, jsou žárlivost, nedůvěra a obava z rozpadu vlastního manželství: *„Jsem strašně žárlivá, protože nemám důvěru ... všechno se odvíjí asi od těch holek ... Já se bojím třeba toho, a vidím to i jakoby u svých rodičů, právě že se rozvedli, že spolu začali chodit hodně brzo ... A já se bojím, aby to tak taky nebylo, že když už jsme spolu tak dlouho ... že prostě potom, si pořídíme dítě, aby prostě nebyl stereotyp a nerozešli jsme se ... Já si třeba hrozně přeju mít jednou dítě ... a chtěla bych prostě být dobrou mámou.“* Kromě negativních vzorů z rodiny si také převzala pozitivní, a to především v manželství prarodičů. To může vysvětlovat skutečnost, že ve svém vlastním partnerovi respondentka vnímá pozitivní podobnost s prarodičem. Od matky převzala zmíněný cit pro rodinu: *„Jsem se snažila, aby to nebylo tak, jak u rodičů ... Můj Jakub je prostě celý můj děda ... Mamka dává hodně city najevo a já je taky dávám ... Prostě mi přijde, že mamka žije životem ... jen pro sestru a pro mě ... a že já takhle jednou budu žít taky.“*

Především pozitivní vliv rozvodu vnímá také respondent Samuel (12; 25). Stal se více odolným, zjistil, že ne každý vztah musí vydržet a vyvaruje se konfliktům a nedostatečné komunikaci. Některé prvky ze vztahu rodičů převzal do vlastních partnerství, ale většinou z nich se vyhýbá. Negativním vlivem může být nevěra z respondentovy strany, které se dle jeho názoru mohl dopustit snadněji právě kvůli nevěře jeho otce. a několik partnerských vztahů, se kterými nebyl spokojený. Respondentovi může chybět celkový funkční vzor partnerského vztahu, protože má za sebou již několik partnerství. U své bývalé partnerky si všiml pozitivní podoby se svou matkou: *„...že jsem si řekl: aha, takže může nastat situace, kdy nefunguje ta komunikace, kdy může být nějaký problém ... jsem to taky párkrát udělal (podvedl partnerku), to si myslím, že mohlo být z toho ... Vzal jsem si z toho jen útržky pozitivního modelu, že je hezký, když spolu lidi tráví čas, jezdí na dovolenou, dělají si spolu srandu,*

nebo že táta přinese nějakou maličkost domů, jo, tak to jo, ale celkově ten funkční model, to si nejsem jistěj úplně, to spíš ne ... Na bývalé hodně, ta je hodně podobná mojí mamce.“ Respondent nevnímá rozvod svých rodičů jako předpoklad toho, že se i jeho manželství rozvede. Do budoucna by rád založil rodinu a oženil se. Při výchově dětí by využíval podobné výchovy jako jeho rodiče.

Respondentka Nela (11; 21) je v partnerských vztazích ovlivněná manipulativním chováním svého otce, a i kvůli svému agresivnímu bratrovi má averzi k mužům. Tu neúčelově prohlubuje její matka, která se od rozvodu vyhýbá novým partnerstvím. Pro respondentku je těžké snést fyzický kontakt a vnímá, že by její důvěra k druhým lidem mohla být ovlivněná otcovou nevěrou. Otec je pro ni negativním vzorem partnera a přesto, že se vyhýbá mužům mu podobných se jí stalo, že byl její jediný partner otcovi podobný. Ze svých psychických problémů viní otce a příčinu vidí jak v jeho chování, tak v genetice. Vzor vnímá ve své matce, které by se chtěla podobat: *„U mě je nejhorší asi to, že díky mému otci a díky mému bratrovi mám vytvořenou vysokou averzi k mužům ... (Mamka vždycky) řekne, že by chlapa nechtěla ani za nic, čímž teda ve mně asi trochu podporuje, že nechci partnera ... od ní mám takový to, že nepotřebuju chlapa, abych si dokázala, že jsem dobrá ženská, že prostě dokážu, co chci i sama a nepotřebuju k tomu chlapa ... Já se velice vyhýbám chlapům, kteří jsou taková ti predátoři ... jako když jsem si našla přítele, co byl fakt hodně dominantní, to mě hrozně štválo, mě to prostě připomínalo fotra ... ten se mi pak začal absolutně hnusit.*“ Respondentka snaží na svém problému s muži pracovat, do budoucna by si přála navázat funkční partnerský vztah, ale nevidí vlastní budoucnost v založení rodiny: *„Já k dětem nemám velkej vztah a nechci je, protože tam je ta hrozba, že se mi narodí dítě s duševním onemocněním a vzhledem k mejm fyzickejm problémům... porod by u mě nebyl úplně nejrozumnější ... Nedokážu rozhodnout nad něčím životem jen protože já chci dítě.*“

V partnerských vztazích je ovlivněná také respondentka Anna (9; 22). S muži má podobné problémy jako předchozí respondentka, je pro ni těžce snesitelný dotek od opačného pohlaví a dle jejího názoru je jedním z důvodů její nevyřešení sexuality právě rozvod rodičů a nedostatek matčiny péče. Respondentka se cítí být omezena vlivy, které na ni měla výchova matky. Nedůvěřuje, je uzavřená, potýká se emočními problémy a má strach, že jí partner opustí. I nadále se potýká se zdravotními a psychickými problémy, se kterými se však snaží pracovat: *„Takhle začínaly ty moje problémy se sama sebou a s tou sexualitou, protože jsem k tomu neměla ten přístup správněj a hlavně mamka mě v tom držela hrozně pozadu oproti ostatním ... mamka řekla, že kluci jsou špatní a že prostě se nemám dávat hnedka*

zadarmo a někomu dávat pusy, tak já jsem všechny odmítala ... Ve mně je prostě to malý dítě, kterému chybí ta mateřská láska, a to je jeden z důvodů, proč se mi líbí ženy si myslím, protože já si pamatuju, že jsem vždy hledala autoritativní ženy, ve kterých jsem asi hledala, no určitý druh bezpečí, jistoty, té lásky, a občas prostě jsem i táhla ke starším ženám ... hledala jsem matku ... Já jsem s tatškou měla nejslabší vztah, když mi bylo těch 16/17, a to jsem se poprvé zamilovala do holky ... Nedostávala jsem tu lásku, a to si myslím že je věc, která mě doted' hrozně omezuje. Prostě pocit toho štěstí a toho být milovaná ... Nejsem schopná milovat. A nejsem schopná jakoby někoho k sobě pustit, protože vlastně pořádně nevím, co to ta láska je.“ Respondentka se obává vlastního rozvodu manželství víc kvůli tomu, že se její rodiče rozvedli. Pozitivním vlivem jsou pro ni zkušenosti a přesvědčení, že bude lepším rodičem. Zároveň díky rozvodu rodičů ví, že není dobré zůstat v nefungujícím vztahu a pro všechny členy rodiny je lepší partnerský vztah ukončit: „Díky tomu rozvodu budu lepším rodičem ... Kdybych nebyla šťastná, tak já bych toho chlapa nebo ženskou opustila. Protože ve chvíli, kdy nebudu šťastná já, tak nebudou šťastný ani ty děti.“ Při výběru partnera se vyhýbá vlastnostem, které jí nevyhovovaly u rodičů, má za sebou spíše nefunkční vztahy a chybí jí vzor partnerského vztahu: „Určitým stylem se budu vyvarovat tomu, abych si našla chlapa, jako je náš táta, ale zároveň nechci chlapa, jako je Pavel. Já bych chtěla něco mezi, protože jsem poznala dva mužský vzory v tomhle ... Budu si sakra vybírat, s kým budu mít děti ... U mě je dost problém to, že jsem ty nefunkční vztahy měla kvůli tomu, protože já jsem určitým stylem tak moc poškozená, že mi je hrozně těžký ten funkční vztah navázat...“

Respondent Honza (6; 29) kvůli rozvodu rodičů nechce uzavřít manželství ani mít děti. Potýká se s problémem přijetí vlastní rodičovské role a nechce, aby se jeho případné děti trápily stejně jako se trápil on. Z partnerství rodičů nepřevzal žádné pozitivní vzory, naopak se vyvaruje chybám své matky a její roli rodiče hodnotí negativně: „...nespěchám do manželství a nespěchám ani na děti. Protože vidím prostě, jak málo stačí k tomu, aby to nedopadlo ... A nechci prostě svý potencionální děti protáhnout tímhle samým ... vím prostě, jak je těžký mít děti a vychovat je a nejsem si jistej, že bych to zvládal, že bych to dělal dobře ... jsem si vzal spíš odstrašující model, z obou máminých vztahů. Do značné míry z máminýho chování.“ Respondent má dlouholetou partnerku, se kterou je spokojený a díky rozvodu rodičů získal spoustu zkušeností.

U respondenta Adama (9; 27) přetrvaly jeho zdravotní problémy. Noční pomočování vystřídal akutní chození na toaletu několikrát za hodinu: „Na záchod musím furt hrozně často, je to strašně otravný.“ S problémem se dosud nesmířil. Největší rozvodové ovlivnění vnímá

v dosavadním potlačování emocí, které narušují jeho partnerské vztahy. Od otce převzal postoj k partnerským vztahům, nemá problém s nevěrou a uvědomuje si, že je na světě spousta žen, ze kterých si může vybírat: „*Vlastně se kolikrát sám sebe ptám, co jako znamená milovat ... já to nevím ... Nejvíce, co mi dělá problém, že prostě mám postavenou tu zeď mezi sebou a okolím, kterou jako vnímám, zas jako na druhou stranu nemám zájem ji rozebírat ... Já mám model táty, že si člověk může vybírat. Protože těch lidí je spousta ... a to jsou dvě věci, který mě fakt jako hodně ovlivnili v tom všem...*“ Respondent má partnerku, se kterou není spokojen a zažil již několik partnerských vztahů. Uzavření manželství ani založení rodiny pro něj není nijak důležité. Při výběru partnerky se stejně jako předchozí respondenti vyhýbá chování, které měl možnost zažít i svých rodičů. Konkrétně se jedná o agresivitu, konflikty a hádky a sám respondent se snaží zůstat za všech okolností klidný. Dle jeho názoru matka neumí vychovávat, on sám se jí podobat nechce a v současné partnerce vidí podobnost s matkou, což může částečně vysvětlovat jeho nespokojenost ve vztahu: „*...snažím se být nevytáčívej, protože vím, jak to u nás vypadalo před rozvodem, takže se snažím být fakt extrémně klidnej ... Snažím se nehádat ... Já se trochu obávám toho, že je to... že se člověk dostává do té smyčky, jaká byla rodina jeho, tak takovou si udělá taky. Stejně jako moje maminka, tak přítelkyně je taková dost... neprůbojná? Bez nějaké sebedůvěry. Což si nemyslím, že by mě nějak lákalo k tomu pokračovat ... Nesnáším emoční vydírání ... Což ona zvládá perfektně.*“

6.4 HVO: Jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí?

Kategorie č. 5: Zhodnocení zkušenosti s rozvodem

Kódy:

- *Pozitivní zkušenost*
- *Negativní zkušenost*
- *Osamostatnění*
- *Rozvod mě udělal tím, kým jsem*
- *Zocelení*
- *Je dobře, že se rodiče rozvedli*
- *Rozvod mi ublížil*

Pátá kategorie předkládá vlastní hodnocení rozvodové zkušenosti respondenty a obecně tak odpovídá na hlavní výzkumnou otázku. Přestože všem informantům rozvod v dětství

ublížil, všichni kromě respondentky Terezy (11; 24) vnímají rozvod ve svém životě pozitivně. Negativní zkušenost je posílila a získali díky ní realističtější pohled na partnerské vztahy, které ne vždy musí fungovat a vydržet navěky. Pro respondenty se rozvod stal důležitou součástí života, díky které se mohli stát tím, kým jsou.

„Ten rozvod... myslím si, že mi to jako hodně ublížilo. Nemyslím v ten den, kdy mi to řekli, když jsem byla malá, ale celkově na psychiku, že jsem se hodně trápila kvůli tomu, jak se všechno změnilo. Ale teď jsem to překonala, беру to tak, jak to je, to jsem brala vždycky, ale rodiče se tak rozhodli, jsou takhle šťastní, jsem to brala, nechtěla jsem je omezovat, byla to jejich volba, já to chápu, respektuju, ale hrozně mi to ublížilo. To dětství, na tý zakladce, i na ty střední, ta střídavá péče, byla prostě na prd ... Nic z toho bych nevezala zpátky, protože bych tátovi nechtěla ublížit. Ani teďka bych to nevezala zpátky, i když jsem si prožila peklo, ale jakoby mám furt nutkání ukázat tátovi, že prostě ho mám hrozně ráda.“ (Tereza, 11; 24)

„Já jsem jako poměrně šťastná za ten rozvod, protože teď, když se zpětně koukneš, jak jsem mohla dopadnout, protože tam byla ta jasná manipulace ze strany otce, tak pro mě to asi bylo výhodnější ... Myslím si, že kdyby byl nablízku, tak by to udělalo naopak větší spoušť, než když jsem měla možnost ho vytěsnit ... možná bych teď měla trauma ještě hlubší ... a myslím si, že by mi naopak byli chlapi ještě odpornější třeba, a hlavně bych viděla mámu, jak je nešťastná pořád.“ (Nela, 11; 21)

„Ten rozvod byl rozumné vyústění situace, která tam byla. To, jak jsme žili, to prostě... nebylo dobrý, rodiče se furt hádali ... Získal jsem možnost dodělat školu. A že jsem takovej, jakej jsem.“ (Adam, 9; 27)

„Mě to jako nikdy nějak zpětně nemrzelo, protože prostě si myslím, že to tak bylo, se to stalo, a že prostě nějak to pomohlo utvořit tu moji osobnost, prostě jsem si tím prošel, a moji rodiče jsou dost rozdílní, nemyslím si, že by jim to spolu nějak dlouhodobě klapalo ... kdyby spolu zůstali, to by to asi nebylo dobrý pro nikoho ... Mám z toho určitě zkušenost a nastavení nějakého vzoru ... Ale to, jak se máma chovala, jak dělala rozdíly a jak i doteď nedokáže přiznat chybu, to mi prostě fakt ublížilo.“ (Honza, 6; 29)

„Když se na to ohlédnu celkově s výsledkama, tak to pro mě bylo lepší ... Podle mě, mě to hodně posunulo, zocelilo ... že jsem tím fakt hodně dozrál, i chápání, myslím si, že i ve vztazích ... Ten rozvod hrál roli nutnosti si uvědomit to, že mám nějakou odpovědnost i já za tu rodinu, řekl bych i nějaký zocelení toho, že mamka potřebuje pomoci v tomhleto, že je potřeba

si uvědomit sám, že některé vztahy třeba nemůže fungovat, že je lepší, když jdou pak ty lidi od sebe, protože se trápěj, a to je asi ta největší role.“ (Samuel, 12; 25)

„Vědomě ve svém věku a v tom postavení, kde jsem, tak to beru pozitivně, ale to dítě ve mně, to pozitivně nebere, nečekaně, protože je raněný, protože potřebuje vyléčit, ale já sama za sebe vědomě, prostě se to stalo, protože se to mělo stát, abych se já stala takovou, jaká jsem ... a to si myslím, že je nejdůležitější, a vlastně můžu za to děkovat. I když mám hrozně moc věcí, který mi furt hrozně ubližují a hrozně mi ten život komplikují, tak prostě se to mělo stát a já věřím tomu a cejtím, že všechno prostě bude dobré.“ (Anna, 9; 22)

7 SOUHR VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Kapitola souhrnně pojednává o výsledcích vyplývajících z interpretace dat. Prostřednictvím těchto výsledků odpovídá na dílčí výzkumné otázky, které byly stanoveny pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky: „*Jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí?*“

1) DVO1: Jakým způsobem probíhal rozvod rodičů pohledem dnes již mladých dospělých?

Pro všechny respondenty představoval rozvod rodičů bolestivý zásah do jejich dětského života. Většina z nich byla s rozvodem seznámena již před samotným soudním řízením, pouze 1 respondent nebyl svými rodiči o rozvodu informován. Přesto se nevyhnul smutku, který během rozvodu rodičů přepadal všechny dotazované, protože ve chvíli, kdy se jeho otec odstěhoval se zcela náhle setkal s absencí otce v rodině. To dokazuje, že pokud je dítě z rozhodování rodičů naprosto vynecháno, je sice chráněno před rozvodovými konflikty rodičů, ale po rozvodu je silně konfrontováno s neočekávanou změnou. Není totiž nijak připravené na odchod jednoho z rodičů, a proto je nečekanou absencí rodiče zaskočeno a zmateno. Proto je lepší s dětmi o rozvodu mluvit, zodpovídat jejich otázky, ujišťovat je o budoucnosti a nezatahovat je do vlastních sporů. Rodiče poloviny informantů tento postup dodrželi a snažili se své dítě vhodně ochránit. Druhá polovina rodičů své děti ovlivňovala nebo jim neposkytla žádné rozvodové informace a možnost se vyjádřit k možnostem porozvodové péče.

Konflikty v rodině před rozvodem nijak zvlášť neovlivnily reakce dětí na rozvod rodičů. Přestože byla většina respondentů přítomna rodičovských neshod, všichni z nich byli z rozpadu rodiny smutní.

Ve 4 případech probíhal rozvod rodičů pohledem dítěte nekonfliktně. Rodiče se většinou snažili co nejrychleji rozvést a ochránit své dítě před negativními rozvodovými vlivy. Těm byli vystaveni 2 informanti. Konkrétně 1 dotazovaný byl přítomen dvouletého rozvodového konfliktu mezi rodiči, do kterého byl zatahován, a prostřednictvím komunikace s rodiči také ovlivňován. Další respondentka sice nebyla do rozvodu přímo zatažena, ale rodiče se před ní o sobě navzájem zmiňovali negativně a snažili se ji získat na svou stranu. Obecně lze však říci, že většina rodičů se opravdu snažila dítě z rozvodu vynechat a ochránit ho a sama se nepouštěla do hádek a konfliktů.

Do rozhodování o následné péči byli zahrnuti 4 respondenti. 2 z nich měli možnost se přímo vyjádřit k tomu, s kterým rodičem chtějí po rozvodu žít a 2 sice nebyli přímo otázaní,

ale jejich preference následné péče vycházela z předchozího vztahu s rodičem. 4 respondenti tak zůstali v péči rodiče, se kterým chtěli žít. Zbylí 2 neměli během rozhodování o následné péči žádné slovo, rodiče se jich na jejich zájem neptali a konkrétně jejich matky považovaly za samozřejmé, že děti zůstanou s nimi. 2 informanti tak byli svěřeni do péče matky, se kterou si nepřáli žít a byli nuceni s ní žít až do období adolescence. 3 respondenti se během rozvodu setkali s odborníky, kteří se jich dotazovali na preference následné péče. Jelikož ale 1 respondentka chtěla zůstat s oběma rodiči, další informantka s otcem, ale za účelem ochrany své matky se před sociální pracovnící rozhodla pro péči matky a další dotazovaný byl i přes svůj zájem žít s otcem nejprve svěřen do péče matky, lze říci, že kontakt s odborníky respondentům nepřinesl žádné pozitivní výsledky.

Všichni respondenti se snažili během rozvodu rodičů zvládnout nátlak a stres, pochopit své rodiče a s celou situací se vypořádat dospěle. 4 informanti cítili potřebu chránit svého rodiče před neštěstím, čímž se však sami dostávali do vnitřních konfliktů a potýkali se s problémy, které by děti řešit neměly.

Rozvod rodičů tak probíhal z pohledu respondentů odlišně. Zatímco polovina respondentů zažila rozvod nekonfliktně a vztahy jejich rodičů se po rozvodu většinou zlepšily, druhá polovina respondentů byla průběhem rozvodu, rozpory mezi rodiči a případnou neinformovaností negativně ovlivněna.

2) DVO2: Jaká byla komunikace a následná péče o dítě v rodině pohledem dnes již mladých dospělých?

Respondenti žijící v péči rodiče, se kterým měli již před rozvodem dobrý vztah a se kterým chtěli žít se díky rozvodu začali cítit lépe. Podmínkou pro spokojenost respondentů však bylo nedoplnění rodiny rezidenčního rodiče. Pokud si rodič nenašel nového partnera, informanti v péči rodiče dlouhodobě prosperovali a díky ustání konfliktů mezi dospělými se pro ně stal rozvod pozitivním. To proběhlo u 2 dotazovaných, ze kterých byl 1 respondent spokojen i s kontaktem s druhým rodičem a jeho rodiče se stali přáteli. Další respondentka oproti předchozímu strádala po intenzivnějším a kvalitnějším kontaktu s otcem a komunikace mezi jejími rodiči byla i po rozvodu sice bezproblémová, ale převážně ignorující.

Jestliže byli respondenti konfrontováni s novou rodinou, jejich spokojenost v péči rodiče, se kterým měli jinak pozitivní vztah se zmenšovala. To zažila 1 respondentka, která se kvůli doplněné rodině trápila. S oběma rodiči byla i nadále v kontaktu, oba se jí věnovali a mezi sebou navzájem měli bezkonfliktní komunikaci.

Informanti, kteří byli svěřeni do péče rodiče, se kterým si nepřáli žít zažívali roky plné bolesti a strádání. To se stalo 2 respondentům. Protože si s rodičem, konkrétně s matkou, nerozuměli ani před rozvodem, jejich vztah se po rozvodu spíše zhoršil. Dotazovaní strádali po mateřské lásce i pozornosti a přáli si žít s druhým rodičem. Protože však jejich přání nebylo naplněno, byli nuceni se adaptovat na neprosperující výchovu svého rodiče a s negativními emocemi se vypořádávat po svém. Stejně jako nefungovala komunikace mezi zmíněnými respondenty a jejich matkami, stejně tak nebyla funkční mezi jejich rodiči.

1 dotazovaný byl po dvouletém sporu svěřen do péče rodiče se kterým si přál žít, ale v průběhu let si s tímto rodičem přestával rozumět. Jeho rodiče měli sice po rozvodu bezkonfliktní vztah, ale respondent si vytvářel méně či více vyhraněný postoj k oběma rodičům. Jeho nespokojenost tak nezměnila změna péče na střídavou, ale až vlastní osamostatnění se.

Z pohledu respondentů tak byla následná péče ve větší míře problematická než vyhovující. Jejich spokojenost ovlivnily mnohé faktory, zejména špatný vztah s rodičem či doplněnou rodinou. Pokud se však v péči jednoho z rodičů cítili špatně, ke zlepšení došlo až při jeho opuštění.

3) DVO3: Jakým způsobem ovlivnil rozvod rodičů dnes již mladé dospělé, a to v dětském i dospělém věku?

Protože se všichni respondenti během rozvodu potýkali s negativními emocemi, byli jím ovlivněni. Dále byli všichni informanti kromě 1 konfrontováni s novou rodinou svých rodičů, ke které většinou měli vyhraněný názor. S novým partnerem rodiče si téměř všichni nerozuměli, vnímali jeho odtažitost a rozdílnost v chování nimi samotnými a partnerovými dětmi. S těmi si v případě jedné sdílené domácnosti respondenti nerozuměli nebo s nimi neměli žádný vztah. Pokud se v rodině stal nějaký problém, všichni dotazovaní se cítili být bez ohledu na skutečnost z potíže obvinění, což posilovalo jejich negativní vztah k doplněné rodině.

Dotazovaní měli odlišný vztah ke svým novým nevlastním sourozencům. Odvíjel se především od individuality každého dítěte ale také od chování jejich rodičů. Pouze 1 respondentka je šťastná, že získala nové sourozence, zatímco ostatní s nimi mají buďto negativní nebo žádný vztah.

Polovinu respondentů rozvod rodičů ovlivnil psychosomaticky, kdy se jednalo o pomočování se, psychické problémy, nespavost, gynekologické potíže a ztloustnutí. S některými zmíněnými problémy se respondenti potýkají doposud. Velkým vlivem rozvodu byla ztráta domova, která postihla taktéž polovinu respondentů. Stejně jako v následné péči tak

i v novém domově se necítili dobře a bezpečně a postrádali lásku i pozornost. Následkem zmíněného strádání se potýkali se sociálními problémy, po rozvodu ztratili kamarády a bylo pro ně těžké navázat nová přátelství. 2 respondentkám se zhorši školní prospěch.

Jak již bylo zmíněno, 2 respondenti se díky rozvodu rodičů začali cítit lépe. Z toho se 1 informantovi zlepšil vztah s otcem, zatímco další respondentce naopak zhoršil. Jiný respondent byl po rozvodu zprvu také spokojenější a získal větší pozornost otce.

Nejvýznamnějším dlouhodobým vlivem rozvodu byl seberozvoj respondentů. Prostřednictvím zkušeností s rozvodem a následnou péčí se osamostatnili, dospěli a získali nový pohled na partnerské vztahy, díky kterému nevstupují do partnerství s nereálnými představami. Pokud by navíc ve vztahu nebyli spokojeni, nesetřávali by v něm a stejně jako jejich rodiče by ho ukončili.

Negativní dlouhodobé vlivy rozvodu rodičů lze zpozorovat v oblasti navazování a udržování partnerských vztahů. 2 dotazované mají averzi k mužům a jsou ovlivňovány postoji svých matek. 1 respondentka vnímá, že důsledkem rozvodu si je nejistá svou sexualitou. Jestliže respondenti ve své rodině zažili zradu či nevěru, jsou ke svému okolí ostražitější a nedůvěřiví. 2 informanti na nevěru nepohlížejí přímo negativně a sami byli své partnerce nevěrní. Nikdo z respondentů ze vztahů svých rodičů nezískal pozitivní vzor partnerství. Z toho důvodu pravděpodobně postrádají funkční model partnerského vztahu a ve svých vztazích jsou nespokojeni a nestabilní. Dlouhodobý partnerský vztah mají pouze 2 respondenti. Ponaučili se však z chyb vlastních rodičů a vyvarují se chování, které jim u rodičů a jejich partnerů přišlo neatraktivní.

Rozvod rodičů má vliv také na respondentův postoj k manželství. 1 respondent se k manželství vyjádřil negativně a 2 k němu mají neutrální názor. Jedná se o respondenty, jejichž rodič uzavřel manželství vícekrát a ani jednou v něm nesetřval.

Někteří respondenti se také z důvodu rozvodu rodičů a následné péče potýkají s problémy s přijutím vlastní rodičovské role. Tě se přímo straní 1 dotazovaný a další se k tématu vyjádřil neutrálně. 1 respondentka nevnímá výchovu dětí jako důležitou součást svého života. Ostatní informanti se těší na založení vlastní rodiny, vnímají, že můžou být díky rozvodu lepším rodičem a svou rodinou si pravděpodobně chtějí vynahradiť své strádání v dětství.

4) HVO: Jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí?

Z retrospektivního hlediska vnímají respondenti rozvod rodičů jako bolestnou zkušenost, která jim velice ovlivnila život, ale bez které by nemohli být tím, kým nyní jsou. Na rozvod

svých rodičů pohlížejí informanti zpětně především pozitivně, a to i přes veškerá negativa a problémy se kterými se museli během rozvodu i po něm vypořádat. Téměř všichni dotazovaní jsou navíc toho názoru, že by se bez rozvodu rodičů mohli potýkat s mnohem horšími problémy a vlivy než bez něj.

8 DISKUZE

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo prozkoumat, jak vnímají retrospektivně rozvod svých rodičů mladí dospělí, kterým se v dětství rozvedli rodiče. Téma výzkumu bylo zvoleno především z toho důvodu, že většina českých výzkumů se zabývá rozvodem rodičů buďto z pohledu samotných rodičů, nebo z pohledu jejich dětí, které nejsou dospělými jedinci. Protože mladí dospělí mívají většinou již vlastní zkušenosti s partnerskými vztahy a od rozvodu jejich rodičů v době, kdy byli dětmi, uplynulo již několik let, lze z jejich pohledu vyvodit odlišné závěry než z pohledu dítěte. Dalším důvodem pro zvolení zmíněného výzkumu byl zájem zjistit nová a případně potvrdit dosavadní zjištění týkající se dlouhodobého vlivu rozvodu rodičů na život mladého jedince. Spousta výzkumů se totiž zabývá krátkodobými důsledky rozvodu rodičů, ale ty dlouhodobé nejsou, především v českém prostředí, dostatečně zpracovány.

Téměř všichni respondenti, kteří se účastnili daného výzkumu, se shodli, že bez rozvodu rodičů by jejich vývoj mohl být z důvodu rodičovských hádek a konfliktů silně ohrožen. Zpětně tak pohlížejí na rozvod rodičů pozitivně, jelikož jim poskytl spoustu zkušeností a umožnil jim být tím, kým jsou. To potvrzuje výzkum Hetheringtonové (1993), která zjistila, že pokud dojde k ukončení konfliktu v rodině rozvodem, děti se cítí mnohem lépe, než pokud by nadále žili v nepříznivém prostředí. Hetheringtonová také zjistila, že pokud nějakým způsobem konflikt v rodině dítěte i po rozvodu pokračuje, děti mají více problémů, než kdyby zůstaly v konfliktní úplné rodině. Tento závěr lze těžko použít pro výzkum diplomové práce, jelikož dotazovaní nejsou schopni uvědomit si, jaký by byl jejich život, pokud by se rodiče nerozvedli. Přestože se jedná především o pouhé představy typu „co by, kdyby“, lze předpokládat, že v případě setrvání manželského svazku by 3 informanti měli šanci vyrůstat v lepším prostředí než po rozvodu rodičů. Důvodem by bylo působení rodiče, ke kterému dítě vzhlíželo, ale o jehož neustálou přítomnost rozvodem rodičů přišlo. Dalším důvodem by byla neexistence doplněné rodiny a její vliv.

Dle několika studií se děti, které zažívají v rodině menší konflikt rodičů, cítí lépe, pokud se jejich rodiče nerozvedou, než rozvedou (Booth, 1999). To dokazují příběhy 3 informantů výzkumu diplomové práce. Stejně jako uvedl Pickhardt (2011), rozvod pro dítě představuje masivní změnu v jeho životě.

Respondenti v dětství na rozvod rodičů nejčastěji reagovali smutkem a strachem. Někteří z nich byli zmatení, úzkostliví a depresivní, což zjistili již Hoyt et al. (1990) a Smith (2004). Stejně jako v jejich zjištěních, i ze zjištění tohoto výzkumu vyplývá, že se děti mladšího

školního věku rozvodem rodičů trápí, cítí se nejistě, a často ztrácí domov. Přestože je jeden dotazovaný na hraně mladšího a staršího školního věku, zažíval podobné pocity, jako ostatní respondenti a nesetkal se s hněvem, který bývá nejčastěji uváděn u reakcí dětí staršího školního věku (Hingstem, 1984). Informanti, kteří ke svým rodičům cítili hněv, tento pocit získali až po nějaké době, a to především z toho důvodu, že zjistili pravý důvod rozvodu.

Pokud byla s respondenty celá záležitost rozvodu rozebírána, snadněji se adaptovali na novou situaci a snažili se se svými pocity pracovat. Přestože se potýkali s bolestnými pocity, z důvodu informovanosti nebyli zmatení takovým způsobem, jako informanti, se kterými rozvod rodiče nijak nerozebírali. Stejně tomu je podle Teybera (2007), který však dodává, že většina rodičů se svými dětmi o rozvodu a jeho následcích nehovoří. K popisované situaci došlo v tomto výzkumu pouze ve 2 případech, zatímco ve zbylých 4 byli respondenti o rozvodu rodiči dostatečně informováni.

Z výzkumu vyplynula nová zjištění týkající se reakcí dítěte – jestliže se dítě během rozvodu rodičů potýká se silně negativními pocity, pro vlastní ochranu používá metodu vytěsnění vzpomínek a potlačení emocí. Tím se snaží vypořádat s nadměrným stresem, nátlakem a bolestí, kterou není s ohledem na věk dítěte a závažnost stresu schopné zpracovat.

Dle Montalvovy (1982) typologie postavení dítěte při i po rozvodu se 3 respondenti stali nástrojem pomsty rodičů. Rodiče o sobě navzájem před dítětem hovořili negativně a snažili se ovlivňovat mínění dítěte. 2 dotazovaní byli oběma rodiči o rozvodu dostatečně informováni a ujištění, že i po rozvodu je budou rodiče milovat a věnovat jim péči. 1 respondent, který byl svými rodiči ujišťován, po rozvodu získal dle zmíněné typologie roli partnera matky. 2 informanti byli z citového hlediska zanedbáváni a oběma jim chyběla mateřská láska, pozornost a péče.

Výsledky výzkumu potvrzují, že nejčastější porozvodovou péčí v České republice je výhradní péče matky. Ve všech případech bylo soudem, rodiči či samotným dítětem rozhodnuto, že dítě bude svěřeno do péče matky. Samotné rozhodnutí bylo v několika případech v přímém rozporu s touhou dítěte, které si ve skutečnosti přálo žít u otce. Kromě jednoho otce se všichni otcové podřídili a s výhradní péčí matky souhlasili. Otec, který nesouhlasil, spustil dvouletý konflikt o svěřeni dítěte do vlastní péče. Tím sice ohrozil vývoj dítěte, ale zároveň se postavil nejen za své zájmy, ale také za zájmy svého syna, který již od počátku rodičovských konfliktů chtěl žít se svým otcem.

V porozvodové péči rodič žádného respondenta nebránil dítěti v kontaktu s druhým rodičem. Tento výsledek je v rozporu se zjištěními z výzkumů Kressela (1985) a Ardittiho

(1992), dle kterých matky otcům zabraňují v kontaktu s jejich dítětem. Jako vysvětlení se nabízí odlišná charakteristika výzkumného vzorku – zatímco výzkumníci zkoumali zamezování kontaktů z pohledu otců, v tomto výzkumu se jedná o pohled dětí. Je tedy možné, že rodič respondenta zamezoval druhému rodiči v kontaktu s dítětem, aniž by o tom samotné dítě tušilo. Jako další vysvětlení se nabízí možnost, že v letech zmíněných výzkumů byly matky před otcí silně upřednostňovány, tudíž pro ně bylo snadnější odepírat mužům kontakt s jejich dětmi. Protože se v současnosti apeluje na rovnost obou rodičů před soudem a zamezování kontaktu s dítětem je protiprávní, matky v této oblasti nemají tolik možností, jako dříve.

Podle studie Snowa (2003) se až 50 % dětí po rozvodu rodičů stýká s otcem méně než dvakrát ročně. Ve výzkumu této práce byla zjištěna ztráta kontaktu s otcem pouze u 1 respondentky, a to až po několika letech. Ve 3 případech se respondenti naopak stýkají s otcem častěji než s matkou. Pokud by proběhlo rozšíření výzkumného vzorku, lze předpokládat, že by se výsledky mohly blížit zjištěním Snowa. Při výběru respondentů totiž proběhl kontakt s několika jedinci, kteří po rozvodu rodičů ztratili kontakt se svým otcem. Pro účel výzkumu však byli vybráni ti, kteří alespoň prvních pár let byli v kontaktu s oběma rodiči.

Podle Balharové a Šporcové (2002) má po rozvodu negativní vztah k jednomu z rodičů každé druhé dítě. Stejně tak je tomu v tomto výzkumu, kdy pouze 2 dotazovaní nevnímají jednoho z rodičů významně hůř než rodiče druhého.

Negativní postoj 1 respondentky ke střídavé péči podporuje názor Johnstona (1994), který vnímá střídavou péči jako nestabilní a zátěžovou. Stejně jako se zmiňuje Pavlát (2012b), i výsledky této práce dokazují, že péče o dítě, která se zdá být u soudu a před rozvodem rodičů nejlepší variantou, se může následně stát problematickou a pro dítě neprosperující.

Zjištění výzkumu diplomové práce v oblasti doplněné rodiny korespondují s Vágnerovou (2007b), podle které děti nové partnery rodičů tolerují, odmítají nebo nenávidí. Respondenti nové partnery svých rodičů převážně tolerovali, ve 2 případech je odmítali a v 1 případě byl nový partner dítětem nenáviděn. Respondent, který měl s novým partnerem rodiče kladný vztah s ním nesdílel domácnost. Podle Vágnerové (2007b) se při sdílení domácnosti s dětmi partnera dostávají děti do vzájemných konfliktů, což potvrzují i výsledky tohoto výzkumu. Pokud si dítě nerozumí s doplněnou rodinou, i přes svůj kladný vztah s rodičem v následné péči trpí.

Výzkumem se potvrzuje, že děti následkem rozvodu rodičů ztrácí bezpečné zázemí, jistotu a důvěru (Matoušek, 2005). Tato ztráta proběhla u 4 respondentů, kteří nebyli v následné péči spokojeni. Zároveň se potvrdilo vyjádření Špañhelové (2012), podle které se dítě

následkem stresu potýká s psychosomatickými problémy. S těmi se potýkali 3 respondenti. 2 z nich potlačovali své emoce a vnitřně velice trpěli. Jelikož respondenti silně strádali a byli pod velkým stresem, jejich tělo se snažilo upozornit na vnitřní problémy nemocemi a potížemi a tím psychiku dítěte chránit. Protože se však s respondenty na těchto potížích nijak nepracovalo, není překvapivé, že si své problémy přenesli do dospělosti.

2 respondentkám se následkem rozvodu a stěhování zhoršil školní prospěch, což potvrzuje studii Matějčka a Dytrycha (1999). U 1 informantky se však jednalo především o rozvodovou změnu, která spočívala v přechodu na novou školu. V případech, kdy respondenti během rozvodu měli vlastní sourozence se potvrdilo, že následkem rozvodu může dojít ke zhoršení sourozeneckého vztahu (Špaňhelová, 2012).

Respondenti, kteří se zúčastnili výzkumu, se během svého života nedostali do konfliktu se zákonem, nepožívali drogy, nezačali předčasně žít sexuální život a celkově se jim nezhoršilo chování. Tím se zamítá názor Špaňhelové (2012), podle které se objevuje u dětí z rozvedených rodin vysoké riziko problémového chování.

Při zkoumání dlouhodobého vlivu rozvodu se potvrdilo, že rozvod rodičů a následná péče může mít vliv při navazování a udržování partnerských vztahů. O těchto problémech se zmiňují studie Fagana a Churchilla (2012), Mc Leoda (1991) a Wallersteinové (2000). Konkrétně se jedná o nedůvěru, žárlivost a absenci vzoru funkčního partnerského vztahu. Také se výzkumem potvrdil vlastní předpoklad uvedený v teoretické části, že se děti v dospělosti vyvarují chybám svých rodičů a že nechtějí dopadnout jako jejich rodiče. Při výběru partnera se vyhýbají vlastnostem a chování, které jim připomíná problémy rodičů. Zároveň se potvrdilo, že si některé děti hledají nevědomky partnera podle svého rodiče. Ve výzkumu 1 respondent vnímal pozitivní podobu své partnerky se svou matkou a 1 respondentka pozitivní podobu svého partnera se svým prarodičem. Negativní podobu s rodičem zažili 2 respondenti, kteří s partnerem, který se rodiči podobal, nebyli nikdy spokojeni.

Stejně jako zjistila Horská a Lacinová (2014) a Cui, Fincham a Durtschi (2011), i v tomto výzkumu se potvrdilo, že mladí dospělí z rozvedených rodin mají k rozvodům pozitivní postoj, pravděpodobně pozitivnější než lidé z úplných rodin. Výsledky práce v oblasti představ o vlastní rodině korespondují s výsledky Šulové (2017), která zjistila, že většina respondentů by ráda založila vlastní rodinu. Ve výzkumu této práce se pouze 1 respondent vyjádřil silně negativně k uzavření manželství a výchově vlastních dětí a 2 respondenti vnímali manželství jako nedůležité. Negativní postoj k manželství u mladých dospělých z rozvedených rodin

předložil například Fagan a Churchill (2012). Ti se také zmínili o možném konfliktu s přijmutím rodičovské role, který lze vyzorovat u již zmíněného 1 respondenta.

Podle Amata (1991) se jedinci z rozvedených rodin často stanou svým partnerům nevěrní. Mezi respondenty tohoto výzkumu byli 3 respondenti během svého partnerství alespoň jednou svému protějšku nevěrní. Druhá polovina respondentů se nevěře straní, což popsala ve své práci Dubová (2014).

Protože mají doposud pouze 2 respondenti stabilní dlouhodobý vztah, lze předpokládat, že platí tvrzení Cuie, Finchama a Durschiho (2011) týkající se nestability mladých dospělých z rozvedených rodin ve vlastních partnerských vztazích. Respondenti, kteří jsou se svým partnerem dlouhodobě spokojeni, v dětství zažili alespoň jedno partnerství rodiče, které bylo úspěšné. Naopak respondenti, kteří vyrůstali v obklopení nefunkčních vztahů a kteří neměli možnost získat vzor funkčního vztahu jsou ve vztazích nestabilní a po nějaké době je většinou ukončují. Je tedy možné, že nedostatek zkušeností s funkčním partnerským vztahem ovlivňuje stálost a výdrž partnerství respondenta.

Dále byly prokázány dlouhodobé emoční problémy mladých dospělých z rozvedených rodin. Wallersteinová a Blakeslee (1996) uvedly, že se muži z rozvedených rodin potýkají s problémy s projevováním a uvědomováním si vlastních emocí. Tuto potíž lze silně zaznamenat u 1 respondenta. Dle výzkumu Bonkowské (1989) se děti dlouhodobí cítí zodpovědné za pocity a štěstí svého rodiče. To bylo prokázáno i v tomto výzkumu, ve kterém několik respondentů vyjadřovalo lítost ke svému rodiči a potřebu ho chránit.

Dle Fagana a Churchilla (2012) jsou jedinci z rozvedených rodin méně schopní řešit problémy, což je v rozporu se zjištěním tohoto výzkumu. Respondenti se naopak ponaučili z chyb svých rodičů, snaží se při hádkách zůstat klidní, nevyvolávat konflikty a dávají si pozor na komunikaci.

Výzkumem se nepotvrdilo, že by se jedinci z rozvedených rodin v dospělém životě dopouštěli delikventního či problematického chování. Stejně tak nebyla potvrzena snížená míra ekonomické prosperity, kterou zmiňoval v souvislosti s mladými dospělými z rozvedených rodin Amato a Keith (1991) a Hetheringtonová (2003).

Dle zjištění Burnse a Dunlopa (1999) přetrvává v pocitech dítěte hněv na rodiče, který rozvod způsobil, až do dospělosti. Ve výzkumu diplomové práce přetrval hněv pouze u 1 respondentky. Studii lze doplnit zjištěním, že informanti, kteří vyrůstali v péči rodiče,

se kterým si nerozuměli a u kterého se trápili, pociťují hněv ke zmíněnému rodiči rovněž doposud.

Zajímavé je, že důvodem rozvodu rodičů všech respondentů byla nevěra. Vzhledem k tomu, že rozvod nebyl zkoumán pohledem partnerů, nelze říci, zda byla nevěra příčinou či následkem manželských konfliktů.

Výsledky vyplývající z výzkumného šetření potvrzují dosavadní zjištění týkající se dětí a mladých dospělých z rozvedených rodin a zároveň obohacují o nové poznatky v emočním strádání dítěte. Diplomová práce i její výsledky mohou posloužit pro práci s rozvádějícími rodiči a pro získání pohledu na strasti dítěte v rozvádějící se rodině. Zjištění předkládají pozitivní pohled mladých dospělých na rozvod v jejich životě, ale ukazují i jeho bolestnou stránku. Zároveň upozorňují na vliv porozvodové péče, která i přes prvotní působení u soudu může později dítě silně zasáhnout. Výsledky dokazují, že je nutné změnit systém rozvodu, apelovat na nejlepší zájem dítěte a pomáhat rodičům vyrovnat se s nelehkou situací bez negativního ovlivňování jejich dítěte.

Výzkum by bylo vhodné rozšířit o daleko více respondentů a zobecnit tak jeho výsledky. Přínosné by také bylo doplnit výzkum o pohled rozvedených rodičů. To by poskytlo ucelený pohled na pocity a problémy rozvádějící se rodiny. 2 informanti se sami vyjádřili k vhodnosti rozšíření výzkumu o rozhovory svých vlastních rodičů, kteří by dle jejich názoru se zapojením do výzkumu souhlasili.

8.1 Limity výzkumu

Největším limitem práce je malý rozsah výzkumného vzorku, který byl ovlivněn prostředím výzkumníka. Jelikož byli respondenti vybíráni záměrným výběrem a většina z nich patřila do sociální bubliny výzkumníka, jednalo se především o jedince, kteří v aktuální životní fázi prosperují, nepotýkají se s problémy se zákonem a mají minimálně středoškolské vzdělání s maturitní zkouškou. Chybělo tak vyjádření jedinců, kteří jsou ve svém životě naopak méně prosperující, s nižším stupněm vzdělání, závislostí na návykových látkách apod. S limitem výzkumu by bylo vhodné pracovat v rámci rozšíření počtu respondentů o zmíněné jedince, stanovit rozsah výzkumného vzorku na mnohem větší, a především vybírat respondenty sice se stanovenými podmínkami, ale náhodně. Tím by byly zároveň výsledky výzkumu přenositelnější na výzkumný soubor a použitelnější při práci s dětmi z rozvedených rodin v rámci celé společnosti.

ZÁVĚR

Diplomová práce pojednává o dnes velice diskutovaném tématu rozvodů, avšak z dosud nedostatečně zpracovaného pohledu dětí z rozvedených rodin. V teoretické části poskytuje ucelený přehled o rozvodu, rozvodových záležitostech rodičů, typech porozvodové péče, roli dítěte v rozvodu, jeho nejčastějších reakcích na rozvod a o rozvodových vlivech. Ve výzkumné části zjišťuje, jak vnímají rozvod svých rodičů dnes již mladí dospělí, jakým způsobem rozvod rodičů probíhal, jaká byla komunikace v rodině a následná péče o dítě. Dále se zabývá krátkodobým i dlouhodobým vlivem rozvodu rodičů v životě dítěte. Základní metodou kvalitativního výzkumu je polostrukturovaný rozhovor s mladými dospělými z rozvedených rodin.

Vzhledem k rozsahu výzkumného vzorku nelze použít zjištění z výzkumné části na celou populaci rozvedených dětí, ale lze předpokládat, že pocity, se kterými se děti při rozvodu i po něm setkávají a které byly uvedené jak v této práci, tak v dříve provedených výzkumech, pravděpodobně postihují téměř každé dítě procházející si rozvodem rodičů. Při hlubším zkoumání by se dalo na rozvod rodičů u téměř všech respondentů pohlížet jako na traumatický zážitek, se kterým se museli po nějakou dobu prostřednictvím několika způsobů vyrovnávat. Stejně jako člověk, i charakter rozvodu a rodiny je vysoce individuální, a proto je těžké odhadnout, jakou roli bude mít rozvod rodičů v životě konkrétního dítěte. Díky zjištěním lze však odhalit jisté zákonitosti, které napovídají, že v případě závažného psychického strádání dítěte může být dítě rozvodem ovlivněno i v dospělém životě. I přes uvedený limit se lze domnívat, že byl cíl práce naplněn.

Velice pozitivním zjištěním je skutečnost, že mladí dospělí považují zkušenosti s rozvodem rodičů za přínosné. Poučují se díky nim z chyb vlastních rodičů, a i přes bolest, kterou prožívali, vnímají, že nebýt rozvodu, nejsou tím, kým nyní jsou. To znamená, že na sebe většina mladých dospělých pohlíží pozitivně a že jim rozvodová zkušenost dopomohla k vyšší míře odolnosti, samostatnosti a seberozvoji. Pro některé z nich rozvod také znamenal zamezení negativních vlivů jednoho z rodičů a získání příležitosti k osobnostnímu růstu. Rozvod rodičů tedy nutně nemusí znamenat negativní a dlouhodobý zásah do života dítěte. To však závisí především na chování rodičů, jejich vzájemné spolupráci, informování dítěte a jeho individuality.

Jak bylo předpokládáno, v případě zkoumání vlivu rozvodu na dítě je nutné vnímat také vlivy následné péče. Tyto dvě oblasti od sebe nelze oddělovat, protože jsou v silné návaznosti

a jedna z nich spouští tu druhou. Existuje spousta případů, kdy je dítě svěřeno do péče rodiče, u kterého neprosperuje. Soud i rodiče rozhodují proti zájmu samotného dítěte, které je mnohdy následnou péčí mnohem více poznamenáno než samotným rozvodem. Přestože dítě může chtít žít s jedním z rodičů, po rozvodu se může střetnout s realitou, při které zjistí, že mu u rodiče není tak dobře, jak předpokládalo. V takovýchto případech a i dalších, kdy je dítě u rodiče nespokojené, je nutné, aby se rodiče naučili navzájem spolupracovat, a i přes hlasitost vlastního ega poskytli dítěti za účelem jeho nejlepšího zájmu možnost změnit péči. Bohužel je pro rodiče opravdu těžké se dítěte vzdát, čímž zapomínají na jeho vlastní zájem. Zjištění z práce však silně vybízí k tomu, aby byla dětem poskytnuta větší moc při rozhodování se o vlastní péči a aby měly děti možnost prožít své dětství bez negativních vlivů svého rodiče. Jak říká Zdeněk Matějček: *„Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči“* (1992).

Protože diplomová práce nenahlíží na rozvod jako na negativní jev, ale zkoumá ho subjektivně dle zkušeností respondentů, poukazuje na skutečnost, že v některých případech, kdy je rodina disharmonická a svou atmosférou záporně ovlivňuje život dítěte, je rozvod i pro dítě nejlepším možným řešením.

Závěrem lze říci, že účast respondentů ve výzkumném šetření přinesla pozitivní ohlasy. Někteří respondenti se po rozhovoru ozývali s tím, že si uvědomili, jak moc mají oba rodiče rádi. Jedné respondentce dokonce rozhovor dopomohl k pročištění vztahu s matkou, které se o výzkumu zmínila. Jelikož neměla odpovědi na určité otázky, které jí byly při rozhovoru kladeny, zeptala se matky, se kterou nemá příliš pozitivní vztah. Díky tomu mezi matkou a dcerou proběhla velice intenzivní konverzace, během které se spousta věcí vyjasnila a vztah matky a dcery nabral lepšího směru.

A úplným závěrem slova jedné z respondentek: *„Když to vezmu z hlediska, čím jsem si procházela v tom období, tak to bylo velice negativní, bylo to velice nepříjemný, neuvěřitelně mě to poškodilo. Ale pořád, do budoucna, udělalo mě to takovou, jaká jsem.“*

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje:

- DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ, 2007. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Sociologické studie/Sociological studies., 07:7. ISBN 978-80-7330-124-8.
- BAKALÁŘ, Eduard a kol, 2006. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1089-2.
- BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel a Markéta NOVÁKOVÁ, 1996. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-157-3.
- GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA, 2009. *Rodinná terapie: Systematické a narativní přístupy*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2390-7.
- GARDNER, Richard Alan, 2006. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 80-85529-22-X.
- JANOŠOVÁ, Pavlína, 2008. *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2248-9.
- KRAUS, Blahoslav, 2018. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-731-5004-2.
- MÁROVÁ, Zdeňka, RADVANOVÁ, Senta a Zdeněk MATĚJČEK, 1977. *Výchova dětí v neúplné rodině*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-504-77.
- MARÁDOVÁ, Eva, 2000. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl I*. 2. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-712-X.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum. ISBN 08-011-86.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: H+H. ISBN 80-85467-53-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-897-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-19-9.

- MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2015. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0968-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, ed., 2017. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1242-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, Ladislav CSÉMY a Jakub MAREK, 2011. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0041-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed., 2005. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-736-7002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois a Jana KOLÁČKOVÁ, ed, 2013. *Encyklopedie sociální práce: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.
- NOVÁK, Tomáš, 2013. *Strídavá péče o dítě*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0342-1.
- NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ, 2007. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4714-493.
- PILER, Petr, 2010. *Divorce as phenomenon of modernity: theory and research*. London: Edmund Press. ISBN 978-0-9564748-1-0.
- PLÁŇAVA, Ivo, 2000. *Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7106-292-8.
- PLÁŇAVA, Ivo, 2009. *Rozvod*. In: BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*, 2009. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-470-0.
- POUPĚTOVÁ, Šárka, 2009. *Netrapte se po rozvodu: právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2046-3.
- REICHEL, Jiří, 2004. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-80-7.
- SMITH, Heather, 2004. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-906-2.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
- TEYBER, Edward, 2007. *Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů. ISBN 978-80-7255-163-7.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2007a. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2007b. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

Elektronické zdroje:

AMATO, Paul R. a Bruce KEITH, 1991. Parental Divorce and Adult Well-Being: A Meta-Analysis. In: *Děti v rodičovských soudních sporech* [online]. *Journal of Marriage and Family*. **53** (1). 43-58 [cit. 12.3.2020]. Dostupné z:

<https://is.muni.cz/th/lv73c/disertace2007.pdf>

BARVÍKOVÁ, Jana, 2017. Cochemská praxe. In: *Šance dětem* [online]. 20. 11. [cit. 24.1.2020]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnimpostizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/cochemska-praxe.shtml#cochemskapraxe-v-ceske-republice>

BARRON, Lisa, 2010. *Divorce and its effects on the development of children* [online]. Iowa. Graduate research papers. University of Northern Iowa [cit. 12.12.2019]. Dostupné z:

<https://scholarworks.uni.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1134&context=grp>

BONKOWSKI, Sara, 1989. Lingering sadness. Young adult's responde to parental divorce. In: *Děti v rodičovských soudních sporech* [online]. *Social Casework*. **70**. 219-223 [cit. 12.3.2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lv73c/disertace2007.pdf>

Cochemská praxe, 2016 [online]. [cit. 24.1.2020]. Dostupné z: <http://www.cochem.pro/>

CUI, Ming, FINCHAM, Frank D. and Jared A. DURTSCHI, 2011. The effect of parental divorce on young adult's romantic relationship dissolution: What makes a difference? *Personal Relationships* [online]. **18** (2011). 410-426 [cit. 9.12.2019]. Dostupné z Wiley Online Library. DOI: 10.1111/j.1475-6811.2010.01306.x

ČSÚ, 2019. *Vývoj obyvatelstva České republiky 2018* [online]. ČSÚ, zveřejněno dne: 3. 10. [cit. 19.1.2020]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2018>

ČSÚ, 2019. *Demografická příručka 2018* [online]. ČSÚ, zveřejněno dne: 22. 11. [cit. 20.1.2020]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka>

FAGAN, Patrick a Aaron CHURCHILL, 2012. *The effects of divorce on children* [online]. MarriResearch [cit. 7.3.2020]. Dostupné z: <https://www.frc.org/EF/EF12A22.pdf>

- HENYŠ, Jaromír, 1998. Novela zákona o rodině přináší významné změny. *Hospodářské noviny* [online]. 5. 8. 1998. [cit. 18.1.2020]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-957460-novela-zakona-o-rodine-prinasi-vyznamne-zmeny>
- HETHERINGTONOVÁ, Mavis, 2003. Intimate pathways. Changing patterns in close personal relationships across time. In: *Děti v rodičovských soudních sporech* [online]. *Family Relations*. **52**. 318-331. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lv73c/disertace2007.pdf>
- HORSKÁ, Eliška a Lenka LACINOVÁ, 2014. Postoje k rozvodu u mladých dospělých: souvislost s rodičovským konfliktem, kooperací a vztahem k otci [online]. *Československá psychologie*. **59** (2). 105-114 [cit. 9.12.2019]. Dostupné z ResearchGate: <https://www.researchgate.net/publication/279442057>
- KAUFNEROVÁ, Lucie, ŠPAŇHELOVÁ, Ilona a Romana LUŽNÁ, 2010. Střídavá péče pod pokličkou. In: *AZrodina* [online]. 12.10. [cit. 12.2.2020]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/4051-stridava-pece-pod-poklickou>
- Kde jsi táto?* 2012 [online]. [cit. 17.1.2020]. Dostupné z: <http://www.kdejsitato.cz/index.html>
- KUTNAROVÁ, Karolína, 2018. Formy péče o děti. In: *Advokátní kancelář Kutnar a Kutnarová* [online]. 19.2. [cit. 14.2.2020]. Dostupné z: https://www.akkk-roznov.cz/clanek/formy-pece-o-deti_8
- LABUSOVÁ, Eva, 2007. Děti do kufru aneb o střídavé výchově. In: *AZrodina* [online]. 2. 11. [cit. 12.2.2020]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/1900-deti-do-kufru-aneb-o-stridave-vychove>
- MCLEOD, J, 1991. Childhood parental loss and adult depression. In: *Děti v rodičovských soudních sporech* [online]. *Journal of Health and Social Behavior*. **32**. 202-220 [cit. 13.2.2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lv73c/disertace2007.pdf>
- Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2004. *Statistický přehled soudních agend, druhá část* [online]. [cit. 28.1.2020]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2012. *Statistická ročenka 2011* [online]. [cit. 28.1.2020]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016. *Statistický přehled soudních agend, druhá část* [online]. [cit. 28.1.2020]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- NETOLICKÁ, Romana, 2018. Dítě má právo na lásku. *Chrudimský deník. Týdeník Chrudimsko* [online]. **2**. [cit. 15.4.2020]. Dostupné z: <http://poradnapardubice.cz/data/uploads/tydenik-chrudimsko.pdf>

- PALONCYOVÁ, Jana a Anna ŠŤASTNÁ, 2011. První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. **12** (2). 17.29, Dostupné z: <https://docplayer.cz/15161543-Prvni-partnerska-souziti-ceskych-zen-a-muzu-a-rostouci-vyznam-kohabitaci-1-anna-stastna-jana-paloncyova.html>
- PAVLÁT, Josef, 2007. *Děti v rodičovských soudních sporech*. Brno. Disertační práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/124344/fss_d_a2/disertace2007.pdf
- PAVLÁT, Josef, 2011. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti [online]. *Česká a slovenská psychiatrie*. **107** (5). 297-300. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2011_5_297_300.pdf
- PAVLÁT, Josef, 2012a. Děti po rozvodu svých rodičů [online]. *Československá psychologie*. **56** (3). 221-231. Dostupné z Digitální knihovny Akademie věd ČR: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:16d91c90-4ca0-4d3e-be25-a228a87f107e?article=uuid:59e0d624-4c29-411b-97d1-6b6b9e60659e>
- PAVLÁT, Josef, 2012b. Porozvodové uspořádání [online]. *Česká a slovenská psychiatrie*. **108** (2). 88-92. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2012_2_88_92.pdf
- PICKHARDT, Carl, 2011. The impact of Divorce on Young Children and Adolescents. In: *Psychology Today* [online]. New York: Sussex Directories, 19.12. [cit. 9.12.2019]. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/surviving-your-childs-adolescence/201112/the-impact-divorce-young-children-and-adolescents>
- PROKOPOVÁ, Pavlína, 2016. *Znevýhodnění otců při posuzování výchovné způsobilosti rodičů*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/lx2hx/Bakalarska_prace.pdf
- ROGALEWICZOVÁ, Romana a Martina Cirbusová. 2015. *Cochemská praxe v České republice: Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí*. Brno 14.-15. května 2015. Tribun EU. ISBN 978-80-263-0999-4.
- SPOUSTOVÁ, Ivana, 2017. Střídavá péče – pro, proti a proč? In: *Šance dětem* [online]. 21.9. [cit. 28.1.2020]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/stridava-pece-pro-proti-a-proc-217.html>
- STOLETÍ STATISTIKY, 2019. *Sňatky a rozvody* [online]. ČSÚ, zveřejněno dne 7. 1. [cit. 19.1.2020]. Dostupné z: <https://www.stoletistatistiky.cz/snatky-a-rozvody/>

- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2005. Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa. In: *AZrodina* [online]. [cit. 12.2.2020]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/1699-stridava-pece-o-deti-po-rozvodu-ocima-psychologa>
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2012. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. In: *Šance dětem* [online]. 3.4. [cit. 5.3.2020]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/vliv-rozvodu-na-dusi-a-chovani-ditete-38.html>
- TOMEŠOVÁ, Jana, 2017. Společná péče o nezletilé děti. In: *Právní prostor* [online]. 22.1. [cit. 28.1.2020]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/spolecna-pece-o-nezletile-dite>
- ÚLEHLOVÁ, Simona, 2019. *Cochemský model v aplikační praxi českých soudů*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova.
- WALLERSTEINOVÁ, Judith a Sandra BLAKESLEE, 1996. *Second chances. Men, women and children decade after divorce*. In: *Děti v rodičovských soudních sporech* [online]. New York: Mariner [cit. 12.3.2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lv73c/disertace2007.pdf>
- ZEMAN, Miroslav, 2014. Z historie rozvodů v České republice. In: *Profi Právník* [online]. 2. 4. [cit. 19.1.2020]. Dostupné z: <https://www.profipravnik.cz/p/z-historie-rozvodu-v-ceske-republice-1119.html>
- ZVELEBILOVÁ, Lucie, 2015. *Specifika sociální práce s rodinou v rozvodu z pohledu sociálně právní ochrany dětí*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

Zákony:

- Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 53.
- Zákon č. 91 ze dne 30. dubna 1998, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, částka 34.
- Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33.
- Zákon č. 292 ze dne 12. září 2013 o zvláštních řízeních soudních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2013, částka 112.

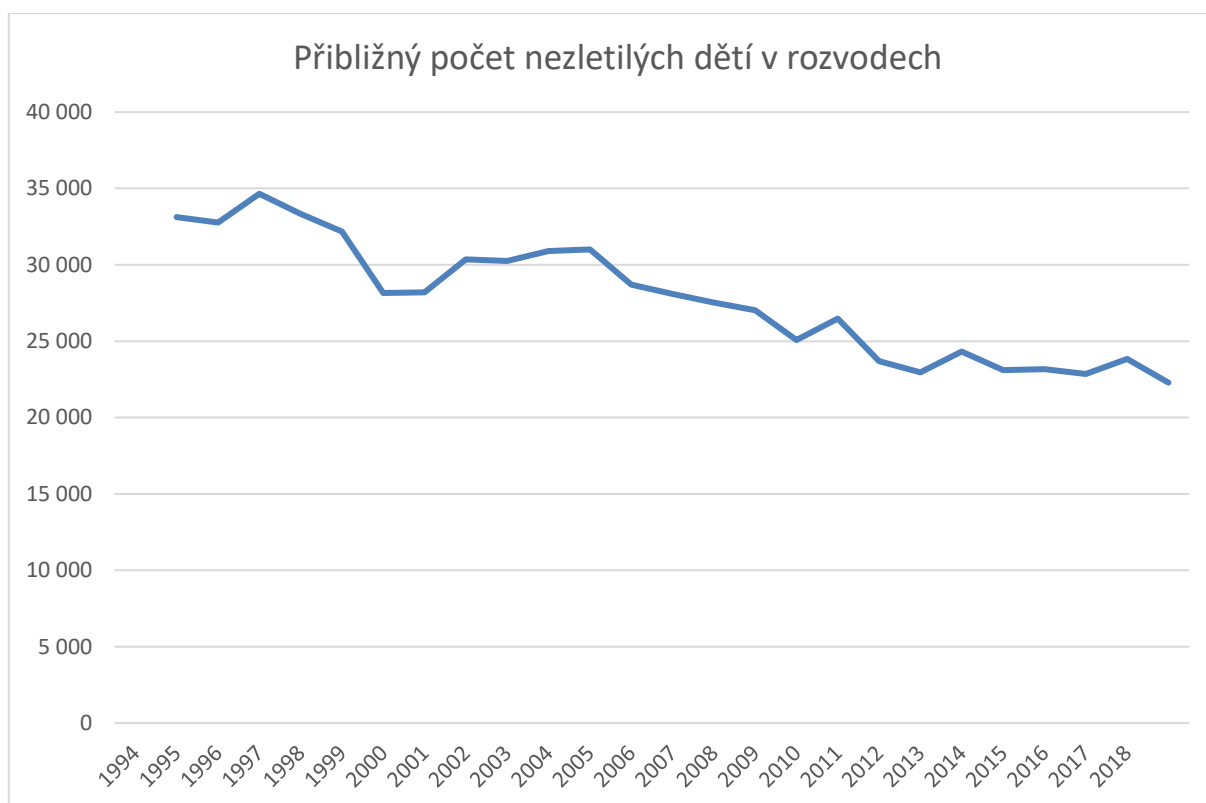
PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Vývoj počtu nezletilých dětí v rozvodech svých rodičů, 1994–2018	105
Příloha č. 2: Děti narozené v manželství a mimo manželství, 1983–2011	107
Příloha č. 3: Důvody rozvodů uváděné rozvádějícími u soudních řízení	108
Příloha č. 4: Charakteristika případu – TEREZA	110
Příloha č. 5: Charakteristika případu – NELA	112
Příloha č. 6: Charakteristika případu – ADAM	114
Příloha č. 7: Charakteristika případu – HONZA	117
Příloha č. 8: Charakteristika případu – SAMUEL	119
Příloha č. 9: Charakteristika případu – ANNA	122
Příloha č. 10: Krátký úryvek z jednoho přepsaného rozhovoru (Anna)	126

Příloha č. 1: Vývoj počtu nezletilých dětí v rozvodech svých rodičů, 1994–2018 (Století statistiky, 2019; Český statistický úřad, 2019. *Vývoj obyvatelstva České republiky 2018*, s. 17 a 25)

Rok	Rozvody podle počtu nezletilých dětí						Počet rozvodů	Přibližný počet dětí v rozvodech
	0	1	2	3	4	5+		
1994	8 650	12902	8124	1091	146	26	30 939	33 115
1995	9027	12880	8003	1046	144	35	31 135	32 775
1996	9675	13690	8504	1056	154	34	33 113	34 652
1997	9862	13274	8144	1006	144	35	32 465	33 331
1998	10727	12607	7802	994	183	50	32 363	32 175
1999	9480	8199	5248	632	80	18	23 657	28 151
2000	10637	11084	7015	813	127	28	29 704	28 201
2001	11037	11940	7586	868	121	34	31 586	30 362
2002	11346	11756	7667	833	122	34	31 758	30 247
2003	12119	11748	7929	853	132	43	32 824	30 908
2004	12255	11802	7993	855	126	29	33 060	31 002
2005	12078	10872	7376	808	115	39	31 288	28 703
2006	12412	11004	7085	774	98	42	31 415	28 098
2007	12721	10345	7189	726	114	34	31 129	27 532
2008	13104	10358	6989	729	95	25	31 300	27 028
2009	12282	9533	6538	665	91	24	29 133	25 070
2010	13143	9853	6903	745	112	27	30 783	26 477
2011	12282	8948	6074	673	95	41	28 113	23 700
2012	11213	8292	6146	651	70	30	26 402	22 967
2013	11974	8591	6436	751	107	36	27 895	24 324
2014	11557	8265	6133	683	104	22	26 764	23 106
2015	11090	7830	6310	720	100	33	26 083	23 170
2016	10270	7523	6415	683	79	26	24 996	22 857
2017	10559	7680	6635	762	91	28	25 755	23 840
2018	10120	7114	6211	746	97	25	24 313	22 287
Celkem							737 973	694 078

Tabulka 1 Přibližný počet nezletilých dětí v rozvodech svých rodičů

Graf 3 Přibližný počet nezletilých dětí v rozvodech v letech 1994-2018

Za 24 let bylo zaznamenáno 737 973 rozvodů. Pokud bychom předpokládali, že se každý člověk ve svém životě rozvedl pouze jednou (což je samozřejmě vysoce nepředpokládané), počet rozvodů by znamenal, že se rozvedlo celkem 1 475 946 lidí. Protože je údaj v tabulce označující počet dětí v rodině víc jak 5 nekonkrétní, vypočítaný přibližný počet nezletilých dětí, které za posledních let zažily rozvod rodičů je 694 078. Průměrně se ročně rozvede 29 519 manželství a 27 763 nezletilých dětí se musí vypořádat s rozpadem rodiny.

Během 24 let se snížil počet nezletilých dětí v rozvodech z přibližných 33 tisíc na 22 tisíc. Snížení však nespočívá ve větším ohledu rodičů na své děti. Důvodem je především nižší porodnost než před 24 lety a narůstající počet rodin tvořených z partnerů a jejich nemanželských dětí. Pro představu je v příloze č. 2 uveden počet dětí narozených mimo manželství.

Příloha č. 2: Děti narozené v manželství a mimo manželství, 1983–2011 (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2012, s. 194)

Vybrané roky	Celkem narozených dětí	V manželství celkem	Mimo manželství celkem	% dětí narozených mimo manželství
1983	137.431	128.104	9.327	6,8
1988	132.667	122.653	10.014	7,5
1993	121.025	105.702	15.323	12,7
1998	90.535	73.326	17.209	19
2003	93.685	66.972	26.713	28,5
2008	119.570	76.113	43.457	36,3
2009	118.348	72.394	45.954	38,8
2010	117.153	69.989	47.164	40,3
2011	108.673	63.252	45.421	41,8

Tabulka 2 Děti narozené v manželství a mimo manželství, 1983–2011

Dle statistik roste počet nemanželských dětí, kdy v roce 2011 bylo až 41 % dětí mimomanželských.

Příloha č. 3: Důvody rozvodů uváděné rozvádějícími u soudních řízení dle *Demografické příručky 2018*

Dle *Demografické příručky 2018* (ČSÚ, 2019) byla v roce 1960 nejčastěji uváděnou příčinou na straně muže i ženy nevěra. Do roku 1969 se tento počet snižoval, avšak zvyšoval se počet jedinců uvádějících neshody vyplývající z rozdílné povahy nebo zájmů manželů. Častou příčinou na straně muže bylo také opilství, zlé nakládání a jinak nezřízený život. Do roku 1969 přibylo rozvádějících, kteří uváděli na straně muže i ženy jako příčinu rozvodu brzké uzavření sňatku, především po krátké známosti nebo kvůli těhotenství snoubenky. Muži také čím dál častěji zmiňovali jako důvod rozvodu neshody rázu sexuálního včetně pohlavní nemohoucnosti.

Dalším zkoumaným obdobím byl rok 1970 až 1985. V příčinách na straně muže převažovala rozdílnost povah, nevěra, alkoholismus, nezáměr o rodinu a zlé nakládání. Počet neuvážených sňatků se snižoval. V příčinách na straně ženy byla uvedena především rozdílnost povah, nevěra, neuvážený sňatek, sexuální neshody, nezáměr o rodinu a opuštění soužití. Postupem let se počet jedinců uvádějících nevěru a rozdílnost povah zvyšoval, zatímco ostatní příčiny již nebyly tolik uváděny.

Mezi lety 1986 až 2018 byl nejčastěji uváděným důvodem k rozvodu rozdíl povah, názorů a zájmů. Příčinou na straně muže byla také nevěra, alkoholismus, nezáměr o rodinu a neuvážený sňatek. Podobně tomu bylo také u ženy, která se provinila nevěrou, neuváženým sňatkem a sexuálními neshodami. Koncem století začalo ubývat přímé obviňování partnera, pravděpodobně také z důvodu novelizace zákona. Soudy již nemuseli zjišťovat příčinu rozvodu, pokud se jednalo o nesporný rozvod, a z dříve pojímaného společenského pohledu na rozvod se stala soukromá záležitost.

V roce 2018 uvedlo 13 399 mužů jako příčinu rozvodu rozdíl povah, názorů a zájmů. U žen se jednalo o počet 13 643. Nevěrou se dle soudního řízení provinilo 641 mužů a 441 žen.

Zajímavé je, že mezi příčinami rozvodu uváděnými manželi patří například i neplodnost, děti z předchozího manželství, vměšování se do manželství rodiči nebo jinými blízkými příbuznými, politické neshody, pohlavní choroba a žárlivost. Zatímco v prvních dvou zmiňovaných obdobích bylo uvedeno asi 20 možných příčin, ve třetím období došlo k zaokrouhlení na 8 základních příčin. Lidé v minulém režimu neměli v procesu rozvodu takové soukromí, jako je tomu dnes, a často docházelo ke hledání viníka, který nesl stigmatizaci jako formu trestu.

Lze vidět vysokou rozdílnost mezi zkoumanými obdobími. Je tomu tak především z toho důvodu, že v každé době bylo na rodinu pohlíženo jinak, stejně jako byly jinak stanovené zákony. V dnešní době již není ostudné nechat se rozvést a nikdo nebývá rozvodem stigmatizován. Vliv náboženství v České republice již není nijak veliký, takže většinová společnost nevnímá rozvod jako sociální prohřešek či morální nedostatek a předpokládá, že jedinec po rozvodu začne opět sociálně fungovat (Piler, 2010, s. 21).

rozvodu ji navštívila **sociální pracovnice**, která se ji vyptávala, koho z rodičů má raději. **Oporou** byla Tereze **kamarádka**. Po stěhování matky k příteli, se kterým se Tereza nesnesla, začala Tereza bydlet s otcem u jeho nové přítelkyně. Péče tak byla změněna na výhradní otce, avšak soudně se to nijak neřešilo, rodiče se mezi sebou **dokázali domluvit**. Partnerka otce měla dvě dcery, jednu starší a jednu mladší, než byla Tereza, a protože dívky nechtěly v domě nového muže, natož nevlastní sestru, dělaly Tereze spoustu naschválů a problémů. Tereza popisovala čas strávený v péči otce jako **utrpení**. Přestože se snažila, děti partnerky ji nepřijímaly. **Přestala** se cítit **bezpečně**, připadala si jako **cizí** a v péči otce, který se však snažil o to, aby se měla dobře, se nikdy necítila jako **doma**. Díky novému partnerství otce však získala nového sourozence, **mladšího bratra**, kterého nade vše milovala. Po rozchodu matky s partnerem se matka přestěhovala zpět do Terezina místa bydliště, a Tereza po neshodách s „nevlastními“ (v uvozovkách, protože se jednalo o děti partnerky, tudíž nešlo o pokrevní příbuznost) sourozenci **utíkala k matce**. Ta si našla nového partnera, kterého měla ráda i Tereza a Tereza získala dalšího sourozence, **mladší sestru**. Na střední škole přešla do **střídavé péče**, která ji nevyhovovala. Každý týden se musela **adaptovat na nová prostředí, novou domácnost** a necítila se stabilně. Pokud by si mohla vybrat, bez ohledu na své rodiče, **zůstala by bydlet pouze s matkou**, s kterou měla silně pozitivní vztah. Z důvodu nové rodiny otce s ním ztrácela takový kontakt, jelikož otec se pod vlivem partnerky změnil. Nejednalo se však o žádné velké negativní změny, přesto je Tereza vnímala a měla větší vazbu se svou matkou. I doteď se **ohlíží na pocity svých rodičů**, a snaží se oběma dokázat, že má ráda oba dva stejně. Má strach z toho, že by se jeden z nich cítil ublíženě, a proto svůj čas podřizuje oběma rodičům. U Terezy se již v dětství objevil tento **konflikt rolí**, kdy jako dítě přejímala dospělé pocity, ohlížela se na své rodiče a snažila se chovat jako velká. Rozvod rodičů byl pro Terezu bolestnou událostí, avšak mnohem horší pro ni byla následná péče. Vliv rozvodu vnímá na vlastním sebepojetí, získání vlastní odpovědnosti a odolnosti, osamostatnění již v dětství a vyvarování se z chyb vlastních rodičů. V rodině má **vzor** ve vztahu prarodičů. Od rodičů má **negativní vzory**, vyhýbá se hádkám a kritizování. Sama sebe vnímá jako více podobnou matce. **Chce se vdát, mít děti a nemyslí si**, že by rozvod rodičů znamenal, že i **její manželství skončí rozvodem**. Nechce, aby si děti prošli tím samým, čím ona. Rozvodu se nebojí, ale má z něj ponaučení a také **pohled na vztah, že ne vždy musí vydržet**. Negativní vliv rozvodu vnímá ve **ztrátě domova** a v **nabrání hmotnosti**, které přisuzuje stresu během rozvodu. Tereza má partnera, se kterým je spokojená, neměla žádná extrémně nefunkční partnerství a její partner je **podobný dědečkovi**. Přeje si, aby **její vztah s přítelem vydržel až do smrti a aby založili šťastnou a spokojenou rodinu, jako babička a dědeček**.

čímž v něm pravděpodobně podporoval agresí. Bratrovi se rozvodem ulevilo, jelikož již nemusel snášet otcovy pohledy a nenávistné poznámky. Při trávení víkendů s otcem se Nela cítila **odstrčená**, otec se začal více soustředit na novou rodinu a Nela si připadala **osamocená**. S partnerkou si nerozuměla, stejně jako s mladšími sourozenci. Nejvíce ji v období rozvodu a po rozvodu trápilo, že **se jí otec nevěnuje** a že **je na druhé koleji**. V péči matky však byla velice spokojená, nestrádala a matka se o ni vždy starala. Své špatné nálady měla kvůli bratrovi, avšak tyto pocity měla již před rozvodem. Po rozvodu rodičů **změnila bydlení** a **školu**. Ve škole se jí **zhoršily známky**, což bylo pravděpodobně zapříčiněno především vyššími nároky. Během rozvodu nebyla v kontaktu s **žádným odborníkem** a **oporou** jí byla **matka**. Přestože byla při oznámení rozvodu smutná, již k předchozí absenci otce u ní v rodině nedošlo k takové změně a rozvod nyní **vnímá pozitivně**. Rozvodem **získala volnost**, **vytvořila si vlastní osobnost** a mohla konečně být **sama sebou**. Přestože se i nadále setkávala s manipulací ze strany otce, při dospívání se začala postupně vzpouzet, čímž **ztratila otcův zájem**. Aktuálně ho již několik let neviděla. V posledním roce **otec přestal platit výživné**, a na zprávy nereaguje. Nela si je vědoma **potlačení vzpomínek** z dětství, které jí pravděpodobně ublížily. Nela hodnotí roli otce a bratra ve své rodině jako silně negativní, má **averzi k mužům** a je pro ni těžké **snášet fyzický kontakt**. Vlivem otce i bratra **trpí úzkostmi**, má **psychické problémy** a **strach z navázání vztahu s mužem**. Averzi k mužům v ní podporuje matky postoj, která si po negativní zkušenosti s otcem již nenašla partnera. V rodině byl **konflikt rolí** u **matky** i **Nely**, kdy matka zastoupila roli otce i matka a postarala se o vše, co byla potřeba, a kdy Nela již v dětství směřovala své **pochopení k matce** a snažila se působit dospěle. O větší převzetí role se však jednalo při kontaktu s otcem, který, jak Nela poznamenala, se z Nely snažil **vytvořit vysněnou partnerku, kterou nikdy nenašel**. Nela se snaží vyhýbat manipulaci, být silná a dost vyjadřuje své názory a jde slyšet, protože v dětství to nebylo možné. V rodině má pouze **negativní vzory partnerství**. Její bývalý partner byl **podobný otci** a při tomto zjištění skoro na počátku vztahu kontakt ihned ukončila. Ve vztahu by chtěla rovnováhu, důvěru a podporu. Nemá žádného partnera, ale jejím **přáním je mít funkční a vyrovnaný vztah** a překonat své obavy. Manželství vnímá jako silný závazek, který sváže, ale pokud by byla spokojená, chtěla by se **vdát**. Neobává se rozvodu a nemyslí si, že by její manželství muselo skončit kvůli tomu, že se rozvedli její rodiče. **Děti nechce**, má strach z toho, že by získaly negativní predispozice ze strany otce a že by nebyly šťastné. Přemýšlí nad adoptí. **Je ráda za rozvod rodičů, díky kterému se konečně mohla stát sama sebou**. Doteď má pozitivní vztah s matkou a vnímá ji jako **svůj vzor**.

Adam se během rozvodu odstěhoval s otcem k jeho nové přítelkyni, která měla dva syny a žila ve vedlejší městě. Nevnímal žádné problémy, až na skutečnost, že při problémech mezi dětmi **vždy vše odpykal on sám a byl obviňován** i z věcí, které **neudělal**. Vzhledem ke vztahu mezi rodiči Adam začal **silně potlačovat emoce**, a přestože se před rozvodem hodnotil jako emoční dítě, během rozvodu o **emoce** postupně **přicházel**. Stejně tak **ztratil kamarády**, protože začal trávit čas v jiném prostředí, a především protože začínal **chtít být sám**. Během rozvodu musel podstoupit **3 psychologické posudky**, kdy si každý z rodičů vybral svého psychologa a snažil se o získání Adama na svou stranu. Ten však neustále trval na péči otce, který mu přišel rozumnější a odpovědnější než matka. Po posledním posudku bylo rozhodnuto, Adam byl **svěřen do péče otce** a **kontakt s matkou** byl ustaven na každý druhý víkend. Po celý čas rozvodu se dostával do konfliktu vlastních rolí, kdy se snažil **být velký a vše zvládnout**. Nezaznamenal žádnou změnu ve svém okolí, až později od otce zjistil, že se na něj ve škole **ohlíželi učitelé** a dávali mu, po domluvě s otcem, určité úlevy. Na kontakt s matkou se nijak zvlášť netěšil, což odůvodnil svým **potlačením emocí**. Matka se snažila, aby si víkendy společně užili. Otec se o Adama zajímal, **věnoval se mu** a díky otcově péči se Adamovi **zlepšily známky**. Rozvod rodičů Adam vždy chápal, v dětství si však nebyl jistý, zda to není **jeho vina**, což po několika letech zavrhnul a nyní si je jistý, že je to pouze záležitost rodičů. Má mladšího bratra, který se narodil matce s otcem při rozvodu, a který tedy zůstal v péči matky. Adam v péči otce ve škole prosperoval, avšak uvnitř se **stahoval do sebe a nenavazoval kontakty**. Po rozchodu otce s partnerkou začal Adam trávit spoustu času sám a jeho **vztah s otcem se zhoršoval**. Adam při dospívání přestával zvládat výroky otce, ponižování, které si otec neuvědomoval, a začal jeho přítomnost cítit **k nevydržení**. Mezitím měla matka druhého partnera, se kterým se jí narodila dcera. Adam měl a má se všemi sourozenci, jak říká, normální vztah. Protože už **nezvládl otcovy nároky**, na střední škole **přešel do střídavé péče**. Vliv rozvodu vnímá ve vlastním **seberozvoji a získání vlastní osobnosti**. Díky rozvodu se mu na začátku **zlepšil vztah s otcem, zlepšily se mu známky ve škole** a vliv vnímá také v pohledu na **partnerství**, u kterého ví, že nemusí vydržet. **Negativní vliv** vnímá především ve své **ztrátě emocí**, což však vnímá i jako **zisk**, protože ho tolik věcí už nezasáhne. Dále se, pravděpodobně z důvodu potlačení emocí, v dětství během rozvodu začal **pomočovat**, s čímž není dosud vyrovnán a problémy s **močovým měchýřem** má doteď. To může být způsobeno neustálou kontrolou a potlačováním emocí, čímž může být nucen energii, kterou utlačuje, vypouzet ze svého těla jiným způsobem. Stejně jako potlačení emocí vnímá také **potlačení vzpomínek**, které ho v dětství zasáhly. Přestože měl před rozvodem spoustu kamarádů, následkem rozvodu se stal samotářem a ztratil zájem **o navazování kontaktů**.

Negativa vnímá také v **partnerských vztazích**, protože **není schopen milovat** a **neví, co je to láska**. Svá partnerství tak hodnotí jako nefunkční, ale i přesto má za sebou pouze dlouhodobé vztahy. Ty však měly vůli nevyjádření lásky Adamem vždy problémy a nebyly spokojené. Adam také vnímá **vliv otce**, který ho svými názory a střídáním partnerek naučil, že na světě je spousta možností – jen si stačí vybrat. Adam byl již dříve **nevěrný**. Aktuálně má dlouholetou partnerku, se kterou **není spokojený**. Partnerka dost často užívá emoční vydírání, což Adam již od dětství nenávidí. V partnerce **vidí svou vlastní matku**, což je mu nepříjemné. Sám matce nechce být podobný a ani nechce, aby měl partnerku, jako je jeho matka. Z partnerství rodičů čerpal pouze negativní vzory, rozhodně nechce partnerství, jako měli jeho rodiče, a **vyhýbá se konfliktům a hádkám**. Svůj vztah by chtěl být rovnovážný, plný sebedůvěry a spokojenosti partnerky. **Manželství** vnímá jako **zbytečnost**, nemá potřebu se ženit a udělal by to pouze pro partnerku. **Chce založit rodinu** a mít děti, kterým by se věnoval a vychovával by je jinak než jeho rodiče. **Nechce**, aby si jeho **děti** prošly **tím samým, čím on**. Od otce by převzal pouze různorodost výchovy. Momentálně vnímá vztah se svou matkou jako tolerující a vztah s otcem jako problematický, kdy si sice rozumí, ale velice často se bohužel hádají. Pro Adama byla v období rozvodu **největší bolestí** skutečnost, že se v noci začal pomočovat. Setkával se tak se svým každodenním sebeponížením, neúctou k sobě samému a vnitřním problémům. Adamův názor je, že bez rozvodu rodičů by se mohl mít mnohem hůř, tudíž je dobře, že se rodiče rozvedli. Přesto pro něj rozvod znamenal **obrovský životní zásah**, který mu **ublížil**.

neovlivnil jeho prosperitu ve škole, ve které vždy vynikal. V **péči matky** byl **nešťastný**. Matka se o děti sice starala, ale Honzovi nevěnovala potřebnou lásku a péči. Volný čas se skládal z domácích povinností a žádné zábavy. V malém bytě, ve kterém rodina bydlela, byly neustálé konflikty a Honza si **nerozuměl** se svým novým **nevlastním sourozencem**. Matčinu výchovu hodnotil negativně, stejně jako matku, která si doteď nebyla schopná uvědomit své chyby a nést za ně odpovědnost. Honza trpěl **nedostatkem lásky z matčiny strany**, které se mu potvrdilo při dospívání, kdy mu matka řekla, že měla **vždy radši jeho sestru**. To Honzovi o to víc ublížilo. Jeho vztah se sestrou trpěl kvůli atmosféře domově a žárlivosti. Honza si přál mít vztah s matkou stejný, jako jeho sestra. **Utíkal k otci** kdykoliv mohl, kontakt s ním byl **soudně stanoven** na každý druhý víkend. Honza chtěl žít s otcem, ale matka nesouhlasila. Na děti ventilovala své problémy s otcem, které se týkaly zvýšení výživného, které požadovala, ale dle Honzy si závažnost věcí, které dělala či říkala, matka nikdy neuvědomovala. Otce měl moc rád a čas s ním pro něj byl tím nejlepším. Otec se dětem věnoval. **Nejvíce** Honzu **trápilo**, že nemohl být s tátou, přestože se u **matky trápil**. Honza zažil vlastní konflikt rolí, kdy dělal spoustu domácích prací a staral se o mladší sestru. S **partnerem matky** měl neutrální vztah, ale vnímal jeho **odtažitost** a preferenci **vlastních dětí**, které však rozuměl. Matce se ještě narodila další dcera, a otcí s novou přítelkyní, se kterou si Honza rozuměl, dvě děti. Honza se snažil vše zvládnout a překonat, i když pro něj byla péče utrpením. V 16 letech se konečně odstěhoval k otci, protože to s matkou **už nevydržel**. Přešel do péče otce a konečně se **začal cítit dobře**. Začal prosperovat i v sociálních kontaktech, našel si přátele ve škole, které z důvodu nepříznivé atmosféry v péči matky neměl, a cítil se spokojený. Matka s ním nějakou dobu kvůli stěhování nemluvila. Honza rozvodem **získal** sám sebe a **ztratil** spoustu času, který mohl strávit s otcem, místo matky. Rozvod ho ovlivnil v **kompletní změně prostředí, ztratil kamarády, pocit domova** a získal **negativní pohled na manželství**. Pozitivně vnímá, že je více odolný a ví, že ne každý vztah musí dopadnout. Vidí **ponaučení** z chyb svých rodičů a **vyvaruje se** vztahům, které rodiče kdy měli. Momentálně má partnerku, se kterou je spokojený a která není podobná nikomu z rodiny. Sám Honza nechce být podobný matce, ale obdivuje svého otce a má rád, když ho otec ocení. Doteď má s **otcem pozitivní vztah**, zatímco s **matkou** spíše **tolerující**. Vyvaruje se potřebě měnit druhého a ve vlastním vztahu vnímá jako důležitou zodpovědnost, rovnováhu a schopnost řešit věci v klidu. **Manželství** vnímá jako překážku pro to, aby se lidé rozcházeli. **Nechce se ženit**, ani **nechce mít děti**. **Nechce**, aby si jeho **děti** prošly tím **samým, co on**, a necítí se na to **být dobrým rodičem**. Pokud by náhodou děti měl, určitou podobu by převzal z výchovy otce. Rozvod vnímá jako událost, která mu **ublížila**, ale mnohem víc mu **ublížila následná péče**.

matku nešťastnou a cítil vinu za to, že jsou rodiče stále spolu. Proto matku, jak řekl svými slovy, víceméně k rozvodu dotlačil. V rodinné atmosféře se necítil dobře, cítil napětí a úzkost. Při oficiálním oznámení rozvodu byl Samuel velice **smutný, trpěl**, ale snažil se **vše zvládnout pro svou matku.** O rozvodu mu oficiálně řekli oba dva rodiče a tímto rozhodnutím se vytratily problémy mezi rodiči. Rozvod tedy očekával, ale nevěděl, že dalším důvodem rozvodu byla **nevěra otce.** Otec se odstěhoval během rozvodu, a protože byl Samuel zvyklý na jistou **nepřítomnost otce** už před rozvodem, jeho odchod zvládl vcelku dobře a **nedošlo** u něj k takové změně. Přesto byl **smutný.** Rodiče se snažili, aby Samuela rozvod nijak nepoznamenal, a nijak ho neovlivňovali. Přesto se Samuel setkával s **konfliktem rolí**, kdy si přál pro svou matku to nejlepší, ale **zároveň strašně moc trpěl.** Měl emoční výlevy, **obával se budoucnosti** a bylo mu **zle** z vědomí, že se jeho **rodina rozpadá.** Samuel na sobě vnímá, že v období rozvodu **potlačil emoce** a **vzpomínky** situací, které mu ublížily. Oporou mu během rozvodu byla matka, která s ním za všech okolností komunikovala. Komunikace rodičů byla během i po rozvodu bezproblémová. Během rozvodu Samuel nepřišel do kontaktu **s žádným odborníkem** a **oporou** mu byli **kamarádi** a **matka.** Samuel **chtěl žít s matkou,** a protože si toho byli rodiče vědomi, byl svěřen do **péče matky.** S otcem nebyl kontakt soudně stanoven a Samuel se s ním **vídal podle toho, jak se domluvili.** **Netrával** u otce **nocí,** ani **vikendy,** ale scházeli se a povídali si. Samuel hodnotí jako paradoxní, že se jeho **vztah s otcem po rozvodu značně zlepšil.** Přestože po rozvodu Samuel ještě pár měsíců strádal, postupně se s rozvodem **smířil** a cítil **úlevu.** Již nežil v domácnosti, která ho ovlivňovala svými afekty a neviděl matku se trápit. Samuel byl v **péči matky velice spokojený.** Ke změně došlo v oblasti **financí** a **možností,** kdy bylo cítit vedení domácnosti jedním rodičem. Také se změnilo chování kolegů rodičů, kteří ho **litovali,** což mu bylo nepříjemné. Samuel pociťoval **absenci otce** a po rozvodu **přebíral roli partnera,** kdy měl potřebu se o matku starat a chránit ji. Cítil se jako jediný muž v rodině. Přestože byl pro něj **rozvod silně negativní a bolestivý,** zesílený jeho **konfliktem rolí,** zpětně ho **vnímá pozitivně.** Atmosféra se pročistila a vztah rodičů se zlepšil, tudíž i prosperita Samuela. Rozvodem Samuel **získal odolnost, zocelení, víc se rozvinul a taky získal pohled na vztah,** že nemusí vždy vydržet a vše nemusí být sluníčkové. Rozvodem **ztratil kompletní rodinu.** Nejvíce ho **trápilo dusno mezi rodiči, hádky** a **uvědomění si, že se rodina rozpadne a už nebude úplná.** Samuel nezískal doplněnou rodinu, ani jeden z rodičů si nenašel stálého partnera až do dospělosti Samuela, kdy se poprvé seznámil s matčíným přítelem. Samuel vždy chápal své rodiče a vždy pro ně chtěl jen to nejlepší, čímž byl již v dětství **velice vyspělý.** Samuel vnímá převážně **pozitivní vliv rozvodu,** a to ve svém rozvoji a lepším vztahu s rodičem. Negativní vliv vnímá v **partnerských**

vztazích, kdy ho napadlo, zda někdy **nepodvedl partnerku** právě proto, že to dělal i otec. Je si tím však nejistý. Samuel měl již několik dlouhodobých vztahů, žádný z nich nebyl nějak extra nefunkční. Od rodičů má především negativní vzory, **vyhýbá se hádkám** a dává si **pozor na komunikaci**. Vztah by chtěl mít **rovnovážný**. Se současnou partnerkou **není spokojený**. **Podobu v rodině** zažil v **bývalé partnerce**, která mu velice připomínala jeho **matku**. Samuel pravděpodobně stále miluje bývalou partnerku. **Chtěl by se oženit**, vnímá to jako stvrzení vztahu, a chce založit rodinu a **mít děti**. Děti by vychovával podobně jako jeho rodiče, kteří se mu dle Samuela věnovali a poskytli mu tu nejlepší péči. **Nechce**, aby si **jeho děti prošly tím samým**, čím on, a nevnímá rozvod rodičů jako předpoklad k tomu, že se jeho manželství taky rozpadne. Samuel měl po celý svůj život krásný vztah s matkou, a vztah s otcem se mu i nadále lepší. Přestože ho **rozvod zasáhnul**, vnímá ho **pozitivně**. Jeho přáním je, aby matka neumřela a on s ní mohl i nadále být.

Anna měla dva starší sourozence, sestra studovala mimo domov a k **bratrovi** měla **negativní vztah**, protože jí ubližoval. Anna se dozvěděla, že **důvodem rozpadu rodičovského vztahu je několikaletá nevěra matky**. Anně už v dětství došlo, že matka s ní netrávila čas, protože byla s jiným mužem, a vnímala to jako **zradu** vůči sobě, i vůči otci. Matku dodnes **viní z rozvodu a rozvratu rodiny**. Anna byla **smutná** a **trpěla**. Spoustu vzpomínek má **potlačených**, ale pamatuje si, že jí paní učitelka ze školy říkala, že ve škole **často plakala**. Během rozvodu, bez ohledu na Annino přání, se matka s dcerou přestěhovala do vedlejšího města. **Sourozenci** byli na matku **naštvaní**. Anna se nechtěla stěhovat, chtěla zůstat s otcem, ale matce na tom nezáleželo. Anna si vybavuje silnou vzpomínku, kdy poprvé s matčíným přítelem, kterého znala již z dětství, přijela do školy a **cítila se cizí**. **Nový domov** se pro ni **nikdy nestal domovem**. Annu v novém domě navštívila **sociální pracovnice**, která se jí ptala, s kým chce Anna žít. A ta, přestože **chtěla žít s otcem**, za účelem **ochrany matky** a **strachem o matku** cítila povinnost pracovnici říct, že chce **žít s matkou**. Poněvadž vnímala **partnera matky** jako narušitele a **rozvratitele rodiny**, nechtěla, aby s ním zůstala matka sama, a navíc jí bylo **matky líto**, protože bratr a sestra zůstali žít s otcem. Nikdo jiný, kromě sociální pracovnice, se jí **nikdy neptal**, s kým **chce žít**. Anna zažívala v novém domově **utrpení**. Silně **potlačovala emoce** a snažila se **vše zvládnout**. Měla veliký problém s partnerstvím matky, vnímala to jako **zradu** a kdykoliv viděla matku s partnerem, bylo jí zle. Vytvořila si vůči jejich vztahu **averzi** a svého **otce** vnímala a doteď vnímá jako **oběť**. Vůči matce cítila **agresi** a **odpor**, přesto však i **odpovědnost ji chránit**. Dostávala se do konfliktu rolí a pod nátlakem atmosféry potlačovala své emoce. Anně dělalo obtíže, když zaslechla či viděla matku s partnerem mít pohlavní styk. Tyto obtíže přetrvávají dlouhodobě, kdy i **nyní má Anna problém s fyzickým kontaktem**. Porozvodovou **péči** vnímá jako **utrpení**. V novém domově s ní žil **syn** partnera matky, který ji dělal **naschvály** a s kterým měla **negativní vztah**. Jestliže se něco událo, vždy schytala **trest ona**. Anna se **necítila jako doma** a trápila se kvůli **samotě**. Přestože se doteď snaží matku pochopit, a určitým stylem ji chápe, přetrvává v ní pocit **ubližení** a **strádání po lásce**. **Matka** se jí ani v následné **péči nevěnovala**, Anna se jí nadále bála, a prostřednictvím **fyzických trestů** matka do Anny, jak se vyjádřila, **vtloukla vlastní podobu**. Anna se matce při dospívání podobala, nebyla sama sebou a **chtěla**, aby jí **měla matka ráda**. Strašně moc **toužila po lásce** a **pozornosti**. Protože se jí nedostávala, začala si ubližovat nadmírou povinnostmi, domů chodila vyčerpaná a netrávila tam skoro žádný čas. Až kolem 15 let, kdy navázala **blízký vztah se sestrou**, se začala stávat **sama sebou** a od negativního vlivu matky se odprošťovat. **Kontakt s otcem** nebyl soudně stanoven a Anna se s ním snažila **stýkat co nejvíce**. **Čas s otcem** strávila společnou aktivitou a později útekem do her, kdy se z důvodu **absence pocitu bezpečí u matky**

uchylovala do jiné reality. U **otce** se **cítala bezpečně**. Otec dělal vše pro to, aby se měla dobře, proto ji nechal, ať dělá, co uzná za vhodné, pouze se o ni staral. Anna za otcem **často utíkala**. Jakmile však začala mít spoustu povinností a volnočasových aktivit, **kontakt s otcem** na nějaké období **ztratila**. Anně se rozvodem **změnilo bydlení, škola, finance a možnosti**, protože partner matky měl víc financí, než otec a **kontakt s rodinou**, kdy přišla o kontakt se sourozenci i širší rodinou, která matku z důvodu rozvodu zavrhl. Anna vnímá pozitivní vliv rozvodu ve vlastním **seberozvoji, nabytím zkušeností a získáním vlastní osobnosti**. **Negativní vliv** rozvodu cítí v několika oblastech. Ve škole se jí **zhoršily známky**, a to vlivem stěhování, vyšších nároků, ale především psychického strádání a života v nepříznivé atmosféře. Během a po rozvodu Anna **zažívala zdravotní i psychické problémy**, trpěla **nespavostí, úzkostmi** a několikrát ji napadla **sebevražda**. Své myšlenky na sebevraždu si pamatuje takové, že **chtěla zachránit matku**, aby nemusela být s novým partnerem a ze smrti dcery získat potřebné finance, které před rozvodem rodina nikdy neměla. Annu sebevražda napadala i z toho důvodu, že v péči **neprosperovala a trpěla**. Začala mít zdravotní problémy s **pohlavními orgány**, trpěla **bolestmi** a sama tuto skutečnost vnímá jako důsledek svého **potlačování emocí a snahy vyrovnat se s utrpením**. Protože nemohla projevat své emoce, její tělo se s psychickou nepohodou vypořádávalo po zdravotní stránce. Místo problémů pravděpodobně také souvisí s tím, že Anna **nezvládala sexuální život** matky a partnera a cítila k němu **odpor**. Zmíněným problémem trpí doteď, kdy je pro ni **těžké snášet fyzický kontakt a pustit si někoho k tělu**. Své celoživotní hledání matčiny lásky vnímá jako **problém s vlastní sexualitou**. **Matka** ji v dětství **odpuzovala od mužů**, Anna při dospívání z mužů cítila **strach** a měla k nim **averzi**. S tím se nyní snaží pracovat. Důsledkem tohoto strachu, nedostatkem lásky a absencí otce v určitém období Anna podle vlastních slov **táhne ke stejnému pohlaví**. Již na střední škole se setkávala s touhou po **starších ženách**, které by ji vynahradily **mateřskou lásku**. Má problém s láskou, **bojí se milovat** a pustit si druhé k tělu. V partnerských vztazích **nedůvěřuje** a má **strach z opuštění** a ze **samoty**. Během a po rozvodu jí **nejvíce trápila** skutečnost, že je matka s cizím mužem a že je Anna **sama**. Celý svůj život vnímala jako **samotu**. Kdyby si bývala mohla vybrat, bez ohledu na rodiče, **zůstala by s otcem**. Ale matčinu direktivní výchovu **vnímá zpětně jako pozitivní**, protože z ní vyrostl **zodpovědný člověk s vlastní hlavou**. Anna rozvodem **ztratila kamarády, sourozence, otce, pocit lásky, štěstí a bezpečí. Ztratila domov**. Rozvodem naopak **získala sama sebe**, díky zkušenostem si **vytvořila vlastní osobnost**. Aktuálně nemá partnera ani partnerku, své **vztahy vnímá jako nefunkční**, a to především **vlastní vinou**. Z rodiny má především negativní vzory, a to jak pro partnerství, tak pro výchovu

děti. Sama si vytvořila vlastní vzor, kterým je **rovnováha a láska** ve vztahu. Anna se **chce vdát a mít děti**. **Manželství** vnímá jako **stvrzení vztahu**. Podle Anny **bude díky rozvodu lepší matkou**. **Nechce**, aby si její **děti prošly tím stejným** a chce jim věnovat spoustu péče a lásky. Rozvodu se **bojí víc**, protože se **rodiče rozvedli**, ale nemyslí si, že se rozvede právě proto. **Díky rozvodu** ví, že kdyby nebyla ve vztahu spokojená, tak ho ukončí, protože dokud nebude spokojená ona, tak ani děti. **Díky rozvodu si bude dávat veliký pozor, s kým bude mít děti**. S otcem má doteď pozitivní vztah, s matkou aktuálně spíše tolerující, ale snaží se ji pochopit. **Rozvod** byl pro ni **velice negativní, nepříjemný**, velice jí to **poškodilo**, ale **udělal jí takovou, jaká je**. Proto zpětně hodnotí **rozvod jako pozitivní**. Jejím přáním je, aby **celá její rodina byla šťastná**.

Příloha č. 10: Krátký úryvek z jednoho přepsaného rozhovoru (Anna)

V: A když byli teda na ostří nože, tak to vypadalo jak?

R: Mluvili o sobě škaredě, navzájem. Hnedka co jsem se to dozvěděla, tak chvílku potom jsme se stěhovali, a prostě mamka mluvila škaredě o tátovi a taťka škaredě o mamce. Vůbec se nevidali. Táta jí to dával za vinu a mamka zase jemu, jakože za to může ona, to udělala ona, za to může on, to udělal on.

V: Takže tě do toho zatahovali?

R: Jo, zatahovali mě do toho tak, že prostě si mám jako vybrat, ale zároveň nechtěli, abych si vybírala. Protože oni už to rozhodli za mě, s tím, že taťka se asi jako podřídil, protože s ním zůstával brácha se ségrou, a já jsem šla s mamkou, a až ta pracovnice sociální se mě na něco ptala, ale co bylo mezi tím, já je fakt viděla minimálně spolu, jen když mě taťka přivezl, tak se maximálně pozdravili a tam to skončilo, tam nebyly žádný vztahy, oni se prostě odřízli a já pak měla už jen tu jednu a druhou stranu. Neměla jsem nic mezi, společný akce, nic.

V: Proč myslíš, že před tebou mluvili o sobě navzájem takhle škaredě?

R: Prostě, problém rodičů po rozvodu, žejo. Chce, aby to dítě ho mělo víc rádo než toho druhého, nechce o něj přijít.

V: Myslíš, že to tak bylo, že s tebou chtěli takhle manipulovat a mít tě na své straně?

R: Myslím si, že určitým stylem jo, ale zas jakoby, taťka se nesnažil, abych k němu šla. Ale mluvil o ní škaredě, ale spíš jako že když se nepotkávali ve výchovných věcech, tak taťka byl takovej, že spíš jako mluvil nebo ty věci neřešil, jo, on byl víc na intelektuální úrovni, s ním se věci řešili tak, že jsem si s ním povídala. A mamka horká hlava prostě a ta to řešila tím, že mě mlátila nebo zakazovala věci. A jakoby, mamka, ta prostě, to bylo vidět, že ona se mě snaží získat na svoji stranu. A táta o tom nezačínal sám, ale když už měl situaci k tomu, tak to chtěl trochu využít pro sebe a říct nějaký svůj názor, tak to přede mnou řekl. Ale nevím, jak to bylo z pohledu sourozenců, protože já s něma třeba pak ztratila kontakt úplně, jsem byla odstříhnutá, tak jsem vlastně je vídala jako jen občas na obědech, na který jezdili k mamce žejo. Tak nám začaly rodinný obědy, mamka, že jako každá neděle se tam scházeli.

V: Takže ty jsi žila v a jak často ses vídala s tátou, během rozvodu?

R: Já nevím, myslím, že ze začátku jsem tam moc nebyla, a pak jsem tam jezdila pořád žejo, každěj víkend.

V: A jak ses cítila ty, během toho rozvodu? Jak ses cítila, když sis přečetla smsku a když ti máma řekla, že se budou rozvádět?

R: Nechácala jsem, co se děje. Nechácala jsem to. Jakoby, vím že jsem byla zmatená, taková jako prostě, nevěděla jsem, o co jde, jen jsem se vezla na ty jejich lodi, oni někam pluli a já jsem jen seděla a nevěděla jsem, co mám dělat. Jakože bych si pamatovala nějaký přesný pocity, to tam není... Jakoby, já mám pocit, jako bych byla labilní v tu dobu, jako bych to k sobě nepustila a začalo to dolíhat až později, ale zase, co jsem se bavila s tou učitelkou ze základky, tak ta mi říkala, že jsem byla hotová, že jsem ve škole furt brečela jo. Ale to já si nepamatuju. Já si myslím, že mě to muselo tak moc ranit a nikdo to se mnou hrozně dlouho pak neřešil, že já jsem všechny tyhle pocity potlačila a pak se mi to začalo projevovat na těle, že jsem začala mít zdravotní problémy, žejo.

V: No jasný... A pamatuješ si, jak jsi reagovala na to, když tě mamka odstěhovala?

R: Nepamatuju, jen si pamatuju, jak si беру věci a odcházíme z baráku, nepamatuju si, že by se mě na něco ptala, nic.

V: A tvoje pocity, když už jsi bydlela v novém domě?

R: Tak já jsem to tady od začátku nesnášela, cizí chlap, byl to debil, jeho syn mi dělal ze života peklo, a hlavně mamka na mě srala, protože se potřebovala věnovat jemu, plus pořád to byla mamka, která byla pořád unavená z práce, takže čas tam prostě nebyl. A oni mě hodili do studený vody, nový školy, snažili se mě, jo, skamarádit s novou holčínou, která mě prováděla tím prvním rokem školy, ale pak prostě, my jsme spolu hrozně bojovaly s tou holčínou, protože jak mezi náma, tak mezi našima mamkama byl problém, jak oni dvě se předháněly, kdo je lepší matka a kdo má lepší dceru, tak my jsme se snažily být ta lepší dcera, žejo. Takže to byl takovej blbej souboj, kterej trval celou základní školu.

V: Takže jsi tady byla na všechno sama?

R: Jo, byla jsem úplně sama, jediný co, tak jsem hodně utíkala k rodině kamarádů, se kterýma jsem byla hodně často už dřív. A že jsem jako občas chodila radši spát k nim, než spát doma. Protože pak přišla ta věc, že, vlastně, když jsme se nastěhovali do ..., tak to bylo tak, že v jedné místnosti byla ložnice, kde spala mamka s Pavlem, a v druhém pokoji jsem na rozkládacím gauči spala já, a oni byli schopní si to rozdávat s otevřenýma dveřma, dělali bordel a mě to prostě vzbudilo, žejo. A co udělá malý dítě, který neví, co se děje, žejo, jde se zeptat, co děláte, ty je vyrušíš, oni jsou nasraní, a pokračuje to tak, že si pamatuju, že jsem se zeptala, jestli si k nim můžu lehnout, já jsem si lehla, oni si mysleli, že spím, tak se zeptali, jestli jdou do sprchy, tak se zvedli, šli do sprchy, a já šla za něma po chvílce, žejo. A teď jsem prostě viděla, doteď si to pamatuju, jak se tam volizujou žejo, a další den jsem se mamky zeptala,

co to jako bylo, žejo, a ona mi řekla, že jí Pavel hladil. A já prostě jenom, věděla jsem, že to bylo něco jinýho, ale takhle začínaly ty moje problémy se sama sebou a s tou sexualitou, protože jsem k tomu neměla ten přístup správnej a hlavně mamka mě v tom držela hrozně pozadu oproti ostatním, a pamatuju si, že když mi bylo nějakých 11 nebo 12, tak ti kamarádi, kteří byli mladší než já, mi ukazovali porno. No a já jsem pak jednou když jsem byla sama doma, tak jsem si řekla, podívám se na to, co to bylo, tak jsem si to pustila, blbě jsem vymazala historii, a byl z toho průser jako prase, brutální průser jsem z toho měla, prostě. Že jako jsem se na tohle koukala. A nikdo mi to nevysvětlil, oni mě za to zjebali jako prase, že tohle se nedělá, že tohle je špatný, já vím, že jsem furt otravovala, aby mi dali internet do počítače, to byl taky problém, a oni že ne, abych se dívala na takový věci, a když jsem ten internet asi po dvou letech dostala, tak oni to řekli bráchovi, a ten mi řekl, že ve chvíli, kdy půjdu na takový stránky, tak mi přijde upozornění, že jsem na ně šla, a já do nějakých 16ti jsem se bála na takový stránky jít. A proto jsem asi nikdy nekoukala na porno, protože jsem se bála.

V: A tátovi jsi neřekla tohle, co se stalo doma, že jsi viděla mamku s Pavlem?

R: Jo, to jsem mu řekla. Ale nevím, co mi řekl, ale pamatuju si, že jsem mu to volala, když jsme byli na dovolený, protože jsme každý léto jezdili na kola, a to bylo pro mě utrpení, já pak 6 let každou noc usínala se sluchátkama, pohádkama, písničkama, protože jsem se bála, že je zase uslyším. A když jsem nemohla spát celou noc, tak si pamatuju, jak jsem šla před tu ložnici, a to už jsem byla nahoře v baráku, a bála jsem se zařukat na ty dveře, i když jsem nic neslyšela, tak jsem se bála vejít, a takhle jsem nemohla jako malá spát, nebo jsem celou noc probřečela, že mi nejde spát, a pak jsem se bála že je uslyším znovu, pro mě prostě bylo trauma to, že je zase uslyším, usínala jsem s polštářem na hlavě, sháněla jsem si špunty do uší, a mamka se mě pak ptala, proč máš špunty do uší, žejo.

V: A napadlo tě, co sis myslela, když jsi je viděla, když ses toho pak začala tak moc bát?

R: Já si jako myslím, že pro mě to spíš bylo jakože, mamka s cizím chlapem. Že tam byl ten problém, že tam byla ta zrada.

V: Myslíš si, že kdybys takhle viděla mamku s tátou, tak jsi v pohodě?

R: Jo, myslím si že určitě jo. Šlo prostě o novýho chlapa, kterej nebyl táta. Že tam byl problém v tom, že mamka mě odstěhovala k cizímu chlapovi do cizího baráku a hnedka od začátku, prvních pár měsíců, co jsme tam bydleli, tak mně se děly takovýhle věci žejo, a znepríjemňovalo se mi to čím dál víc. Já jsem ani na dovolených nespala, pokoje vedle sebe nebo jeden, takže já jsem chodila dřív než oni jdou spát, a když jsem slyšela, že už jdou spát, tak jsem začala

brečet, protože jsem věděla, že už neusnu. A to jsem zkoušela i v ..., že jsem zkusila spát buď dřív, nebo později. Já si pamatuju doteďka, jak jsem ležela v posteli, a prostě takovej traumatickej strach a úplně taková beznaděj přišlo, když se rozsvítilo na chodbě, že už jde Pavel nahoru, a to pro mě znamenalo utrpení, bolest, úzkost, a už jsem věděla, že prostě nebudu spát.

V: Vinila jsi mamku už od začátku? Měla jsi na ní zlost?

R: Jo, to mám doteď, určitým stylem. Já to chápu, ale prostě je ve mně něco, co jakoby jí nemá rádo v tomhle.

V: Měla jsi strach v tom baráku?

R: Jo.

V: Měla jsi strach, že přijdeš o tátu?

R: Ne, já jsem k němu ze začátku jezdila fakt hodně.

V: Cítila ses, že tě mají oba dva rodiče rádi?

R: Ne. Taťka byl flegmatik, kterej mi lásku neukazoval, a mamce jsem to nevěřila, protože mi to ukazovala, jen když se jí to hodilo. Já si pamatuju, že mě vzala na klín, když se mnou něco řešila, ale vím, že mně to bylo nepříjemný.

V: Takže jsi necítila lásku ani od táty? Myslela sis, že tě nemá rád?

R: Ne, to jsem si nemyslela. Jenom mi ji neukazoval, to jsem si nemyslela, že mě táta nemá rád. Já jsem si myslela, že brácha mě nemá rád a že ségře jsem jedno. Táta se mnou trávil čas, snažil se se mnou bejt, ale neobjímal mě nebo tak, to neumí, to jsme v rodině nedělali. A mamka, tam prostě už přišla ta zrada, kdy mě od určitýho věku začalo být hrozně nepříjemný, že na mě sahá, protože, mně dělalo úplně blbě, když jsem viděla, že si dali pusy nebo tak, já jsem trpěla, já jsem cítila úzkost, bolest, jako by mě to po kouskách ničilo, jako kdyby ze mě někdo kousky odtrhával.